

”LASCIA TE LAVORARE IL CENTRAVANTI”

Jalkapallometaforat Silvio Berlusconiin retoriikassa 1993–1996

Mira Söderman

Pro gradu -tutkielma

Valtio-oppi

**Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos**

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2016

TIIVISTELMÄ

”LASCIA TE LAVORARE IL CENTRAVANTI”

Jalkapallometaforat Silvio Berlusconiin retoriikassa 1993–1996

Mira Söderman

Valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: Kari Palonen ja Mika Ojakangas

Kevät 2016

92 sivua

Tässä pro gradu -työssä tutkitaan Italian kolminkertaisen pääministerin, Silvio Berlusconiin, jalkapallometaforiikkaa hänen poliittisessa retoriikassaan vuosina 1993–1996. Tutkimusajanjakso käsittää Silvio Berlusconiin nousun Italian politiikkaan aina kevääseen 1996, kun Italiaan perustettiin keskustavasemmistohallitus. Aineistolähteinä käytän kahta Berlusconiin poliittisia puheita sisältävää teosta sekä kolmea italialaissanomalehteä: *Corriere della Seraa*, *La Repubblica* ja *La Stampa*.

Työn retorisen analyysin välineistön muodostavat Aristoteleen, Chaïm Perelmanin, Kenneth Burken sekä Paul Ricoeurin metaforateoriat. Heidän teoriansa toimivat myös analyysin työkaluina. Työssä problematisoidaan myös Berlusconiin suhdetta politiikkaan ”pelinä” sekä jalkapalloretoriikan merkitystä tutkimusajanjakson italialaiselle politiikalle sekä sen käyttökelpoisuutta parlamentaarisen-demokraattiselle politiikalle yleensä. Analyysiiä sidotaan Italian poliittiseen ja historialliseen kontekstiin Berlusconiin käyttämien metaforien poliittisen merkityksen esiintuomiseksi. Lisäksi työssä paneudutaan jalkapallon ja politiikan välisiin kytköksiin Italiassa analyysin syventämiseksi.

Tutkielmasta käy ilmi, että jalkapallo oli tärkeä osa Berlusconiin retoriikkaa ja poliittista imagoa. Jalkapallometaforat sopivat kuitenkin paremmin osaksi Berlusconiin kampanjaretoriikkaa, kuin osaksi hänen retoriikkaansa Italian pääministerinä. Berlusconiin käyttämällä jalkapallometaforilla oli monenlaisia tehtäviä hänen retoriikassaan ja ne nojasivat lopulta melko yksinkertaiseen jalkapallotematiikkaan, joskin niitä käytettiin myös melko luovalla tavalla. Lisäksi tutkielman päätelmistä selviää, että tilanteessa, jossa vanhat valtuutetut olivat luhistuneet, jalkapallometaforat osoittivat Berlusconiin hyvää poliittista pelisilmää: ne yhtäältä ilmensivät politiikassa tarvittavaa pelimäistä mielikuvitusta ja toisaalta auttoivat Berlusconiä pehmentämään tuloskeskeisen yritysjohtajan imagoansa. Berlusconiin poliittikkotyyppejä luonnehti tutkimusajanjaksolla pelin ja tuloksellisuuden välinen jännite.

Avainsanat: jalkapallo, metafora, politiikka pelinä, Silvio Berlusconi, Italia, Forza Italia

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuskysymykset, -metodit ja tutkimusaineisto.....	7
1.2 Työn rakenne.....	8
2 ITALIAN POLIITTINEN KONTEKSTI 1993–1996 JA SILVIO BERLUSCONI.....	9
2.1 Likaista politiikkaa ja puhtaat kädet	9
2.2 Silvio Berlusconi – liikemiehestä poliitikoksi.....	11
2.3 Berlusconin taival oppositioon.....	13
3 JALKAPALLOA JA POLITIIKKAA.....	15
3.1 AC Milan vipuvartena politiikkaan.....	17
3.2 Jalkapallon kieli syrjäyttää sodanjälkeisen poliittisen jargonin.....	20
4 METAFORASTA.....	25
4.1 Aristoteleen metaforakäsitys.....	26
4.2 Perspektiivejä maailmaan: metaforat Burken ja Perelmanin ajattelussa.....	27
4.3 Ricœur ja elävä metafora.....	30
5 JALKAPALLOMETAFORIEN ANALYYSI.....	34
5.1 Berlusconi astuu kentälle.....	34
5.2 AC Milan – mahtava metafora menestykselle.....	39
5.3 Tiivistä joukkuepeliä.....	45
5.4 Joka paikan höylä.....	51
5.5 Viheliäisiä vastustajia.....	58
5.6 Likaista tuomaripeliä.....	64

6 POHDINTA.....	71
6.1 Jalkapallometaforien merkitys Berlusconin retoriikassa.....	75
6.2 Yritysjohdajat parlamentaarisen-demokraattisen politiikan peleissä.....	79
6.3 Pelin ja tuloksellisuuden jännite osana Berlusconin poliittikotyyppiä.....	82
6.4 Loppuvihellys – Il fischio finale.....	85
LÄHTEET.....	87

1 JOHDANTO

The idea that politics and sport should be kept apart is laughable in Italy (John Foot)

Italiassa jalkapallo, *calcio*, on maan suosituin ja seuratuin urheilulaji. Monien vastakohtien maassa se on yksi italialaisia vahvimmin yhdistävistä asioista. Samalla italialainen jalkapallo on äärimmäisen politisoitunutta monin eri tavoin. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana jalkapallon ja politiikan kytkökset ovat saaneet Italiassa kasvot Silvio Berlusconiin astuttua poliittiselle pelikentälle. Berlusconiin poliittinen ura alkoi maaliskuussa 1994, kun hän johdatti puolueensa *Forza Italian* vaalivoittoon vain muutama kuukausi perustamisensa jälkeen. Berlusconi ammensi poliittisen sanomansa rakentamiseen runsaasti suoraan jalkapalloviheriöltä tuttua terminologiaa – lähtien puolueen nimestä *Forza Italia*.

Berlusconiin nousu politiikkaan ajoittuu hetkeen, jolloin Italian poliittinen järjestelmä oli suurten mullistusten kourissa vanhojen valtuutettujen ja johtavien poliitikkojen jäätyä kiinni vuosia kestäneestä korruptiosta. Vanhojen valtuutettujen hajottua Italiaan syntyi poliittinen tyhjiö, joka antoi mahdollisuuden uusien puolueiden ja uusien kasvojen esiinmarssille. Berlusconi kertoi edustavansa Italian politiikassa jotain täydellisen uutta. Hän oli politiikassa tahriintumaton äveriäs liikemies. Lisäksi hän oli italialaisen suurjalkapalloseura AC Milanin puheenjohtaja.

Berlusconiin nopeaa nousua politiikan huipulle on selitetty osittain hänen retoriikallaan, joka oli yksinkertaisuudessaan tervetullutta vaihtelua siihen poliittiseen jargoniin, johon italialaiset olivat tottuneet. Lisäpontta Berlusconiin jalkapalloväritteiselle retoriikalle toi se, että hän omisti jalkapalloseura AC Milanin, jonka huikea menestysputki 1990-luvun alussa vauhditti Berlusconiin poliittisen uran alkua. AC Milan oli täydellinen metafora Berlusconiin poliittiselle tarinalle – se oli polvilleen lyöty suurseura, jonka Berlusconi nosti takaisin loistoon – aivan kuten hän lupasi tehdä Italiallekin.

Tässä pro gradu -työssä tarkastellaan, miten Silvio Berlusconi hyödynsi jalkapallosta ammennettuja metaforia poliittisen sanomansa rakentamiseen vuosina 1993–1996. Ajanjakso kattaa Silvio Berlusconiin valtaannousun aina kevääseen 1996 saakka. Kevään 1996 vaaleissa Italiaan muodostettiin keskustavasemmistohallitus Berlusconiin *Forza Italia* puolueen jäädessä oppositioon. Ajanjakso mahdollistaa Berlusconiin retoriikassa

tapahtuneiden muutosten tarkastelun, sillä hän toimi sen aikana niin hallituksen pääministerinä kuin oppositiosakin.

Historioitsija J.G.A. Pocockin (1989) mukaan eri kulttuureissa politiikasta puhutaan erilaisilla ”kielillä”, jotka sisältävät omat sanastonsa, tyylinsä ja tavoitteensa. Näitä puhetapoja on mahdollista käyttää poliittisina pelivälineinä myös alkuperäisen käyttöyhteytensä ulkopuolella, vaikka tällaiseen käyttöön sisältyy aina omat riskinsä. Berlusconin käyttämää jalkapallokieltä voi hyvin pitää tällaisena Pocockin kuvailemana poliittisena kielenä. Sen avulla Berlusconin oli mahdollista kasvattaa omaa pelivaraansa. Metaforat ovat oleellinen osa näitä ”kieliä”, kuten myös kaikkea poliittista retoriikkaa. Niiden avulla voi paitsi esittää asiansa mieleenpainuvalla tavalla, niin myös käsitellä monisyisiä ja abstrakteja asioita mielekkäästi. Poliittinen kieli ei kuitenkaan ole neutraalia, sillä se pyrkii jatkuvasti vakuuttamaan ja suostuttelemaan. Metaforat ovat tähän oivallisia välineitä siksi, että korostaessaan joitain puolia asioista, ne piilottavat toisia.

Berlusconin retoriikkaa on tutkittu varsin paljon hänen poliittisen uransa alusta lähtien. Suurelle yleisölle Berlusconin retoriikasta puhuttaessa juolahtanee mieleen lähinnä hänen kömpelöt puujalkavitsinsä sekä vulgaariset sanavalintansa epäsovussa asiayhteyksissä. Berlusconin poliittisessa retoriikassa käyttämää jalkapallometaforiikkaa sivutaan monesti lähinnä mielenkiintoisena ja hauskan pinnallisena kurioositeettina osana jalkapallon ja politiikan kytköksiä Italiassa, ilman että sitä analysoidaan sen syvällisemmin. Jalkapallosta ammennetut metaforat olivat kuitenkin oleellinen osa Berlusconin retoriikkaa hänen poliittisen uransa alusta alkaen, jonka vuoksi se on mielenkiintoinen ja verrattain vähän tutkittu aihe.

Berlusconi on monesti todennut jalkapallon olevan elämän vertauskuva. Alan Friedmanin (2015) kirjoittamassa ensimmäisessä ja ainoassa virallisessa Berlusconin elämäkerrassa Berlusconi kertoo, kuinka jalkapallofilosofia on muovannut hänen suhtautumistaan elämään: “ – – jalkapallo on universaali elämän vertauskuva. – –. Siinä ovat vastakohtina hyvä ja paha, ystävät ja viholliset, ja tuomarin on oltava puolueeton. Ihan samoin kuin elämässä. Edessä on vastustaja, sinun on kohdattava hänet, sinun on oltava häntä parempi, sinun on lannistettava hänet elegantisti ja tyylikkäästi, sinun on pelattava taitavasti, ei huolimattomasti. Sinun on saatava jokainen katsoja vakuuttuneeksi, että sinä olet kaikista paras, elämässä on toimittava samoin.” (Friedman 2015, 87–88.) Samanlainen asenne on

epäilemättä muovannut Italian viime vuosikymmenten kiisteillymmän ja vaikutusvaltaisimman poliitikon asennetta paitsi elämään, niin myös politiikkaan.

1.1 Tutkimuskysymykset, -metodit ja tutkimusaineisto

Tämän pro gradu -työn teoreettisen taustan muodostavat Aristoteleen, uuden retoriikan teoreetikkojen Chaïm Perelmanin ja Kenneth Burken sekä Paul Ricœurin metaforateoriat. Metaforien poliittisen merkityksen esiintuomiseksi sidon analyysiä myös Italian senaikaiseen historialliseen ja poliittiseen kontekstiin.

Keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi nousee, millaisia jalkapallometaforia Berlusconi käytti, mikä oli niiden merkitys hänen retoriikassaan sekä millaista todellisuutta metaforat konstruoivat. Näiden kysymysten avulla problematisoin sitä, millä tavoin jalkapallometaforat havainnollistavat Berlusconin suhdetta politiikkaan ”pelinä”, erityisesti tämän käyttökelpoisuutta tutkimusjakson Italian politiikassa sekä yhteensopivuutta demokraattisen ja parlamentaarisen politiikan kanssa.

Metaforien analyysissä tarkastelu keskittyy niiden valikoivaan luonteeseen, joka yhtäältä korostaa asioiden tiettyjä Aspekteja ja toisaalta piilottaa niitä, jotka eivät sovi sen logiikkaan sekä metaforien tapaan luoda identifikaatiota ja erottautumista. Lisäksi pyrin Ricœurin teorian kautta analysoimaan, millaisia tulkintoja metaforille voi antaa.

Aineistolähteinä käytän kahta Berlusconin poliittisia puheita sisältävää teosta: *L'Italia che ho in mente: I discorsi “a braccio di Silvio Berlusconi”* (2000) sekä *Discorsi per la libertà: I più importanti interventi di Silvio Berlusconi* (2013). Näistä kirjoista löytyi kummastakin tätä tutkielmaa varten yksi mielenkiintoinen puhe: ensimmäisestä teoksesta Berlusconin ensimmäinen *Forza Italian* johtajana pidetty puhe sekä jälkimmäisestä Berlusconin 26.1.1994 pitämä televisiopuhe liittyen hänen ehdolleasettamiseensa kevään vaaleissa. Lisäksi olen käyttänyt kolmea Italian suurinta sanomalehteä, *Corriere della Seraa*, *La Repubblica* ja *La Stampa*. Nähdäkseni tämä tarjoaa mahdollisimman kattavan ja runsaan aineiston. Lehdet ovat luettavissa sähköisessä muodossa niiden omista arkistoista, jotka löytyvät osoitteista www.corrieredellasera.it, www.repubblica.it ja www.lastampa.it.

1.2 Työn rakenne

Tutkielmani koostuu kuudesta pääluvusta. Johdantoluvun jälkeen, luvussa kaksi esittelen työlle olennaista Italian historiallista ja poliittista taustaa sekä niitä tekijöitä, jotka mahdollistivat Silvio Berlusconin nousun Italian politiikkaan. Tämän tarkoituksena on toimia taustana, jota vastaan analyysiä on mahdollista peilata ja syventää. Erityisesti paneudun korruptio-oikeudenkäyntien muodostamaan poliittiseen epävakauteen sekä Berlusconin nousuun liike-elämästä politiikkaan, sillä Berlusconin retoriikan voi katsoa ammentavan näistä. Käyn myös lyhyesti läpi Berlusconin ensimmäisen hallituksen kaatumiseen johtaneet syyt. Tarkoitukseni on pitää historiallinen katsaus suhteellisen tiiviinä, sillä analyysissä siihen tulee välttämättä palattua uudelleen.

Luvussa kolme paneudun tarkemmin jalkapallon ja politiikan välisiin kytköksiin Italiassa. Osoitan, miten Berlusconi hyödynsi jalkapallon kansallista yhtenäisyyttä luovaa voimaa perustaessaan *Forza Italia* puoluettaan. Esittelen myös miten Berlusconin omistama jalkapalloseura AC Milan masinoitiin onnistuneesti palvelemaan Berlusconin poliittisia päämääriä. Tätä taustaa vasten luvun lopussa paneudutaan tarkemmin siihen, miten ja miksi jalkapalloväritteisestä retoriikasta tuli osa Berlusconin puhetapaa.

Luvussa neljä esittelen työni retorisen analyysin välineistöä. Siinä paneudutaan eri teoreetikkojen käsityksiin metaforasta sekä metaforan funktioihin poliittisessä retoriikassa. Nämä toimivat myös analyysin työkaluina ja tulkinnan apuvälineinä. Työni yhdistelee luvussa esiteltäviä teorioita eikä siis noudata mitään yksittäistä teoriaa orjallisesti.

Viides luku on työni olennaisin osa, jossa analysoin esimerkkien avulla Berlusconin käyttämiä jalkapallometaforia. Luvun muodostavat kuusi temaattisesti jäsenneiltyä alalukua. Pyrin nivomaan analyysin osaksi laajempaa poliittista kontekstia sekä peilaamaan sitä luvussa neljä esiteltyä teoreettista taustaa vasten. Tutkielmani päättävässä luvussa kuusi käyn läpi työssäni esiin tulleita seikkoja ja tarkastelen Berlusconin retoriikkaa tässä valossa ja sen merkitystä sekä ajanjakson italialaiselle politiikalle että myös parlamentaarisen-demokraattiselle politiikalle yleensä.

2 ITALIAN POLIITTINEN KONTEKSTI 1993-1996 JA SILVIO BERLUSCONI

2.1 Likaista politiikkaa ja puhtaat kädet

Berliinin muurin murtuminen 1989 ja Italiassa käynnistyneet laajat korruptiotutkimukset 1990-luvun alkupuolella aiheuttivat sen, että Italian poliittinen järjestelmä koki suuria mullistuksia. Siihen saakka Italiaa olivat hallinneet vuodesta 1948 lähes samat puolueet, etunenässä *Democrazia Cristiana* sekä *Partito Socialista Italiano*. Kommunismien pelko oli suurin syy siihen, miksi samat puolueet pysyivät vallankahvassa niin pitkään. Samoihin aikoihin, kun kommunismien uhka häveni, ja Italian kommunistinen puolue muutti nimeään ja puoluetyyppiään, Milanossa vuonna 1992 alkaneet korruptiotutkimukset järjestyivät Italian poliittista kenttää. Milanolainen tuomari Antonio Di Pietro alkoi kutsua korruptionvastaista taistelua, jonka oli määrä palauttaa julkinen moraalipolitiikkaan, nimellä *mani pulite* eli ”puhtaat kädet”. *Mani pulite* -tutkimuksissa selvisi useita rahoituskytköksiä Italian poliittisen ja taloudellisen eliitin välillä. Lahjonta ja korruptio olivat pikemminkin sääntö kuin poikkeus Italiassa ja lopulta Milanosta alkaneet tutkimukset kattoivat koko maan. Ilmiötä alettiin sittemmin kutsua nimellä *Tangentopoli* (lahjuskaupunki). (Koff & Koff 2000, 1-3.)

Tangentopoli-oikeudenkäyntejä seurasi poliittisen kentän uusjako. Viisi perinteistä valtapuoluetta menetti asemansa, muun muassa vaikutusvaltaisimmat puolueet *Democrazia Cristiana* sekä *Partito Socialista Italiano*, jotka onnistuivat pitkään muodostamaan enemmistöhallituksia yhdessä. Niiden yhteinen arvopohja muodostui antifasismille. Lahjusskandaalien myötä poliittiselle näyttämölle syntyi uusia puolueita: Pohjois-Italian alueellista autonomiaa ajava *Lega Nord*, Berlusconiin luotsaama *Forza Italia* sekä neofasistisena pidetystä *Movimento Sociale Italianosta* irtautunut *Alleanza Nazionale*, josta sen johtaja Gianfranco Fini yritti kovasti koulua salonkikelpoista puoluetta ottamalla etäisyyttä Mussolini-nostalgioihin. (Koff & Koff 2000, 31–51.)

Vanhon valtapuolueiden menetettyä asemansa Italiaan syntyi poliittinen tyhjiö. Vuonna 1993 vasemmiston saavuttama vaalivoitto pormestarinvaaleissa ja oikeistopuolueiden heikkous *Tangentopoli*-skandaalin jäljiltä huolestutti Silvio Berlusconiä. Korruptioskandaalien seurauksena Berlusconi oli menettänyt poliittiset suojelijansa, esimerkiksi *Partito Socialista Italianon* Bettino Craxin, joka toimi puolueen

puheenjohtajana 1976–1993 sekä pääministerinä 1983–1987. Nämä poliittiset suojelijat olivat Berlusconiin liiketoimille erityisen tärkeitä sekä rakennusalaalla että kaupallisen television alalla (McCarthy 1996, 131). Erityisesti *Democrazia Cristiana* ja *Partito Socialista Italianon* luhistuminen jätti Berlusconiin vaille poliittista suojelua, kun samaan aikaan vasemmisto oli halukas pienentämään Berlusconiin asemaa kaupallisen television markkinoilla (Mammarella 2000, 574).

Vuonna 1993 Italiassa uudistettiin myös vaalitapa. Uusi vaalitapa yhdisti enemmistö- ja suhteellisen vaalitavan. Uudessa vaalitavassa edustajainhuoneen ja senaatin paikoista kolme neljäsosaa valittiin enemmistövaalilla ja yksi neljäsosa suhteellisella vaalitavalla. Uuden vaalitavan oli tarkoitus rohkaista muodostamaan koalitiot ennen vaaleja eikä niiden jälkeen. Uuden vaalitavan vuoksi puolueiden oli myös haettava vaaliliittolaisia. (Sznajder 1995, 95.) Suhteellista vaalitapaa oli pidetty syynä puoluekentän hajanaisuuteen ja poliittiseen epävakauteen. Ajateltiin, että uusi vaalitapa vähentää puolueiden määrää ja tuottaa selvän vaalivoittajan, mutta tosiasiasa Italian puoluejärjestelmä pysyi kovin hajanaisena (Hine 1996, 317). Vaalitavan muutos vaikutti myös kampanjavaiheessa poliitikkojen puhevalintoihin, sillä uuden vaalitavan katsottiin itsessään johtavan kaksipuoluejärjestelmään, jossa vahva vastakkainasettelun sävy oli normi (Crocchi 2001, 364).

Tangentopoli-skandaalien jälkeensä jättämää poliittista tyhjiötä täyttämään astui Silvio Berlusconi ja hänen perustamansa puolue *Forza Italia*, joka voitti vaalit maaliskuussa 1994 vain muutama kuukausi perustamisensa jälkeen. Ennen päätöstään lähteä itse ehdolle Berlusconi oli turhaan yrittänyt solmia sopua vaaliyhteistyöstä maltillisten keskustalaisten puolueiden kesken. Berlusconiin perustama *Forza Italia* oli täysin uudenlainen puolue Italiassa. *Forza Italia* mukaili pikemminkin liikeyritystä kuin perinteistä puoluetta ja se henkilöityi pitkälti Berlusconiin karismaattisen imagon varaan. *Forza Italia* oli keskustaoikeistopuolue, joka painotti perinteisiä italialaisen keskiluokan arvoja: perhettä, yksityisyrittäjyyttä ja rehellisyyttä sekä vastusti korruptiota, byrokraatistumista ja klientelismia – ominaisuuksia, jotka liitettiin Italiaa aiemmin hallinneisiin ja korruptiosta kiinnijääneisiin puolueisiin (Sznajder 1995, 94). Ennen vaaleja Berlusconi onnistui taitavasti neuvottelemaan kaksoiskoalition alun alkaen toisilleen vihamielisten puolueiden pohjoisen *Lega Nordin* ja etelän *Alleanza Nazionale* välille (Gundle & Parker 1996, 9). Pohjoisessa koalition nimi oli *Polo delle Libertà* ja etelässä *Polo del Buongoverno*.

Vuoden 1994 vaalien jälkeen Italiaa hallitsi täysin uudenlainen keskustaoikeistohallitus. Vanha poliittinen järjestelmä oli hajonnut *mani pulite* -tutkimusten ja niitä seuranneiden *Tangentopoli* -oikeudenkäyntien seurauksena. Monet entiset valtapuolueet olivat joko hajonneet tai pirstoutuneet useaksi pienemmäksi puolueeksi sekä useita näiden puolueiden johtavia poliitikkoja oli passitettu vankilaan. Vaikka varsinaista vallanvaihdosta ei tapahtunut, näiden tapahtumien seurauksena alettiin puhua siirtymisestä ensimmäisestä tasavallasta toiseen tasavaltaan (Koff & Koff 2000, 1).

2.2 Silvio Berlusconi – liikemiehestä poliitikoksi

Silvio Berlusconi (synt. 1936) oli liikemiehenä tuttu hahmo italialaisille ennen poliittisen uransa alkua. Koulutukseltaan hän on oikeustieteen maisteri Milanon yliopistosta. Hän oli luonut omaisuutensa rakennusprojekteilla Milanon ympärillä, jonne hän oli rakentanut kokonaisen kaupunginosan. Rakennusprojekteistaan Milanossa Berlusconille myönnettiin tavoiteltu arvonimi *Cavaliere del Lavoro*, joka myönnetään vain harvoille merkittäville liikemiehille Italiassa. Berlusconi lisäksi omisti itse tai hallinnoi omistamansa suuryhtymä Fininvestin kautta suurta osaa Italian viestimistä (muun muassa kolmea kaupallista tv-kanavaa, sanoma- ja aikakauslehtiä sekä kirjakustantamoa). Lisäksi Berlusconilla oli omistuksia vakuutusalan yrityksissä ja hän omisti supermarketiketju La Standan. Viimeisimpänä mainittakoon Berlusconin omistama jalkapallojoukkue AC Milan. (Friedman 1996, 265.)

Lähtiessään politiikkaan Berlusconi masinoi koko Fininvest-yhtymänsä palvelemaan poliittisia päämääriään. Fininvestin työntekijöistä tuli Berlusconin kampanjatyöntekijöitä ja *Forza Italia* -puolueen ehdokkaita. Lisäksi Berlusconin omistamat kolme kaupallista tv-kanavaa varmistivat Berlusconin näkyvyyden kautta maan. Ilmoittaessaan tammikuussa 1994 asettuvansa ehdolle Berlusconi teki sen tulevan pääministerin elkein. Yhdeksänminuuttista etukäteen nauhoitettua puhetta lähetettiin nopeasti kaikilla tv-kanavilla ja sen sisältöä ruodittiin lehdistössä tarkasti. Vaalikampanjaa varten Berlusconi oli koonnut Fininvestin parhaat markkinoinnin ammattilaiset. Laajojen mielipidetiedustelujen perusteella, jotka toteutettiin jo kuukausia ennen *Forza Italian* syntymistä, kävi selväksi että aika oli kypsä uudennlaiselle puolueelle ja niin Berlusconi oli

valmis astumaan politiikkaan viimeistä piirtoa myöten hiotun imagonsa ja puolueensa kanssa (Koff & Koff 2000, 45–46).

Berlusconiin mahtipontinen ilmoitus lähteä politiikkaan tammikuun 26. päivänä 1994 kirvoitti melkoisesti kritiikkiä, sillä Berlusconiin motiiveja pidettiin arveluttavina. On kuitenkin liian yksinkertaista väittää, että Berlusconiin motiivit asettua ehdolle vaaleissa olisivat liittyneet pelkästään oman mediaimperiumin pelastamiseen massiiviseksi huhutun velkataakan alta, vaan Berlusconiin ja *Forza Italian* syntymisen voi nähdä johtuvan *manipulate-* ja *Tangentopoli*-skandaalien jälkeisestä tyhjiöstä poliittisessa kentässä (Sznajder 1995, 93–94). Korruptioskandaalit olivat murentaneet italialaisten luottamuksen perinteisiin valtapuolueisiin ja niiden poliitikkoihin, mikä auttoi Berlusconiä luomaan kuvaa itsestään uutena ja ainutlaatuisena ehdokkaana, joka tulisi ikään kuin täysin politiikan ulkopuolelta. Maltilliselle keskustaoikeistolaiselle puolueelle oli tilausta, sillä korruptioskandaalit olivat jättäneet jälkeensä suuren määrän äänestäjiä, jotka eivät tuntuneet löytävän puoluetta, jota äänestää. Berlusconiin *Forza Italia* oli uusin vaihtoehto tilanteessa, jossa kaikkea vanhaan järjestelmään liittyvää pidettiin epäluotettavana (Gundle & Parker 1996, 10).

Toisaalta Berlusconi oli italialaisille myös eräänlainen ”self-made man”, joka ei ollut esimerkiksi perinyt, vaan omin käsin luonut omaisuutensa miltei tyhjästä. Berlusconi sai italialaiset vakuuttumaan, että jokainen heistä voisi kovalla työnteolla seurata hänen esimerkkiään. Hän oli liikemies ja loistokkaan jalkapalloseuran omistaja, jotka toimivat hänen valttikortteinaan politiikassa. Patrick McCarthyn (1997, 345) mukaan Berlusconi onnistui esittämään itsensä lähes myyttisenä liikemiehenä, joka Fininvestin johdossa työllistää tuhansia ihmisiä vastakohtana ammattipoliitikkojen taitamattomuudelle hoitamaan taloudellisia ja poliittisia ongelmia. Berlusconiin vanhojen valtapuolueiden poliitikot olivat kunnostautuneet lähinnä kaunopuheisuudessa, kun taas Berlusconi itse oli liikemiehenä osoittanut kykenevänsä muuttamaan sanat teoiksi. Tätä kuvaa hyvin Berlusconiin kommentti hänen jäätyään alakynteen vuoden 1994 vaaliväittelyssä *Partito Democratico della Sinistran* Achille Occhettoa vastaan:

L'ho affrontato in un campo in cui sono un dilettante, ho affrontato un professionista dei dibattiti, dei comizi delle chiacchiere, degli artifici dialettici, della politica. Io invece son un professionista in altri settori, quelli in cui si

*inventata, si organizza, si realizza: in una parola, del lavoro. E credo che la gente lo abbia capito.*¹

Berlusconi kertoi kohdanneensa Occhetton alalla, jossa hän on pelkkä ”harrastelija” ja vertasi Occhettoa sen sijaan piikikkäästi ”väittelyjen, vaalitulaisuuksien jutustelun, dialektisten temppujen ja politiikan ammattilaiseksi”. Itsensä hän sen sijaan kuvasi ”työn ammattilaiseksi” sellaisilla aloilla, joilla ”keksitään, organisoidaan ja toteutetaan”.

Vuonna 1994 taloudellinen tilanne oli Italiassa huono, joten Berlusconiin vaalilupaus miljoonasta uudesta työpaikasta upposi kaikessa mielettömyydessään italialaisiin (McCarthy 1996, 134). Berlusconi esitti itsensä liikemiehenä, joka vastentahtoisesti mutta yhteisen hyvän edessä on valmis tahrimaan kätensä politiikassa ja lainaamaan liikemiehen taitojaan politiikkaan pelastaakseen Italian. Vielä tammikuussa 1994 Berlusconi toivoi, ettei joudu juomaan ”katkeraa kalkkia” ja asettumaan itse ehdolle². Se, että yritysmaailma oli kiinteä osa sisäpoliittisen kriisin aiheuttanutta korruptiovyöhytää, painettiin ainakin Berlusconiin osalta villaisella (McCarthy 1996, 132).

2.3 Berlusconiin taival oppositioon

Berlusconiin hallitus kesti vaivaiset kahdeksan kuukautta ja se hajosi sisäisiin erimielisyyksiin Umberto Bossin johtaman *Lega Nordin* kanssa, joka joulukuussa 1994 jätti Berlusconiin johtaman hallituksen. *Forza Italian* ja *Lega Nordin* kiistat johtuivat muun muassa Berlusconiin rooleista pääministerinä ja liikemiehenä, joita Berlusconi ei *Lega Nordin* mukaan onnistunut erottamaan toisistaan. Tämä intressiristiriita aiheuttaa vieläkin kädenvääntöä Italiassa. *Lega Nord* on profiloitunut vauraamman Pohjois-Italian autonomiaa ja taloudellista riippumattomuutta ajavaksi protestiliikkeeksi, joka oli aina esiintynyt vaihtoehtona kaikille muille poliittisille puolueille. Berlusconiin johtaman hallituksen sisällä se ei enää ollut mahdollista, mutta *Lega Nord* pyrki silti jatkamaan tätä rooliaan toimimalla ikään kuin oppositiona hallituksessa (Diamanti 1996, 126).

Berlusconi toivoi toistuvasti ennenaikaisia vaaleja, koska oli varma, että äänestäjät olisivat rangaisseet Bossin johtamaa *Lega Nordia* hallituksen kaatamisesta (Mammarella 2000, 580). Italian silloinen presidentti Oscar Luigi Scalfaro halusi säilyttää poliittisen vakauden,

¹ La Repubblica 25.3.1994 ”Berlusconi alla conquista del colle”.

² Ks. esim. Corriere della Sera 20.1.1994 ”Berlusconi: centro unito o arrivo io”.

kieltäytyi hajottamasta parlamenttia ja nimitti virkamieshallituksen, jonka johtoon valittiin Berlusconiin ex-ministeri Lamberto Dini. Berlusconiin mielestä hallituksen hajottua ääni olisi pitänyt antaa välittömästi takaisin kansalle³.

Italiassa presidentin rooli hallituksen muodostamisessa on perinteisesti ollut rajoittunut, mutta epävakaina aikoina presidentti on voinut puuttua hallituksen muodostamiseen sekä käyttää suurempaa harkintavaltaa hallituksen hajottamisessa (Grimaldi 2011, 109). Diniin nimittäminen tammikuussa 1995 virkamieshallituksen johtoon oli huomattava väliintulo presidentti Scalfarolta. Diniin virkamieshallitus ei sisältänyt yhtään edeltävän hallituksen ministeriä lukuun ottamatta Diniä itseään, joka oli toiminut Berlusconiin hallituksessa valtiovarainministerinä. Berlusconiin ja Scalfaron välit kiristyivät, sillä Berlusconi toivoi välittömästi uusia vaaleja, mihin Scalfaro ei suostunut. Berlusconi syytti Scalfaroa kovin sanoin hallituksen kriisistä sekä suoranaisestä halusta syöstä Berlusconiin vallasta, mutta Scalfaro ei antanut periksi vaan tuki johdonmukaisesti Diniin virkamieshallituksen työtä⁴.

Diniin hallitus kesti vuoden. Ennen uusia vaaleja Dini ilmoitti perustavansa uuden puolueen, *Rinnovamento italiano*, joka liittoutuisi keskustavasemmistokoalition kanssa. Berlusconiin Diniin tempu oli takinkääntö, sillä olihan hän aiemmin toiminut ministerinä Berlusconiin johtamassa hallituksessa. Huhtikuussa 1996 Italiassa järjestettiin vaalit, jotka Romano Prodin johtama keskustavasemmistolainen *L'Ulivo*-koalitio voitti.

³ Ks. esim. La Stampa 31.12.1994 ”Berlusconi: il Parlamento è delegittimato”.

⁴ Ks. esim. Corriere della Sera 25.1.1995 ”Fini: chiamatelo vilipendio, ma io attacco Scalfaro” ja Corriere della Sera 26.1.1995 ”Scalfaro: mai detto voto a giugno”.

3 JALKAPALLOA JA POLITIIKKA

Italiassa jalkapallon ja politiikan kytköksillä on pitkä historia. Italiassa lähes kaikki jalkapalloon liittyvä on jollain tavalla politisoitu, lähtien jo jalkapallon nimestä, joka ei mukaile englanninkielistä sanaa *football*, vaan jolle on annettu nationalististen ihanteiden innoittamana oma italianskielinen nimi – *calcio*. Nimen valinnalla on myös historiallinen syy, sillä *calcion* katsottiin olevan lähtöisin Firenzessä pelatusta *calcio fiorentinosta*, jolloin italialaisilla oli hyvä syy väittää heidän keksineen pelin jo satoja vuosia sitten. (Foot 2007, 1–2.) Tosiasiassa renessanssin aikana Firenzessä pelatulla *calcio fiorentinolla* oli vain hyvin vähän jos ollenkaan yhtäläisyyksiä siihen, mitä me tänä päivänä miellämme jalkapalloksi.

Italiassa intohimo jalkapalloon on ollut pitkään yksi maan harvoista patriotismin lähteistä. Italia oli 1930-luvulla pallokenttien valtiasta voittamalla kahdesti jalkapallon maailmanmestaruuden – ensin vuonna 1934 ja sen jälkeen vuonna 1938. Italian jalkapallomaajoukkue, *La Nazionale*, oli jo silloin kansallisen ylpeyden aihe. Jalkapallomaajoukkueen menestystä hyödynnettiin propagandavälineenä Benito Mussolinin fasistisen hallinnon aikana, kun jalkapallon katsottiin voivan kansallismielisten ihanteiden mukaisesti yhdistää kulttuurisesti ja alueellisesti monin eri tavoin pirstoutuneen maan. Fasistisen hallinnon aikana jalkapallosta tuli myös kansan viihdettä ja esimerkiksi jalkapallostadioneiden rakentamiseen panostettiin, joka osaltaan auttoi lajia kasvamaan. Kuten Foot (2007, 475) huomauttaa, italialaisten rakkaus jalkapalloon alkoi kuitenkin jo ennen Mussolinin valtaannousua ja jatkui fasistisen hallinnon kaaduttua. Vaikkei Mussolini välttämättä ollut ensimmäinen jalkapalloa propagandavälineenä käyttänyt poliitikko, hän kuitenkin panosti siihen huomattavasti, ja 1930-luvun menestys peliviheriöillä pohjusti Italian asemaa yhtenä jalkapallon mahtimaista.

Jalkapallon käyttö propagandavälineenä jatkuu näinäkin päivinä eri muodoissaan. Nykyään monet poliitikot hyödyntävät jalkapalloseuroja osana kannatuskoneistoaan. (Scalia 2009, 48.) Monien italialaisjoukkueiden fanit tunnustavat muutakin väriä kuin oman joukkueensa ja ovat jakautuneet oikeiston ja vasemmiston kannattajiin. Roomalaisen SS Lazio fanit ovat avoimen oikeistolaisia, kun taas AS Livorno Calcion kannattajat vasemmistolaisia. Lisäksi politiikkaa löytyy aina pelaajakaupoista lähtien. Mario Balotellin siirtyminen AC Milanin riveihin tammikuussa 2013 nostatti arvosteluryöpyn Berlusconia kohtaan, sillä siirron katsottiin olevan poliittinen veto Berlusconilta tulevia vaaleja silmälläpitäen.

Balotellin siirron laskettiin tuovan jopa kaksi prosenttiyksikköä lisää kannatusta Berlusconiin puolueelle⁵. Jalkapalloa ja politiikkaa ei pysty eikä ole edes mielekästä erottaa toisistaan Italiassa, jossa jalkapallo maan suosituimpana ja seuratuimpana urheilulajina on monin eri tavoin kytköksissä politiikkaan. Jalkapallon ja politiikan kytkökset ovat nousseet näkyvämmiin esille viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, kun Silvio Berlusconi päätti lähteä mukaan politiikkaan. Jo Berlusconiin poliittisen uran alkuvaiheilla kiinnitettiin huomiota hänen retoriikkaansa, joka koostui pitkälti jalkapallometaforien lainaamisesta poliittisten tilanteiden selvittämiseen⁶.

Berlusconi hyödynsi jalkapallosta tuttua symboliikkaa taitavasti päättäessään lähteä mukaan politiikkaan. Marraskuussa 1993 Berlusconi perusti uuden poliittisen liikkeen, jolle hän antoi nimeksi *Forza Italia* (Taistele Italia), joka on suoraan lainattu Italian jalkapallomaajoukkueen kannustushuuto. Puolueen viralliseksi väriksi valikoitui sininen ja puolueen jäseniä hän kutsui nimellä *azzurri* (siniset), joka viittaa perinteisesti sinisissä paidoissa pelaavaan Italian jalkapallomaajoukkueeseen. Berlusconi ei vain satunnaisesti käyttänyt jalkapallotermejä puheissaan vaan rakensi julkisuuskuvansa ja retoriikkansa pitkälti jalkapallosymbolisimin varaan. Berlusconiin puolueella ei ollut selvää ideologiaa, mutta puolueen nimi oli tarttuva ja helposti muistettava, joka herätti kansallista ylpeyttä kuulijoissaan (Donofrio 2012, 107).

Puolueen nimen valinta *Forza Italiaksi* sekä puolueen jäsenien kutsuminen nimellä *azzurri* olivat oivia valintoja Berlusconiilta vuoden 1994 vaaleja varten, sillä saman vuoden kesällä järjestettiin jalkapallon maailmanmestaruuskilpailut, joita Italiassa odotettiin suurella jännityksellä. Italia oli napannut kultaa Espanjassa vuonna 1982 ja vuoden 1990 kotikisoissa pronssia, joten italialaiset odottivat tulevia MM-kilpailuja toiveikkain mielin. Berlusconi hyödynsi sitä tosiseikkaa, että hänen puolueensa nimi oli jalkapallohuan vuoksi jo kaikkien italialaisten huulilla. Italialaiset kannustivat omaa maajoukkuettaan, *azzurreja*, huutamalla katsomossa ”Forza Italia” sekä ”Forza Azzurri”. Sen sijaan Berlusconiin *Forza Italia* oli voittanut vaalit maaliskuussa 1994 ja Berlusconi johdatti omat *azzurrinsa* Italian parlamenttiin. Italian jalkapallomaajoukkueen lähtiessä vuoden 1994 kesäkuussa MM-kilpailuihin Yhdysvaltoihin käytiin lehdistössä pienoista debattia vastustaako vai kannattaako jalkapallomaajoukkuetta nyt, kun perinteikkäitä

⁵ Corriere della Sera 31.1.2013 ”I sondaggisti e l'effetto Balotelli al Milan 'Alle urne può valere da uno a due punti' ”.

⁶ Ks.esim. Enzo Golino, Corriere della Sera 14.4.1994 ”Berlusconi basta la parola”.

kannustushuutoja lausumalla tulee väistämättä tehneeksi propagandaa Berlusconiin ja hänen puoleensa hyväksi⁷. Berlusconiin koalition kuuluvan *Alleanza Nazionale*in johtaja Gianfranco Fini piti polemiikkia liioiteltuna ja totesi *Corriere della Sera* seuraavasti:

*Durante i mondiali, grideremo tutti "Forza Italia" e "Forza Azzurri", a dispetto di tutti quelli che protestano per un motivo comico. Per carità, non buttiamo tutto in politica.*⁸

Vaikka suurin osa italialaisista luultavasti oli samaa mieltä Finin kanssa, osoitti keskustelu kuitenkin sen, miten vaikeaa jalkapalloa ja politiikkaa oli erottaa toisistaan sekä narkästyksen siitä, että Italiassa niinkin pyhää lajia kuin jalkapallo käytettiin näin häikäilemättömästi poliittisiin tarkoituksiin.

Vuoden 1994 vaaleissa Berlusconi hyödynsi avoimesti jalkapallon kansallista yhtenäisyyttä luovaa voimaa, joka antoi sille etulyöntiaseman muihin puolueisiin nähden. Italialainen filosofi Norberto Bobbio kritisoi tätä toteamalla, että Dante on parempi patriotismin lähde kuin urheilusankarit⁹. Bobbion ajatukset saivat kuitenkin melko vähän vastakaikua, sillä Italiassa jalkapallo on yksi vahvimmista kansallista ylpeyttä tuottavista asioista. Kritiikistä huolimatta jalkapallo pysyi Berlusconiin vaalikampanjan ja imagon perustana. Kun Berlusconi keväällä 1994 voitti vaalit, myös hänen jalkapallojoukkueensa AC Milan oli voittamaton niin Italiassa, jossa se nappasi *scudetton* eli Italian mestaruuden kuin Euroopassa voittamalla Mestarien liigan, mikä oli Berlusconiin mukaan osoitus hänen ”voittavasta ideologiastaan” kaikilla elämäalueilla, myös politiikassa¹⁰.

3.1 AC Milan vipuvartena politiikkaan

*Tutte le cose di cui mi occupo sono profane; ma il Milan è sacro*¹¹ (Silvio Berlusconi)

Berlusconiilla oli jo ennen poliittisen uransa alkua yhteyksiä jalkapallobisnekseen, sillä hän oli ja on edelleen italialaisen suurjalkapalloseura AC Milanin omistaja. Alun perin AC Milanin arkkivihollisen Interin kannattajaksi uumoiltu Berlusconi osti konkurssikypsän AC

⁷ Ks. esim. *Corriere della Sera* 18.6.1994 *“Ora il calcio lacera i progressisti: tifare Italia “odiando” Berlusconi”* ja Maurizio Crosetti, *La Repubblica* 27.5.1994 *“Cercasi slogan disperatamente”*.

⁸ *Corriere della Sera* 19.6.1994 *“‘Forza Italia’ un coro con poche stecche”*.

⁹ *La Repubblica* 20.5.1994 *“L’amaro sfogo di Bobbio ‘Bisogna fare gli italiani’”*.

¹⁰ *Corriere della Sera* 19.4.1994 *“Il Cavaliere alla festa scudetto ‘L’Italia sarà come il Milan’”*.

¹¹ *La Repubblica* 27.7.1988 *“Ma come sono seri questi fantasmi”*.

Milanin talvella 1986, jolloin seura oli jo hyvän aikaa rämpinyt syvässä kriisissä. 1980-luvun alkupuolella AC Milan pelasi kaksi nöyryyttävää kautta Serie B:ssä taloudellisista ongelmista ja vedonlyöntiskandaaleista johtuen (Foot 2007, 116). Berlusconin ostettua AC Milanin hän lupasi palauttaa sen voittojen tielle. Hän hankkikin ensitöikseen joukkueeseen tuon ajan tähtipelaajia, muun muassa hollantilaistrio Marco Van Bastenin, Frank Rijkaardin sekä Ruud Gullitin. AC Milanissa alkoivat puhaltaa uudet tuulet. Berlusconin aikana seura voitti useita mestaruuksia niin koti- kuin kansainvälisillä kentillä. Vaikka taloudellisissa vaikeuksissa rypevän AC Milanin ostaminen vaikutti aluksi riskiltä, pitkällä aikavälillä yhden maan maineikkaimpien jalkapalloseurojen ostaminen osoitti hyvää intuitiota Berlusconilta – sen avulla oli helppo tehdä itsensä tunnetuksi koko maassa ja lisätä suosiotaan (Donofrio 2012, 105). Eräässä haastattelussa hän totesikin, että AC Milan on Italian tunnetuin asia ”mafian ja pizzan jälkeen”¹².

Poliittisen puheen höystäminen jalkapallometaforilla oli Berlusconin kannalta uskottavaa, sillä menestyvän AC Milanin omistajana hänellä voitiin nähdä olevan vahva henkilökohtainen yhteys jalkapallomaailmaan. Berlusconi kävi usein katsomassa *San Siro*lla joukkueensa edesottamuksia ja ystävystyi pelaajien kanssa. Monista AC Milanin pelaajista tulikin Berlusconin tukijoita myös jalkapalloviheriön ulkopuolella. Esimerkiksi joulun alla 1994 Berlusconin johtaman hallituksen ajauduttua kriisiin AC Milan-ikoni Franco Baresi ylisti vuolaasti Berlusconia. Baresi syytti Berlusconin poliittisia vastustajia epäoikeudenmukaisuudesta, sillä Berlusconille oli hänen mielestään annettu liian vähän aikaa poliittisen projektinsa toteuttamiseen. Hänen mukaansa jalkapallojoukkuettakaan ei hylätä muutaman ottelun jälkeen ja toivoi, että Berlusconi nähdään vielä hallituksessa. Toinen AC Milan-tähti Paolo Maldini oli samoilla linjoilla Baresin kanssa – jos Berlusconi olisi saanut enemmän aikaa, olisi hän Maldinin mukaan osoittautunut ”kiistattomaksi mestariksi”.¹³

Berlusconin alaisuudessa AC Milanista tuli menestyksen symboli ja Berlusconin suosio kasvoi samaa tahtia AC Milanin kanssa. Joukkueen loistava menestys 1980-luvun huonojen vuosien jälkeen loi kuvaa Berlusconista johtajana, joka paitsi onnistuu kaikessa mihin ryhtyy, niin myös onnistuu siinä erinomaisin tuloksin (Donofrio 2012, 108). Berlusconi käytti jatkuvasti hyväkseen jalkapallomeriittejään AC Milanin omistajana legitimoidakseen itseään poliitikkona. On myös hyvin tiedossa, että Berlusconi itse aika

¹² Corriere della Sera 21.7.1995 ”Parola d’ordine, Milan spettacolo”.

¹³ La Repubblica 22.12.1994 ”Fuoriclasse tradito’ Milan soffre e tifa Silvio”.

ajoin puuttuu joukkueen taktiikkaan ja pelaajasiirtoihin, jolloin AC Milanin menestyksen voidaan katsoa olevan osaksi hänenkin ansiotaan.

Berlusconin ostettua AC Milanin sen kannattajakunta kasvoi. AC Milan on yksi harvoista italialaisista jalkapalloseuroista, jolla on kannattajia myös muualla kuin Milanossa ja sen lähialueilla, mikä on melko merkillistä maassa, jossa *campanilismo* – rakkaus omaan alueeseen – on vahva osa jalkapallokannattajien identiteettiä. Berlusconi hyödynsi AC Milanin kannattajaklubeja politiikassa luomalla *Forza Italian* löyhästi AC Milanin kannattajaklubien organisaatioita mukailevat *Club Forza Italian*. Kummallekin organisaatiolle oli ominaista kannattajien ja päätöksentekijöiden tiukka erottelu – niin AC Milanin kuin *Forza Italian* kannattajat olivat johtajansa viitoittaman tien seuraajia, joilla ei ollut valtaa puuttua poliittiseen agendaan (Porro & Russo 2000, 356–357). Helmikuuhun 1994 mennessä Italiassa oli jo 12 000 *Club Forza Italiaa*, joiden yhteenlaskettu jäsenmäärä oli peräti miljoona (McCarthy 1996, 139). AC Milanin kannattajat olivat lisäksi potentiaalisia *Forza Italian* äänestäjiä. Berlusconi menestyikin mielipidemittauksissa hyvin juuri AC Milan-fanien keskuudessa (Foot 2007, 411).

AC Milanin menestyksessä ei ollut tärkeää pelkästään voittaminen, vaan myös pelityylin kauneus. Joukkue pelasi hyökkäävää jalkapalloa, jolla ei ollut mitään tekemistä puolustusvoittoisen *catenacion*¹⁴ kanssa. AC Milanin lyötyä vuoden 1994 Mestarien liigan finaalissa Barcelonan maalein 4-0, julisti *Corriere della Sera* voittoa seuraavana päivänä ”Milan, näin pelataan paratiisissa”¹⁵. Berlusconi oli näin pitänyt lupauksensa nostaa AC Milan kuilun partaalta takaisin menneiden aikojensa loistoon. Lisäksi Berlusconin omistamat televisiokanavat takasivat hänen menestyvälle joukkueelleen paljon näkyvyyttä, mikä varmasti myös vauhditti Berlusconin poliittisen uran alkua. John Footin (2007, 412) mukaan maassa, jossa eniten myyvät sanomalehdet ovat täysin urheilulle (pääosin jalkapallolle) omistettuja ja missä tuomarityöskentelyn ruotiminen kestää vuosia ja johtaa jopa parlamentaarisiin debatteihin, yhden maan valovoimaisimman jalkapallojoukkueen omistaminen ja sen menestyksen identifioituminen joukkueen omistajaan oli yksi ratkaiseva tekijä Berlusconin nousussa politiikkaan.

¹⁴ *Catenaccio* tarkoittaa kirjaimellisesti salpaa. Sillä viitataan puolustusvoittoiseen ja vastahyökkäyksiin perustuvaan pelitaktiikkaan, joka liitetään usein FC Internazionale Milanon (Inter) pelitapaan 1960-luvulla Helenio Herreran valmennuksessa. Siitä on tullut synonyymi negatiiviselle ja tylsälle jalkapallolle, jossa ei nähdä paljon maaleja.

¹⁵ *Corriere della Sera* 19.5.1994 ”Milan, così si gioca nel paradiso”.

Berlusconiin meriitit AC Milanin omistajana eivät kuitenkaan vakuuttaneet kaikkia Berlusconiin poliittisista kyvyistä. Tämä tuli esille esimerkiksi Nicola Fanon *L'Unità*-lehden kolumnissa *Silvio, un allenatore al governo*, jossa hän suhtautui skeptisesti jalkapalloideologian soveltamiseen politiikassa:

*E' da ritenere che la maggioranza degli sportivi italiani (...) sia del parere che effettivamente saper mettere in piedi una bella squadra di calcio sia merito rilevante nella preparazione di una saggia squadra di governo.*¹⁶

Fano kritisoi sitä, kuinka Berlusconiin markkinoima idea jalkapallojoukkueen ja hallituksen luotsaamisen yhtäläisyyksistä näytti uponneen suhteellisen kritiikittä italialaisiin. Huolimatta näistä soraäänistä oli kuitenkin selvää, että Berlusconiin AC Milanista oli tullut paitsi yksi maailman parhaista jalkapalloseuroista, niin myös väline Berlusconiin poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Berlusconiin AC Milanin menestys oli jopa muita liiketoimia tärkeämpää – eräässä haastattelussa hän ilmoitti luopuvansa mieluummin kustantamo Mondadorista kuin jalkapallomestaruudesta¹⁷.

3.2 Jalkapallon kieli syrjäyttää sodanjälkeisen poliittisen jargonin

*Dietro quel che dico c'è solo e soltanto quel che dico*¹⁸ (Silvio Berlusconi)

Raffaele Simone kuvaa Augusta Forconin teoksen *Parola da Cavaliere* esipuheessa Berlusconiä ammattipuhujaksi, joka käyttää äärimmäisyyksiin asti yksinkertaista kieltä. Suuri osa Berlusconiin käyttämistä metaforista, vitseistä ja kommenteista on jäänyt elämään jokapäiväiseen kieleen. Berlusconiin vahvuus puhujana perustuu Simonen mukaan juuri siihen, että hän antaa itsestään vaikutelman puhujana, joka osaa puhua selkeästi ”kuin yksi muista”. (Simone 1997, IX–XIV.) Berlusconiin värikkään retoriikan tavaramerkiksi on muodostunut kohtelias ilmaisu *mi consenta* (sallikaa minun) sekä lukuisat jalkapallosta ammennetut metaforat. Hänen sanavarastonsa ei ole järin laaja, mutta se osoittautui tehokkaaksi. Ilmeisesti Berlusconi arveli, että korruptioskandaalien järjestyttämässä maassa kansalaisten ollessa pettyneitä poliittiseen eliittiin, olisi jalkapallokieli tervetullut tuulahdus uutuutta.

¹⁶ Nicola Fano, *L'Unità* 1.4.1994 ”*Silvio, un allenatore al governo*”.

¹⁷ *La Repubblica* 30.6.1990 ”*Meglio perdere un'azienda che il campionato di calcio*”.

¹⁸ Silvio Berlusconi, *La Repubblica* 10.6.1994 ”*Non sono autoritario ne populista*”.

Alan Friedman kertoo Berlusconiin elämäkerrassa tämän retoristen taitojen tulleen esiin jo nuorena hänen opiskellessaan katolilaisessa, salesilaisessa koulussa. Salesilaisessa koulussa opiskeltiin muun muassa latinaa ja muinaiskreikkaa. Berlusconiin puhetaidot vakuuttivat koulun opettajat siinä määrin, että Berlusconiin annettiin pitää puheita koulun merkittävälle vieraille, kerran piispalle ja jopa kardinaalille. Berlusconiin tulikin puhelahjojensa avulla opiskelijoiden virallinen puheenpitäjä. Kun Berlusconi valmistui, hän aloitti oikeustieteen opinnot Milanon yliopistossa, josta hän valmistui huippuarvosanoin. Hänen päättötyönsä yliopistossa käsitteli markkinointia ja milanolainen kykyjä etsivä mainostoimisto palkitsi hänet 500 000 liiran palkinnolla. (Friedman 2015, 27, 35.) Berlusconiin kouluaikoina hankittu klassinen sivistys ja akateeminen loppututkinto kielivät siitä, että vaikka Berlusconi mielellään vetoaakin ”kansanomaisuuteensa” ja antaa ymmärtää puhuvansa spontaanisti liikoja miettimättä, on hänen esiintymisensä usein kuitenkin tarkasti harkittua ja jalkapallometaforat niin ikään laskelmoituja retorisia siirtoja.

Vaikka Berlusconi oli siis ollut jo kouluaikoinaan taidokas sanankäyttäjä, hänen tapansa moittia ammattipoliitikkoja kaunopuheisuudesta ja itsensä korostaminen ennen kaikkea puheen vastakohtana, ”oikean työn” edustajana hylkää roomalais-italialaisen retoriikan tradition. Retoristen taitojen peittely ja toiminnan miehenä esiintyminen saattoi ainakin jossain määrin olla myös Berlusconiin kampanjaneuvoantajien työn tulosta. Yksi *Forza Italian* poliittisen ohjelman pääarkkitehteistä, Giuliano Urbani, valtiotieteen professori milanolaisesta Bocconin yliopistosta sekä Fininvestin satunnainen yhteistyökumppani listasi muun muassa ”tehokkuuden” yhdeksi ratkaisuksi Italian ongelmiin (McCarthy 1996, 138), ja tähän kuvaan Berlusconiin aikaansaavan yritysjohtajan ”sanoista tekoihin” -imago istui täydellisesti.

Berlusconiin kieli on ollut hänen poliittisen taipaleensa alusta asti tutkijoiden, journalistien ja tavallisten kansalaisten uteliaisuuden kohteena. Esimerkiksi Donatella Campus (2002) painottaa unelmien ja matkojen symbolista merkitystä Berlusconiin poliittisessa retoriikassa. Osvaldo Croci (2001) ehdottaa, että Italian poliittinen retoriikka on muuttunut arvoituksellisesta koodikielestä (*politichese*) kohti kansanomaista ja yksinkertaistavaa retoriikkaa (*gentese*), josta paraatiesimerkkinä toimii Berlusconiin retoriikka. Adrian Lyttelton (2009) sen sijaan painottaa Berlusconiin retoriikan sovittavaa ja kohteliasta aspektia verrattuna *Lega Nordin* ja sen johtajan Umberto Bossin protestiretoriikkaan, jonka *Roma ladrona* -iskulause symboloi kaikkea Italian keskushallinnon mädännäisyyttä. Lytteltonin (2009, 69) mukaan on kuitenkin huomattava, että Berlusconiin retoriikan

näennäinen sovittelevuus yhdisti vain niitä, jotka olivat Berlusconiin tavoin valmiita torjumaan kommunismin uhan.

Berlusconi painotti olevansa uusi ja ”puhdas” ehdokas tilanteessa, jossa perinteiset valtapuolueet ja niiden poliitikot olivat kärsineet korruptioskandaaleissa. Berlusconiin kytkökset ensimmäisen tasavallan poliitikkoihin olivat kuitenkin ilmiselvät, sillä hän oli nauttinut heiltä pitkään poliittista suojelua. Kuten Donatella Campus (2002, 177) huomauttaa, enemmän tai vähemmän kaikki puolueet olivat korruptiovyöhdin jäljiltä uudistumisen tarpeessa ja vuoden 1994 vaalien alla lähes kaikki puolueet pyrkivät esiintymään uutena vaihtoehtona syytellen vastustajiaan vanhaan poliittiseen eliittiin kuulumisesta. Uudenlaisen retoriikan omaksuminen oli yksi tapa tehdä pesäeroa korruptioskandaalissa rypeneisiin puolueisiin, jotta Berlusconi voisi esittää olevansa todellinen irtiotto menneisyydestä.

Lega Nordin lähdettyä Berlusconiin hallituksesta joulukuussa 1994 journalisti Furio Colombo pohdiskeli *La Repubblica*ssa Berlusconiä käyttämää kieltä. Hänen mukaansa Berlusconiin kieli oli paitsi tervetullut täydellinen irtiotto ensimmäisen tasavallan poliitikkojen retoriikkaan, niin samalla myös demokraattiselle järjestelmälle outo, sillä Berlusconi puhui kuin johtaja alaisilleen. Viestintä oli yksisuuntaista ja sen teho perustui vastaanottajan ehdottomaan sanoman hyväksymiseen. Colombon mukaan näennäisen kohteliaat ilmaisut ja Berlusconiin tapa puhua itsestään kolmannessa persoonassa toivat itse asiassa aggressiivisen sävyn Berlusconiin kieleen.¹⁹ Vähemmän analyttinen mutta viiltävä oli italialaisen runoilijan Patrizia Valdugan näkemys, jonka mukaan Berlusconi ”ei osaa muodostaa lausettakaan italiaksi”²⁰.

Korruptioskandaalien ravisteltua Italiaa Berlusconi suostutteli italialaiset panemaan toivonsa menestyvän jalkapallojoukkueen omistajaan. Berlusconiin menestys AC Milanin omistajana eittämättä toikin hänelle uskottavuutta poliitikkona. Tammikuun 26. päivänä 1994 Berlusconi ilmoitti jalkapallotermein päättäneensä ”tulla kentälle”, tarkoittaen päätöstään asettua ehdolle tulevissa vaaleissa. Siitä asti jalkapallometaforien jatkuva virta on leimannut Berlusconiin retoriikkaa. Hän tapasi kutsua hallitusta ”joukkueeseen”, ministereitään ”pelaajiksi” ja tiukoissa tilanteissa kaivattiin apuun ”tuomaria”.

¹⁹ Furio Colombo, *La Repubblica* 27.12.1994 ”*Ma come parli, Silvio*”.

²⁰ *La Repubblica* 8.3.1996 ”*Com'è triste quest'Italia di Pippo Baudo e Della Tamara*”.

Jalkapallometaforien viljely poliittisessa retoriikassa oli Berlusconiä viisasta, sillä vain harvat asiat luovat kulttuurisesti ja poliittisesti pirstoutuneessa Italiassa kansallista yhtenäisyyttä kuten jalkapallo. Esimerkiksi *Lega Nordin* Bossi on myös Berlusconiä tapaan tunnettu populistisesta ja yksinkertaistavasta retoriikastaan. Bossin retoriikka perustuu kuitenkin pitkälti ”meidän” ja ”niiden” väliselle vastakkainasettelulle, jonka takia se on myös poissulkevaa (McCarthy 1996, 134–135). Jalkapallo sen sijaan yhdistää italialaisia yhteiskunnallisesta asemasta, iästä ja asuinpaikasta riippumatta. John Footin mukaan (2007, 411) Berlusconiä poliittiset neuvonantajat tulivat laajojen tutkimusten jälkeen siihen tulokseen, että jalkapallon kieli on ainoa italialaisia yhdistävä kieli.

Berlusconiä metaforien käyttöä tutkineet Elena Semino ja Michela Masci (1996) väittävät, että poliittisen uransa alussa Berlusconi käytti jalkapallometaforia sekä oikeuttaakseen päätöksensä osallistua politiikkaan että puhuakseen yleisesti poliittisista asioista. Heidän mukaansa jalkapallometaforat myös auttoivat Berlusconiä luomaan omintakeisen poliittisen imagon, kahmimaan ääniä sekä ylläpitämään hallituksensa tukea vaalien jälkeen. (Semino & Masci 1996.) Berlusconiä alettua käyttää jalkapalloterminologiaa poliittisten tilanteiden selittämiseen tapa levisi hyvin nopeasti myös muiden poliitikkojen ja journalistien kieleen ja sitä käytettiin milloin totiseen ja milloin pilkalliseen sävyyn (Crocchi 2001, 360). Esimerkiksi italialainen politologi Giovanni Sartori kuvasi Berlusconiä hallitusta piikikkäästi ”Serie B:n tai Serie C:n joukkueeksi”²¹.

Italialaispolitologi Maurizio Virolin teos *The Liberty of Servants: Berlusconi's Italy* (2012), vaikkakin on pääosin poleeminen kritiikki koko Berlusconiä järjestelmää kohtaan, pureutuu myös siihen, kuinka Berlusconiä järjestelmän autoritäärisyys tulee esiin hänen retoriikassaan. Viroli väittää, että yksi autoritäärisen henkilön ominainen piirre on absoluuttinen luotto itseensä ja siihen, että on kyvykäs hoitamaan paitsi omansa niin myös muiden ongelmat. Tämä dimensio tulee selvästi esiin myös Berlusconiä retoriikassa. Berlusconi on koko poliittisen uransa aikana korostanut, kuinka hänellä – ja vain hänellä – on ratkaisu kaikkiin Italian poliittisiin ongelmiin. Mainiona esimerkkinä tästä toimii Berlusconiä toteamus vuoden 1995 alussa, jonka mukaan ”Italian elpyminen on nimeltään Forza Italia, tai oikeastaan Silvio Berlusconi”²². Berlusconiä retoriikan yksisuuntaisuus kuvaa myös paljolti sitä, mistä Berlusconiä *Forza Italia* puolueessa on kyse. Vuodesta 1994 saakka Italian politiikka on pyörinyt lähes yksinomaan Berlusconiä ympärillä. *Forza*

²¹ La Repubblica 12.5.1994 ”Occhetto: 'Italia umiliata da ex craxiani e piduisti' ”.

²² La Repubblica 4.5.1995 ”Un professore contro il cavaliere”.

Italia on monien muiden oikeistopopulistisen puolueiden tapaan täysin johtajaansa henkilöitynyt puolue, sillä ei ole selkeää ideologiaa ja siteet äänestäjiin ja kannattajiin lähes olemattomat. *Forza Italian* kannattajat ovat uskollisia Berlusconille sen sijaan että kannattaisivat jotain arvoja tai ideologiaa. Kansalaiset muuttuvat enemmän tai vähemmän sivustaseuraajiksi, jotka eivät aktiivisesti osallistu poliittiseen debattiin, vaan tyytyvät passiivisesti jalkapallokannattajan lailla seuraamaan katsomosta johtajansa ympärillä pyörivää poliittista speaktaakkelia ja hurraamaan tämän suorituksille.

4 METAFORASTA

Tässä luvussa esittelen työni teoreettisia ja metodologisia taustoja, johon analyysini perustuu. Ensiksi esitelty Aristoteleen metaforakäsitys muodostaa lähtökohdan sen jälkeen esiteltäville teorioille. Niitä yhdistää ajatus siitä, että metafora ei ole pelkästään kielellinen koriste, vaan niiden valikoiva luonne muokkaa ja konstruoi todellisuutta. Eri metaforateoriat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin rinnakkaisia ja kiinnittävät huomiota metaforan eri puoliin, kuten Hellsten (1997, 15–16) on todennut. Metafora-analyysi ei ole sinänsä mikään tiukka metodi, vaan ennemminkin lähestymistapa aineistooni.

Kyösti Pekoselle ”politiikka on jotain abstraktia, joka on puhuttava joka kerta esiin”. Poliitiikka näyttäytyykin useimmille ihmisille juuri kielellisesti esimerkiksi puheiden kautta. Poliittinen puhe ei kuitenkaan ole neutraalia vaan siihen liittyy aina tilanteen ja todellisuuden määrittelyä. Kielellä ei pelkästään kuvata tapahtumia, vaan se on osa tapahtumia muovatessaan mielikuvia tapahtumista ja niiden merkityksistä. Näin ollen myös ne termit ja sanat, joilla todellisuutta määritellään, ovat luomassa sitä aktiivisesti. Kamppailua käydään myös siitä, kenen termeillä, sanoilla ja symbolisilla ilmauksilla puhutaan. Samaa mieltä on myös Murray Edelman, jonka mukaan koemme kieltä poliittisista tapahtumista kuin itse tapahtumia. (Pekonen 1991, 46 ja Edelman 1971, 65–66, 172.)

Poliitiikan abstraktia maailmaa käsitteellistetään usein metaforien avulla. Ne sisältävät analogian, jossa tuntematonta kuvataan ja jäsennetään aiemmin tunnetun asian kautta. Eugene F. Millerin (1979) mukaan metaforan käyttö ilmaisee, että jokin asia tai ilmiö merkitsee enemmän kuin mitä pelkät sanat antavat ymmärtää. Metaforan poliittinen merkitys liittyykin siihen, että se on väline siirryttäessä havaittavasta poliittiseen (Miller 1979, 163 ja Pekonen 1991, 49).

Metaforia poliittisessa retoriikassa tutkinut Kuusisto (2002) korostaa, kuinka metaforilla on mahdollista piirtää poliittisen maailman rajoja, sillä faktat eivät puhu puolestaan vaan ilmiöt on nimettävä ja selitettävä. Vaikka metaforilla on mahdollista värittää ja elävöittää kieltä, eivät metaforat ole pelkkiä kielen koristeita, vaan poliittisessa retoriikassa tärkeitä vakuuttamisen ja suostuttelun instrumentteja. Metaforien voima perustuu usein siihen, että jäsentämällä jotain asiaa tietystä näkökulmasta, ne yhtäältä korostavat joitain aspekteja,

joita asialle halutaan antaa ja toisaalta piilottavat niitä, jotka eivät sovi sen logiikkaan. Metaforilla voidaan myös määritellä toimijoiden asemaa ja roolia eri tilanteissa. Metaforat ovat näin myös ideologisesti latautuneita.

4.1 Aristoteleen metaforakäsitys

Lähes kaikki metaforiin liittyvät tutkimukset lähtevät liikkeelle Aristoteleesta. Aristoteleen käsitystä metaforasta on kuitenkin aliarvioitu monissa tutkimuksissa, sillä hänen määritelmänsä metaforasta sanojen korvaamisena on tulkittu tyypistävän metaforan pelkäsi kielen koristeeksi. Tämä näkemys on kuitenkin osittain virheellinen, sillä kuten Umberto Eco (1984, 88) huomauttaa, myöhemmät metaforateoriat ovat onnistuneet lisäämään melko vähän mitään merkittävää Aristoteleen käsitykseen.

Aristoteles määritteli metaforan *Runousopissa* ”jotakin tarkoittavan sanan käyttämi[senä] tarkoittamaan toista asiaa” (Aristoteles 1997b, 1457b-10). Merkityksen siirtymä voi tapahtua yleisestä erityiseen, erityisestä yleiseen, erityisestä erityiseen tai analogian kautta. Tätä Aristoteleen metaforateoriaa sanan tai ilmaisun korvaamisesta toisella termillä kutsutaan korvaamisteoriaksi. Aristoteleelle metafora on laaja-alaista nimen siirtämistä yhdeltä asialta toiselle.

Sanojen korvaamisteoriaa on kritisoitu muun muassa siitä, että metaforaa on pidetty pelkkänä kielen ornamenttina, joka kuuluu ennen muuta poeettiseen kieleen. Tämän vuoksi myöhemmät metaforateoriat ovat tulkinneet, ettei Aristoteleen mielestä metaforalla voi luoda uutta ymmärrystä. Kun yksi sana korvataan toisella, on kyseessä merkitysten synonymia, eikä niinkään uuden ymmärryksen luonti. Iina Hellsten (1997, 17) kuitenkin huomauttaa, ettei kritiikki osu maaliin siinä mielessä, että se yksinkertaistaa Aristoteleen määritelmää metaforasta. Aristoteles (1997, 1410b 10-15) puhuukin *Retoriikassa* siitä, kuinka metaforilla voi myös luoda uutta tietoa ja ymmärrystä.

Aristoteles (1997b, 20–25) toteaa *Runousopissa*, että ”ylevyyttä ja vapautta arkipäiväisyydestä saavutetaan käyttämällä epätavallisia ilmaisuja, kuten vierasperäisiä sanoja, metaforaa ja pidennyksiä ja kaikkea, mikä menee tavanomaisen ulkopuolelle”. Tämä korostaa ajatusta metaforasta tehokeinona ja poikkeuksellisena kielenkäyttönä. Vaikka Aristoteles olikin kiinnostunut arkikielen metaforien sijaan metaforista tehokeinoina, ei niiden käyttö kuulu kuitenkaan pelkästään poikkeavaan kielenkäyttöön.

Tästä hyvänä esimerkkinä toimii Aristoteleen (1997b, 1457b 5-15) kovin arkinen esimerkki ”laivani seisoo tässä”, jossa seisominen toimii metaforana ankkurissa olemiselle.

Aristoteleen metaforakäsityksen eräs kiistelty asia liittyy siihen, että sen mukaan metafora perustuisi olemassa oleviin samankaltaisuuksiin kahden asian välillä. Aristoteles (1997b, 5–10) sanookin, että ” – – hyvien metaforien muodostaminen on samaa kuin samankaltaisuuden havaitseminen”. Esimerkiksi Black (1962), Ricœur (1993) Lakoff & Johnson (1980) korostavat eroavaisuuksien huomaamisen tärkeyttä metaforissa. Toisaalta tämä ajatus sisältyy myös Aristoteleen käsitykseen, sillä hänen mielestään vertauksetkin ovat metaforia, vaikkakin vähemmän miellyttäviä, koska ne ovat pidempiä, eivätkä sano suoraan, että ”tuo” on ”tämä” (Aristoteles 1997a, 1410b 15–20). Vertailu perustuu kahden asian väliseen suhteen arviointiin, ei pelkästään mekaaniseen sanojen siirtoon, jolloin myös eroavaisuuksien huomaaminen on oleellista.

Aristoteles ei tee eroa metaforan ja muiden trooppien välille, vaan kuten Perelman (1982, 120) huomauttaa, Aristoteleelle kaikki troopit ovat metaforia. Tässäkään työssä ei tehdä eroja trooppien välille. Metaforien ideana on venyttää mielikuvitusta sopivasti, eikä metafora saa siksi olla liian teatraalinen, liian kaukaa haettu tai liian komediallinen (Aristoteles 1997a, 1406b 5–10). Mielekäs metafora laittaa asiat uuteen valoon ja niiden yllätyksellisyys laittaa kuulijan pohtimaan, miten metafora pitäisi tulkita (Aristoteles 1997a, 1412a 20–25). Metafora onkin arvoituksen tapainen kiertoilmaus, joka vaatii ajatustyötä, jotta sen varsinainen merkitys avautuisi. Tähän metaforan tulkinnallisuuteen on myöhemmin tarttunut Ricœur (1993), jonka mielestä metaforinen kielenkäyttö avaa tilaa reflektiolle.

4.2 Perspektiivejä maailmaan: metaforat Burken ja Perelmanin ajattelussa

Uuden retoriikan oppi-isistä Chaïm Perelman sekä Kenneth Burke pureutuvat myös metaforien luonteeseen ja niiden käyttötapoihin. He käsittävät metaforat välttämättöminä ajattelua jäsentävinä ja ohjaavina elementteinä. Työhöni valitut teoriat perustuvat käsitykselle, että metaforat muovaavat todellisuutta aina jostain näkökulmasta käsin ja siten rajaavat vaihtoehtoisia tapoja käsittää sitä.

Perelmanille metafora on vain yksi trooppi muiden retoristen trooppien eli metonymioiden ja synekdokeiden joukossa. Burke lisää Perelmanin erotteluun vielä ironian. Perelmanin (1982, 114–125) mukaan metaforat ovat tiivistyneitä analogioita, joissa hyödynnetään kahden eri sfääreissä esiintyvän suhteen samankaltaisuutta. Tässä niin kutsutussa vertaamisteoriassa on kyse tiivistetystä analogiasta eli vertauksesta, mutta siitä on pudotettu kuin-sana pois (Hellsten 1997, 18). Analogiassa väitetään, että a:n suhde b:hen muistuttaa c:n suhdetta d:hen. Esimerkkinä analogiasta ”vanhuus on elämässä samaa kuin ilta päivälle” tiivistyvät metaforat ”vanhuus on ilta” ja ”päivän vanhuus” (Perelman 1982, 120 ja Hellsten 1997, 18). Perelman käsittää metaforana pelkästään tiivistyneen analogian.

Perelmanin mukaan analogian ja metaforan termien tulee aina viitata kahteen eri ”sfääriin”, sillä jos ne ovat samasta ”sfääristä”, kysymyksessä on vain vertailu tai yksittäistapauksen käyttäminen esimerkkinä, havainnollistajana tai mallina. Perelmanin mukaan varsinaista aihetta eli *teemaa* selitetään aina perustasta eli *phoroksesta* tunnetuin termein, jolloin phoroksen pitää olla eri ”sfääristä” kuin teeman sekä teemaa tutumpi. Vertailun tarkoitus on selventää, jäsentää ja evaluoida teemaa phoroksesta käsin. Phoros korostaa aina eri aspekteja teemasta ja se voi olla yhtä lailla teemaa ylistävä kuin sitä halventava. (Perelman 1982, 115–117.)

Perelmanilaisessa uudessa retoriikassa (Perelman 1982) metaforalla on arvoa todellisuuden ja ajattelun muokkaajana ja suuntaajana. Metaforat ovat myös valikoivia, sillä ne voivat korostaa asioiden tiettyjä aspekteja ja häivyttää toisia. Burkelle tämä metaforien valikoiva luonne sisältyy jo metaforan määritelmään. Metafora on Burkelle yhden asian ymmärtämistä jonkin toisen asian kautta, jota käyttämällä saadaan esille ”tämän tuollaisuus ja tuon tällaisuus”. Metafora tarjoaa yhden perspektiivin todellisuuteen ja totuuteen jostain ilmiöstä. Ne ovat kuitenkin aina osittain yhteensopimattomia, sillä edes hyvä kuva ei ole identtinen itse asian kanssa. Burken mukaan metafora ei ole pelkkä kielikuva, vaan ajattelun ja ymmärtämisen perusolottuvuus. Hänen mielestään jokainen uusi perspektiivi tai katsantokanta johonkin ilmiöön paljastaa osan todellisuudesta siinä määrin kuin se on mahdollista tavoittaa. (Burke 1969a, 503–507.)

Tietyn metaforan valitseminen jonkun asian kuvaamiseksi korostaa aina joitain piirteitä, joita asialle halutaan antaa ja toisaalta häivyttää niitä piirteitä, jotka sen logiikkaan eivät sovi. Esimerkkinä metaforien valikoivuudesta voisin nostaa omasta aineistostani Berlusconin tavan puhua hallituksestaan ”joukkueena”, joka yhtäältä pyrki korostamaan

hänen hallituksensa yhtenäisyyttä ja toisaalta häivytti taka-alalle sen ideologisia eroja ja vähätteli niiden merkitystä.

Burken retoriikkateoria nojaa vahvasti *identifikaation* eli samastamisen käsitteeseen. Identifikaatiolla tarkoitetaan sitä prosessia, jolla kuka tahansa toimija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä. Summan (1996, 56) mukaan identifikaatio tarkoittaa esimerkiksi ilmiön tunnistamista tai määrittymistä joksikin toiseksi, henkilön, hänen tavoitteidensa tai toimintansa samastumista toiseen, johonkin ryhmään tai laajempaan kokonaisuuteen. Burkelle retoriikka liittyy konfliktitilanteisiin ja esimerkiksi ihmisryhmien välisiin intressiristiriitoihin. Ilman tätä konfliktisuutta retoriikkaa ei tarvittaisi. Burkelle retoriikkaan liittyykin aina vaivihkaista puolueellisuutta tai vallantavoittelua (Summa 1996, 57). Identifikaation vastinparina voidaan pitää erottautumista.

Retoriikan yleisölähtöisyydessä, eli puhujan pyrkimyksessä omien ja yleisön intressien samastamiseen sekä retoristen trooppien yleisessä toimintaperiaatteessa on kysymys identifikaatiosta. Burken retoriikan käsitteistä suostuttelu, identifikaatio ja kommunikaatio ovat saman retoriikkafunktion eri puolia, eikä niiden merkitystä siksi voi erottaa toisistaan. Puhujan ja yleisön keskinäiseen suhteeseen liittyvät identifikaatiot luovat pohjaa yleisön yhteistyöhalukkuudelle. (Summa 1996, 58.) Identifikaatio onkin oleellinen osa monien Berlusconin käyttämien metaforien tehoa, sillä jalkapalloanalogiat poliittisessa retoriikassa korostavat usein kahden joukkueen välistä kilpailutilannetta, voittoja ja tappioita, ja luovat näin selviä jakolinjoja ”meidän” ja ”niiden” välille.

Burke selittää metaforan ja muiden trooppien retorista tehoa niin ikään identifikaation käsitteellä. Trooppien avulla on mahdollista luoda me-muut -tyyppistä identifikaatiota ja erottautumista. Summan (1996, 59) mukaan kaikki joukkoon kuulumisen on aina retorisesti konstruoitua ja edellyttää aina jostain erottautumista, missä piilee myös identifikaatoiden poliittinen aspekti. Omassa aineistossani tällainen erottelu nousee esiin esimerkiksi Berlusconin tavassa kuvata omaa puoluettaan uutena ja puhtoisena vastakohtana ensimmäisen tasavallan korruptoituneisiin puolueisiin.

Uudessa retoriikassa huomiota kiinnitetään erityisesti vakiintuneisiin metaforiin, jotka jatkuvassa käytössä ikään kuin kuluvat ja muuttuvat Perelmanin sanoin ”kuolleiksi” tai ”uinuviksi” (*dormant*), jolloin ihmiset eivät edes välttämättä huomaa olevansa tekemisissä

metaforien kanssa²³. Uinuva metafora on kuitenkin mahdollista herättää jälleen aktiiviseksi esimerkiksi silloin, kun metaforaa yritetään kääntää sellaiselle kielelle, jossa samanlaista ilmausta ei ole. (Perelman 1982, 122.) Uinuvan metaforan vastakohtana toimii elävä metafora, jota tarkastellaan lähemmin seuraavassa alaluvussa.

Perelmanin kiinnostus vakiintuneisiin, ikään kuin huomaamattomiin metaforiin näkyy myös Burken ajattelussa hänen kiinnittäessään huomiota juuri piilevään retorisuuteen. Summan mukaan Burke ei ole niinkään kiinnostunut vakuuttavasta argumentoinnista, vaan pikemminkin retoriikan ja identifikaatioiden salakavaluudesta, jossa retorinen teho perustuu esimerkiksi toistoon tai jatkuvaan tietyn viestin vahvistamiseen, jotka saattavat merkitä enemmän kuin varsinaiset retoriset taidot. (Summa 1996, 59.) Burke (1969b, 36) jakaa identifikaatiot vilpittömiin ja viekkaisiin. Metaforien valikoivaan luonteeseen piiloutuu usein tällaista Burken kuvailemaa viekkautta, kun jonkun asian tietyt aspektit saattavat ylikorostua toisten jäädessä varjoon. Burken mukaan retoriikan analysoinnin tavoitteena onkin demystifikaatio, ajatus ”paljastamisesta” (Burke 1969b, 178 ja Summa 1996, 62). Tämän voi tulkita esimerkiksi poliittisen aspektin paljastamiseksi sieltä, missä sitä ei havaita.

Summan mukaan identifikaatioiden ja retoriikan salakavaluus on se asia, jossa Burke tekee pesäeron klassiseen retoriikkaan, jossa retoriikka käsitetään retoristen siirtojen suunnitelmallisuuteen perustuvana taitona. Burken retoriikan ydin onkin paljastaa tiedostamattomia identifikaatioita. (Summa 1996, 60.) Berlusconin käyttämien jalkapallometaforien teho perustuukin usein hyvin paljon viestin alituisen vahvistamiseen sekä tiettyihin toistuviin elementteihin ja identifikaatioihin.

4.3 Ricœur ja elävä metafora

Max Blackin *Models and Metaphors* -teoksessa (1962) esiteltyä vuorovaikutusteoriaa voi pitää uutena pelinavauksena metaforien tutkimuksessa sekä pohjana Ricœurin myöhemmille teorioille, jonka vuoksi sitä on syytä lyhyesti avata. Blackin (1962) ajatuksen mukaan metaforissa on kyse kahden ajatuksen välisestä vuorovaikutuksesta,

²³ Lakoffille ja Johnsonille (1980) tällaiset ”uinuvat” tai käytössä ”kuluneet” metaforat ovat itse asiassa hyvinkin eläviä, teoksensa nimen mukaisesti *metaphors we live by*, sillä ne ohjaavat heidän mukaansa ajatteluamme ja toimintaamme ikään kuin huomaamatta.

jossa kaksi eri asiaa ovat dynaamisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Niinpä Black (1962, 27) määrittelee metaforan lauseeksi tai ilmaisuksi, jossa joitain sanoja käytetään metaforisesti kun taas joitain sanoja käytetään ei-metaforisesti. Lauseen tai ilmaisun metaforista osaa Black kutsuu keskukseksi (*focus*) ja sitä ympäröivää osaa kehykseksi (*frame*). Taustalla metaforan sijoittamisessa sanan sijasta lauseen tasolle on metaforan kahden eri termin välisen vuorovaikutuksen mahdollistuminen. Tämä taas luo merkityksiä, jotka ikään kuin ylittävät sananmukaisen merkityksen. Siksi metaforaa ei voi muuntaa kirjaimelliseksi ilmaisuksi ilman, että sen ajatuksellinen sisältö köyhtyy. Black (1962, 29) huomauttaa myös, että metaforisen ilmauksen merkitys täytyy aina tutkia sen käyttöyhteydessä. Metaforisuus syntyy kontekstissa, eikä metaforassa ole näin kyse sanojen vaan lauseen tasolla tapahtuvasta poikkeavuudesta.

Esimerkkinä kahden ajatuksen vuorovaikutuksesta Black (1962, 39–41) pitää metaforaa ”ihminen on susi”. Tällöin ihminen saa joitain suteen stereotyyppisesti liitettyjä ominaisuuksia, ja samalla suteen liitettyjä ominaisuuksia siirretään metaforan avulla kuvaamaan ihmistä. Vuorovaikutusta tapahtuu siis lähdealueelta kohdealueelle ja toisin päin. Vastoin Perelmanin ajatusta Blackille metaforat eivät perustu ainoastaan kahden kohteen väliseen samankaltaisuuteen, vaan myös eroavaisuudet ovat tärkeitä. Ajatusta metaforan merkityksiä luovan funktion sekä metaforan identtisuuden ja erojen tärkeydestä on kehitellyt Blackin ajatusten pohjalta myös Ricœur (1993; kritiikistä ks. Davidson 1978).

Ricœurille (1993) elävä metafora (*la métaphore vive*) mahdollistaa asioiden tulkitsemisen uudesta näkökulmasta. Ricœur seuraa Blackin esimerkkiä siinä, että hänkään ei Aristoteleen tavoin sijoita metaforaa sanojen tasolle, vaan ottaa lähtökohdaksi metaforisen lausuman. Metaforan lähtökohtana Ricœur pitää metaforisen lausuman jännitettä ja ristiriitaa. Jännite voi liittyä epätavalliseen nimeämiseen, kirjaimellisen ja metaforisen tulkinnan ristiriitaan tai metaforisen lausuman kykyyn kuvata maailmaa jostain yllättävästä perspektiivistä käsin.

Ricœurin käsityksen mukaan metaforaa ei ole olemassa sellaisenaan, vaan se syntyy tulkinnassa ja tulkinnan kautta. Metaforan jännitteet mahdollistavat uusien merkitysten hahmottelua, kun metaforan kuulija pyrkii tulkitsemaan sitä. Tässä suhteessa Ricœurin ajatus metaforan tulkinnallisuudesta kommunikoi Aristoteleen metaforakäsityksen kanssa. Pekonen (1991, 51) kuvaa Ricœurin käsitystä metaforasta niin, että se on semanttinen innovaatio, joka syntyy siitä, kun lausumassa luodaan odottamaton ja epätavallinen

vaikutus. Näin metafora kertoo jotain uutta todellisuudesta.

Pekosen (1996, 105) mukaan “metafora on esimerkki kielellisestä strategiasta, joka ehdottaa jotakin muuta, kuin mitä kirjaimellisesti todetaan”. Kirjaimellisesti tulkitun lauseen järjettömyys tai yhdistettyjen asioiden yhteensopimattomuus pakottaa uuteen merkityksenantoon. Tämä antaa metaforalle lisäarvoa, joka mahdollistaa todellisuuden poikkeavan esittämisen. Metaforan figuratiiviset merkitykset rakentuvat kontekstuaalisuudessa, ja metaforan innovatiivisuudesta päättää loppupeleissä tulkitsija itse. (Pekonen 1996, 105 ja Ricœur 1993, 96.)

Metafora ei kuitenkaan Ricœurin teoriassa tyydy pelkästään identtisyyden ja eron väliseen jännitteen tai ristiriidan esittämiseen vaan pyrkii myös olemaan ratkaisu, jossa metafora ikään kuin sulauttaa luodun jännityksen, jonka tuloksena metafora saa merkityksen (Pekonen 1996, 104–105 ja Ricœur 1993, 190–191). Tällöin metaforan onnistuneen tulkinnan voi katsoa ikään kuin purkavan tai ratkaisevan jännitteisyyden. Ilmari Kortelainen (2009, 65) kuitenkin huomauttaa, ettei metaforan jännite aina välttämättä purkaudu lainkaan, jolloin metafora jää vastaanottajalle arvoitukseksi eikä mikään tulkinta ikään kuin vakiinnu.

Pekonen (1996, 107) huomauttaa, ettei elävälle metaforalle voi löytää mitään lopullista tai oikeaa tulkintaa, vaan se jättää tilaa monenlaisille päätelmille. Metaforien tulkinnassa on myös syytä kiinnittää huomiota sellaisiin tietyille kulttuureille ominaisiin kertomuksiin tai myytteihin, joihin ne liitetään. Yksiselitteisiä tulkintoja lienee mahdoton löytää, jolloin metaforien tulkitsijan omat kokemukset muovaavat niitä. Metaforien tulkinnassa onkin oleellista tietynlainen loogisuuden ja mielikuvituksen sekä toisaalta objektiivisuuden ja subjektiivisuuden rajankäynti. Tämä näkyy epäilemättä myös omissa tulkinnoissani, jotka eivät voi eivätkä pyri olemaan tyhjentyviä ja kaikenkattavia.

Pekonen (1996) tulkitsee erityisesti elävän metaforan retorisenä siirtona, joka haastaa tekemään uusia tulkintoja asioista kuvaamalla niitä jostain epätavallisesta perspektiivistä. Näin tarkasteltuna ne avaavat tilaa politisoinnille ja politikoinnille. Politisointi on politiikan tutkija Kari Palosen (1993) mukaan jonkin tietyn asian tulkittamista poliittiseksi. Politisointiretoriikka on pelinavausliike, jossa pyritään osoittamaan asioiden kontingentti pelivara. Se voi ilmetä esimerkiksi uusien kysymysten tematisointina, erilaisten vaihtoehtoisten toimintatapojen osoittamisena sekä annettujen totuuksien

kyseenalaistamisena. Politikoinnilla sen sijaan tarkoitetaan politisoinnin avaaman pelitilan ja pelivaran käyttämistä viisaasti. (Palonen 1993.) Metaforien poliittinen merkitys liittyy siihen, että niiden avulla voidaan osoittaa asioiden kiistanalaisuus ja ne mahdollistavat näin uusien, vaihtoehtoisten tulkintojen tekemisen jostain asiasta. Ricœurin teorian anti omalle työlleni onkin avata sitä, millaisia erilaisia tulkintoja Berlusconi käyttämille metaforille voi antaa ja millaisia päätelmiä niistä voi tehdä.

Lisäksi Ricœurin käsitys elävästä metaforasta sopii aineistoni analyysin, sillä suurin osa metaforista on nimenomaan sellaisia ilmeisen selvästi metaforiksi luokiteltavia ilmaisuja, pikemminkin kuin Perelmanin kuvailemia “uinuvia”, huomaamattomia metaforia. Pelin metaforiikka on toki melko vakiintunut tapa kuvata politiikkaa ja poliittisia prosesseja. Jalkapallometaforiikka yhtäältä rajoittaa millaisia aspekteja asioista nousee esiin: voisihan politiikkaa käsitteellistää myös seurapelin tai uhkapelin termein, jolloin pelin skeemaan liitettäisiin erilaisia asioita. Toisaalta se voi antaa mahdollisuuden myös innovatiivisiin metaforisiin ratkaisuihin. Joitain poikkeuksia lukuun ottamatta Berlusconi olisi kuitenkin voinut ammentaa jalkapallosta vielä luovempia ja innovatiivisempia metaforia, kuin mitä hän käytti, kuten analyysistä selviää. Toisaalta hän käytti joitain konventionaalisia metaforisia ilmauksia myös melko luovalla tavalla.

5 JALKAPALLOMETAFORIEN ANALYYSI

Tässä kappaleessa analysoidaan Berlusconin retoriikkaa keskittyen aineistosta löytyvien metaforien analyysiin. Tämä tapahtuu nostamalla aineistosta suoria lainauksia ja avaamalla niitä. Analyysi jakautuu kuuteen temaattiseen alalukuun, jotka ovat samalla kronologisesti löyhässä järjestyksessä. Tämä mahdollistaa Berlusconin retoriikassa tapahtuneiden muutosten tarkastelun mielekkäästi. Jotkut aineiston metaforat esiintyvät päällekkäisinä, eli samaa metaforaa voidaan sen merkitysten vuoksi analysoida eri luvuissa eri näkökulmasta. Lainaukset ovat alkuperäisessä asussaan ja mahdollisista analyysissä olevista käänkövirheistä olen itse vastuussa.

5.1 Berlusconi astuu kentälle

Jalkapallometaforat värittivät Berlusconin kieltä hänen poliittisen uransa alusta asti. Hän ilmoitti päätöksestään asettua ehdolle vaaleissa termillä *scendere in campo* ("tulla kentälle"), joka on myös yleinen jalkapallossa käytetty sanonta. Kuten Cristian Vaccari (2015) toteaa, Berlusconi ei kuitenkaan itse keksinyt sittemmin Italian poliittiseen retoriikkaan juurtunutta sanontaa, vaan sitä käytettiin – joskin vähemmässä määrin – jo ennen kuin siitä tuli Berlusconin tavaramerkki. Voisikin ajatella, että metafora oli "uinuva" ja sen metaforisuus paljastui tai heräsi uudelleen Berlusconin omaksuttua sen kielenkäyttöön (ks. Perelman 1982, 122). Lisäksi, tuskin kukaan aikaisempi poliitikko pystyi yhtä uskottavasti kuvailemaan politiikkaan lähtemistään jalkapallotermein, sillä olihan Berlusconi hankkinut kannuksensa osittain myös jalkapallon parissa. Tammikuun 26. päivä 1994 Berlusconi piti televisiopuheen, jossa hän ilmoitti asettuvansa ehdolle:

Ho scelto di scendere in campo e di occuparmi della cosa pubblica perché non voglio vivere in un Paese illiberale, governato da forze immature e da uomini legati a doppio filo a un passato politicamente ed economicamente fallimentare.
(Berlusconi 2013, *Il discorso della discesa in campo* 26.1.1994)

Berlusconin dramaattinen ilmoitus kuului näin: "olen päättänyt tulla kentälle ja paneutua julkisten asioiden hoitoon, sillä en halua asua epävapaaassa maassa, jota johtavat epäkypsät voimat ja ihmiset, jotka ovat sidoksissa poliittisesti ja taloudellisesti epäonnistuneeseen menneisyyteen". Vaikka termi on alun perin lähtöisin sotaterminologiasta, Berlusconin käyttämä *scendere in campo* on yleinen termi jalkapallossa ilmoittamaan, että vaihdossa

ollut pelaaja tulee kentälle tilanteessa, joka on pelin kannalta elintärkeä ja jolta odotetaan ratkaisua pelin voittamiseksi (Croci 2001). Tilanteessa, jossa Italian vanha poliittinen eliitti oli korruptiovyöhydin aiheuttamien oikeudenkäyntien luhistama eivätkä keskustaoikeistolaiset puolueet tuntuneet löytävän sopua vaaliyhteistyöstä, Berlusconiin astuminen poliittiselle pelikentälle vaikuttikin juuri tällaiselta käänteentekevältä ratkaisulta. Käyttämällä tätä jalkapallometaforaä Berlusconi onnistui vahvistamaan kuvaa itsestään politiikan ulkopuolisena henkilönä – pelaajana, joka oli istunut vaihtopenkillä – vain tullakseen ratkaisevalla hetkellä kentälle kääntääkseen ottelun kulun. Metafora esittää poliittisen tilan jalkapallokenttänä, jossa joko ollaan pelissä mukana tai ollaan pelin ulkopuolella. Tämä häivyttää sen seikan, että Berlusconiä oli jo ennen ehdolle asettumistaan tiiviit suhteet korruptioskandaaleissa ryvettyneisiin puolueisiin ja niiden poliitikkoihin, eli täysin ”pelistä ulkona” Berlusconiä ei kaikkien voida sanoa olleen.

Metafora myös esittää Italian olevan eräänlaisessa katkospisteessä, jossa Italian poliittisella kentällä ammottava tyhjiö on vaaraksi koko maan tulevaisuudelle. Samalla maan vanhaa poliittista eliittiä kohtaan tunnettiin syvää epäluuloa. Berlusconi havaitsi vallitsevassa tilanteessa poliittista potentiaalia ja päätyi asettumaan itse ehdolle. Metaforan avulla Berlusconi saa tilanteen vaikuttamaan siltä, että hänen lähtönsä politiikkaan on Italian elintärkeää, mikäli se mieltä nousta siitä suosta, mihin vanha poliittinen eliitti oli sen sysännyt. Samalla se peittää päätöksen kontingentin luonteen.

Berlusconiin tammikuun lopulle ajoittama virallinen ilmoitus ehdolleasettamisesta oli viimeistä piirtoa myöten laskelmoitu peliliike. Italian vuoden 1994 vaalikampanjointia tutkinut Gianpietro Mazzoleni (1996, 1999) toteaa, kuinka uuden vaalilain lisäksi viestinten toimintaa sääntelevä vaalilaki asetti rajoituksia viralliselle kampanjoinnille 30 päivää ennen vaaleja, mikä johti mittavan etukäteiskampanjan keskittämiseen tammi- ja helmikuulle 1994. Palosen (2008) mukaan politiikan ajallisuutta voi käsittää niin, että aika toimii politiikassa paitsi pelikenttänä niin myös pelivälineenä. Tällöin poliitikon taitoa on hahmottaa ratkaisuilleen otollinen hetki ja suhteuttaa se muihin ajankäyttöä kontrolloiviin proseduureihin. Tässä valossa Berlusconiin ajoitus ei olisi voinut olla otollisempi. Hänen näennäinen jähkailunsa asettuako vai eikö asettua ehdolle loi odottavan tunnelman, joka huipentui yllätykselliseltä vaikuttavaan päätökseen, vaikka kaikki merkit antoivatkin olettaa Berlusconiin astuvan lopulta itselle ehdolle.

Sen lisäksi, että Berlusconi itse oli päättänyt kentälle, hän kehotti myös paatoksellisesti muita italialaisia tekemään samoin. Amedeo Benedetti (2004, 16) mukaan Berlusconin retoriikalle on ominaista yleisöön vetoaminen, jossa Berlusconi ei vaikuta vain puhuvan mitä ajattelee, vaan puhuvan yleisölle ollen ikään kuin *yksi heistä*:

Se ho deciso di scendere in campo con un nuovo movimento, e se ora chiedo di scendere in campo anche a voi, a tutti voi – ora, subito, prima che sia troppo tardi – è perché sogno, a occhi bene aperti, una società libera, di donne e di uomini, dove non ci sia la paura, dove al posto dell'invidia sociale e dell'odio di classe stiano la generosità, la dedizione, la solidarietà, l'amore per il lavoro, la tolleranza e il rispetto per la vita. (Berlusconi 2013, Il discorso della discesa in campo 26.1.1994)

Scende in campo l'Italia che lavora contro quella che chiacchiera. L'Italia che produce contro che quella spreca. L'Italia che risparmia contro quella che ruba. L'Italia della gente contro quella dei vecchi partiti. Forza Italia per costruire insieme il nuovo miracolo italiano. (Corriere della Sera 29.1.1994)

Ylläolevista esimerkeistä ensimmäisessä, joka on osa samaa puhetta jolla Berlusconi ilmoitti omasta ehdolle asettumisestaan, Berlusconi kehottaa italialaisia astumaan yhdessä hänen kanssaan kentälle. Kehotus astua kentälle kumpuaa ennen kaikkea tarpeesta puolustaa tiettyjä varsin yleisluontoisia ja kiistattomilta vaikuttavia arvoja, jotka Berlusconi uskoo italialaisten jakavan kanssaan, kuten ”vapaa yhteiskunta”, ”solidaarisuus”, ”rakkaus työhön” sekä ”elämän kunnioitus”. Ensimmäisen esimerkin retorinen teho perustuukin paljolti siihen, että tällaisia arvoja on kenenkään vaikea vastustaa tai kieltää.

Toisessa esimerkeistä Berlusconi kertoo, että nyt ”kentälle astuu Italia, joka tekee töitä vastakohtana sille, joka vain puhuu lämpimikseen. Italia joka tuottaa vastakohtana sille joka tuhlaa. Italia joka säästää vastakohtana sille joka varastaa. Kansan Italia vastakohtana vanhoille puolueille. Forza Italia rakentaaksemme yhdessä uuden italialaisen ihmeen”. Näin Berlusconi pyrkii luomaan burkelaisittain ajateltuna identifikaatiota retorisesti itsensä ja mahdollisimman suuren kannattajakunnan välille (vrt. Benedetti 2004, 16). Hän pyrkii vetoamaan arvoihin, jotka määrittelevät samanmielistä joukkoa, ”meitä”. Samalla hän pyrkii erottautumaan halveksumastaan ryhmästä, johon kuuluvat eritoten korruptoituneet ”vanhat puolueet”, joita Berlusconi moittii muun muassa ”tuhlauksesta” ja ”lämpimikseen jutustelusta”. Nämä positiiviset arvot, joihin identifioitutaan ja vastaavasti kielteiset arvot joista erottaudutaan, muodostavat kilpailullisen ja jännitteisen vastakohtaparin. Asetelma

konstruoi ottelua, jossa kentälle Berlusconiin kanssa marssivat edustavat näitä merkitykseltään myönteisiä arvoja, kun taas Berlusconiin vastustajat ovat ulkopuolisia, ”muita”, jollakin tavalla vastakkaisten ja siten väärin arvojen kannattajia ja edustajia. Näin vaalikamppailu saa piirteitä otteluna ja taistona hyvän ja pahan välillä.

Lisäksi Berlusconiin irtioton ”vanhoista puolueista” voi ymmärtää myös irtiottona Italian ensimmäisen tasavallan antifasistisesta perinteestä, joka oli muodostanut edeltävien hallitusten ideologisen liiman. Neofasistisen *Alleanza Nazionale*in ottaminen mukaan Berlusconiin ensimmäiseen hallitukseen herätti huolta fasismin uudesta noususta Italiassa ulkomaita myöten, vaikka puolueen johtaja Gianfranco Fini yrittikin painottaa puolueen demokraattista luonnetta. Sznajderin (1995, 101) mukaan neofasistisen puolueen ottaminen mukaan hallitukseen olikin eräänlainen käännekohta, sillä se merkitsi antifasismien loppua hallitustyön edellytyksenä. Toisaalta, aivan kuten Sznajderkin (1995, 97) huomauttaa, huolimatta *Alleanza Nazionale*in vaalimenestyksestä, se ei kuitenkaan saanut hoidettavakseen erityisen painavia ministerinsalkkuja.

Berlusconiin valinta käyttää jalkapallometaforia ilmaisemaan, että aikoo asettua ehdolle tulevissa vaaleissa, luo jo itsessään identifikaatiota Berlusconiin ja yleisön välille, sillä ne herättävät kaikupohjaa laajassa yleisössä. Käyttämällä jalkapallometaforia Berlusconi ikään kuin kutsuu äänestäjät mukaan peliin ja toisaalta kannustaa heitä puhumaan politiikasta termein, jotka ovat heille ennestään tuttuja ja jotka herättävät heissä positiivisia mielikuvia. Berlusconiin kampanjaneuvonantaja Bob Lasagna tunnusti avoimesti eräässä BBC:n haastattelussa, että Berlusconiin tavoite oli saada italialaiset puhumaan politiikasta ikään kuin se olisi jalkapalloa (ks. Semino & Masci 1996). Berlusconi onnistuikin mobilisoimaan kevään 1994 vaaleissa huomattavan laajan äänestäjäkunnan huomioon ottaen sen, että *Forza Italia* perustettiin virallisesti vasta muutama kuukausi ennen vaaleja.

Se, että Berlusconi näennäisesti kutsuu äänestäjät mukaan peliin, ei kuitenkaan välttämättä implikoi sitä, että Berlusconiin ja *Forza Italian* kannattajien osallistuminen olisi painoarvoltaan yhtäläistä, sillä puolueessa tehtiin selvä ero kannattajien ja puolueen johdon välille. Berlusconiin äänestäjilleen ja kannattajilleen esittämä kehoitus liittyä mukaan peliin on tässä valossa lähinnä kehoitus seurata stadionin lehtereiltä varsinaisten poliitikkojen peliesityksiä. Berlusconiin ajatuksena lienee se, että äänestäjien ja kannattajien ”pelaajan” rooli on lähinnä niin kutsutun kahdennentoista kenttäpelaajan rooli, joka intohimoisesti ja uskollisesti kannattamalla puhalttaa tuulta joukkueensa purjeisiin. Kannattajan tai

äänestäjän roolin samastaminen intohimoisen jalkapallokannattajan rooliin myös ehdottaa tietynlaista politiikan ylä- tai ulkopuolista ehdotonta uskollisuutta, jossa oman joukkueen rinnalla seistään kaikista vaikeuksista huolimatta lojaalisti.

Mielenkiintoista Berlusconin *scendere in campo* -metaforassa on myös se, että italian kielen verbi *scendere* tarkoittaa kirjaimellisesti laskeutumista. Metaforisesti ajatellen Berlusconi siis ”laskeutuu” kentälle jostain korkeammalta, missä on aiemmin ollut. Berlusconihan ainakin näennäisesti empi lähteäkö mukaan politiikkaan vai ei ja päätyi lopulta siihen ratkaisuun, että vain hän saattoi pelastaa Italian poliittisesta sekasorrosta. Berlusconin ”laskeutuminen” politiikkaan tuo väistämättä mieleen Kristuksen, joka kristillisessä traditiossa laskeutuu taivaasta ihmisten pariin pelastamaan heidät²⁴. Yhtäältä siis *scendere in campo* -metafora vahvistaa sitä mielikuvaa, että Berlusconi uhrautuvasti pelastaa Italian, vaikka hänen olisi menestyvänä liikemiehenä ollut mahdollisuus myös pysyä politiikan ”yläpuolella” omien liiketoimiensa parissa, missä oli siihenkin asti ollut. Samalla metafora häivyttää sen seikan, että Berlusconilla oli myös omat julkilausumattomat motiivinsa lähteä politiikkaan, kuten esimerkiksi parlamentaarisen koskemattomuuden takaavien lakien säätäminen itselleen välttyäkseen rikossyytteiltä. Lisäksi vasemmistohallitus olisi valtaan päästessään todennäköisesti hankaloittanut Berlusconin jo muutenkin velkaantumisen vuoksi vaikeuksissa olevaa yritystoimintaa (ks. esim. McCarthy 1996, 137).

Eräs *La Repubblica* jalkapallojargoniin kyllästynyt lukija kyseenalaisti lehden yleisönosastolla koko metaforan mielekkyyden tivaamalla sen omaksuneilta toimittajilta, mistä kummasta nämä kentälle tulijat ”laskeutuvat” ja minne ja miksi he ennen sitä olivat ”nousseet”²⁵. Todettakoon, että Italian entinen pääministeri ja EU-komissaari Mario Monti (2012) on hänkin pyrkinyt myöhemmin kyseenalaistamaan hallitsevaan asemaan pääsystä metaforaa lanseeraamalla Twitterissä kyynisesti vastaanotetun metaforan politiikkaan ”nousemisesta” (*salire in politica*), yrittäen kenties jonkinlaista arvonalautusta politiikalle.

Metafora ”kentälle tulemisesta” on ainakin siinä mielessä innovatiivinen, että se sitoo monenlaisia merkityksiä yhteen. Täysin kirjaimellisesti tulkittunahan (”laskeutua” kentälle) se on järjetön, joten tulkitsija joutuu turvautumaan lisäkategoriointeihin

²⁴ Uskonnollista metaforiikkaa Berlusconin retoriikassa sivuavat myös Semino & Masci (1996) sekä Benedetti (2004).

²⁵ La Repubblica 13.1.1996, Le lettere.

antaakseen sille merkityksiä ja tehdäkseen siitä mielekkään (ks. Ricœur1993). Samalla tulkinnan prosessi saa aikaan merkityksen laajentumisen. Olisihan Berlusconi yksinkertaisesti voinut ilmoittaa ”asettuvansa ehdolle”, mikä olisi epäilemättä latistanut sanoman merkitystä ja tehoa. On myös tulkitsijasta kiinni, katsooko metaforan ammentavan jalkapallosta, sotaterminologiasta vai uskonnosta, kuten edellä on käynyt ilmi. Oman tulkintani mukaan metafora kumpuaa pohjimmiltaan jalkapallosta, mutta sitä värittävät osittain myös hengellisesti latautuneet merkitykset, jotka alleviivaavat ehdolle asettumisen merkitystä eräänlaisena kohtalonhetkenä Italialle ja Berlusconin tehtävää lähes messiaanisenä kutsumuksena. Metafora ei ollut mikään satunnainen sutkautus, vaan selvästi harkittu retorinen siirto Berlusconilta.

5.2 AC Milan – mahtava metafora menestykselle

Burken mukaan retoriikan teho perustuu usein jonkin tietyn viestin tai kertomuksen toistoon ja siksi retoriikkaa tutkiessa on tärkeää kiinnittää huomiota puheissa ja esityksissä usein kertautuviin elementteihin. Berlusconin retoriikassa tämä tuli ilmi jalkapallojoukkue AC Milanin valjastamisessa palvelemaan Berlusconin poliittisia päämääriä. AC Milan oli varsinkin vaalikeväänä 1994 toistuva ja jopa myyttinen elementti Berlusconin retoriikassa. Monet metaforat viittasivat suoraan tai epäsuorasti AC Milaniin ja niiden perimmäisenä tarkoituksena oli istuttaa kansaan ajatus, että pääministerinä Berlusconi veisi Italian samanlaiseen loistoon kun jalkapallojoukkueensa ja legitimoida näin Berlusconin politiikkaan lähtö.

Berlusconin intressiristiriidat olivat hyvin tiedossa ennen hänen politiikkaan lähtöään, jonka vuoksi hän koki ennen virallista ehdolle asettumistaan tarpeelliseksi korostaa eroavansa kaikista tehtävistään, jotka eivät olisi sopusoinnussa mahdollisen poliittisen tehtävän kanssa:

(...) Scenderò in campo a guidare i miei candidati, mi dimetterò da tutte le cariche, tranne la presidenza del Milan (...) (La Stampa 19.1.1994)

Berlusconi lupasi ”astua kentälle johtaakseen ehdokkaitaan”, siis kampanjoimaan ilman hänen omaa suoraa osallistumistaan sekä erota kaikista muista tehtävistään ”paitsi Milanin puheenjohtajuudesta”, mikä oli sikäli outo kannanotto, ettei jalkapallojoukkueen puheenjohtajuutta luultavasti pidetty kaikista oleellisimpana intressiristiriitoja aiheuttavana

toimena, kuten Semino ja Masci (1996, 248) toteavat. Viittaukset hänen jalkapallomeriitteihinsä epäloogisissakin yhteyksissä ovat kuitenkin omiaan vahvistamaan käsitystä siitä, että Berlusconiin yritys- ja urheilumaailmassa kylvetty ideologia toimisi politiikassakin. Paljon toistettuna aluksi irrelevantilta tuntuva viittaus jalkapallomenestyksen ja poliittisen menestyksen välillä alkaa helposti vaikuttamaan järkeenkäyvältä.

Berlusconiin metaforien teho perustui usein myös vastakkainasetteluun, jota Burke kuvaa identifikaation ja erottautumisen käsittein. Tämä käy ilmi, kun häntä pyydettiin vuoden 1994 vaalien alla keskustelemaan Italian talouden tilasta taloustieteilijä ja budjettiministeri Luigi Spaventan kanssa, mutta torjui kutsun kyseenalaistaen kevään 1994 vaalien alla *Partito Democratico della Sinistraan* liittyneen Spaventan pätevyyden keskustelukumppanina:

(...) Spaventa prima faccia quel che ho fatto io, crei un gruppo come il mio, vinca un po' di coppe e poi si ripresenti (La Repubblica 10.3.1994)

Berlusconi kuittasi pyynnön toteamalla, että “Spaventa tehkään ensin sen mitä minä olen tehnyt, rakentakoon samanlaisen joukkueen kuin minä ja voittakoon muutaman mestaruuden ja esittäytyköön uudelleen sitten”. Berlusconiin jalkapallojoukkueen AC Milanin menestys siis toimii metaforana pätevyydelle. Olkoonkin kommentti kuinka irrelevantti Berlusconiin poliittiseen pätevyyteen liittyen, onnistui hän sen avulla kuitenkin retorisesti konstruoimaan vastakkainasettelua hänen itsensä, “konkreettisia tekoja” tehneen liikemiehen sekä toisaalta voimattomalta ja ponnettomalta näyttävän poliittisen eliitin välille. Samalla Berlusconiin kommentti oli taitavaa politikointia, sillä se oli yllättävä retorinen siirto, jolla Berlusconi onnistui kääntämään koko tilanteen pääläelleen. Berlusconiin puutteenahan oli pidetty hänen poliittista kokemattomuuttaan, mutta hän onnistui kääntämään tilanteen yllättävästi edukseen tulkitsemalla niin, että itse asiassa hän oli pätevyytensä jo osoittanut muilla elämänsäaloilla toisin kuin Spaventa, jonka Berlusconi laski kuuluvaksi osaksi sitä vanhaa poliittista eliittiä, jota Berlusconi kovin usein moitti pelkästä sanansaivartelusta ja lämpimikseen puhumisesta²⁶.

²⁶ Berlusconi kritisoi vastustajiaan ja Italian vanhaa poliittista eliittiä usein sanansaivartelusta ja moitti heitä “vailla ammattia oleviksi jutustelun mestareiksi”. Tähän liittyen ks. esim. Vittorio Testa, *La Repubblica* 29.4.1994 “*Da Arcore al governo il blob del Cavaliere*” ja *La Repubblica* 18.12.1995 “*E adesso Berlusconi si scopre possibilista*” sekä Forconi 1997, 86–87.

Berlusconiin poliittisia motiiveja pidettiin vähintäänkin arveluttavina, sillä *Fininvestin* talousvaikeudet olivat hyvin tiedossa ja lisäksi korruptioskandaali oli tuhonnut Berlusconiin poliittiset suojelijat. Näiden epäilysten vastapainoksi Berlusconi kuitenkin loi johdonmukaisesti kuvaa itsestään eräänlaisena amerikkalaisen unelman italialaisversiona, liikemiehenä ja urheilumiehenä, joka ei häpeillyt menestystään, kuten vaalien jälkeen *La Stampalle* annetussa laajassa haastattelussa käy ilmi:

Che mi sono meritato [il successo]; faticato come Baresi che si è fatto i suoi miliardi giocando da grande difensore (...) (La Stampa 7.4.1994)

Berlusconiin mukaan hän on ansainnut menestyksen ”ahertamalla kuin Baresi, joka on ansainnut omaisuutensa suurenmoisena puolustajana”. Berlusconiin analogia hänen ja legendaarisen AC Milanin puolustajaikoni Franco Baresin välillä on ilmeisen selvä yritys projisoida häneen niitä positiivisia merkityksiä, joita suurta arvostusta nauttiviin jalkapalloilijoihin Italiassa liitetään. Vertaus Baresiin, joka on ansainnut omaisuutensa jalkapalloilijana on sikälikin mielekäs, että Berlusconi, joka oli luonut omaisuutensa lainsäädännön harmaalla alueella toimivilla aloilla, onnistui näin esittämään menestyksensä kovan ja rehdin työn hedelmänä. Esimerkillä voisi myös spekuloida, missä mielessä Berlusconi olisi Baresin tavoin ”suurenmoinen puolustaja” – ketä hän itse asiassa puolustaa ja ketä tai mitä vastaan?

Berlusconiin retoriikassa AC Milan toimii myös esimerkkinä (*exemplum*), joka on tarinan tai myytin kertova opettavainen retorinen figuuri. Ryysyistä rikkauksiin noussut jalkapallojoukkue toimiikin Berlusconiin luontevana esimerkkinä konkretisoimaan niitä hyveitä, joita seuraamalla menestys on mahdollista. AC Milanin menestys ei ole näin ollen erottamattomasti sidoksissa jalkapallomaailmaan, vaan esimerkin tavoite on valottaa säännönmukaisuutta, johon joukkueen menestys perustuu ja osoittaa sen olevan sovellettavissa laajemmin yhteiskuntaelämään (ks. Perelman 1982, 106). Vuoden 1994 huhtikuussa AC Milan oli voittanut pelikentillä lähes kaiken, mitä voitettavissa oli ja Berlusconi käyttikin näitä meriittejä häpeilemättä omaksi edukseen ja viittasi jatkuvasti saman voittoisan reseptin toimivan esimerkkinä Italiallekin:

Il paese prenda esempio dai rossoneri (La Stampa 18.4.1994)

Credo che ciò sia avvenuto proprio perché la gente ha visto questi successi alla luce del sole, come espressione della nostra filosofia globale. Una filosofia fatta di perseveranza, lavoro, sacrificio e rispetto dell'avversario (Corriere della Sera 19.4.1994)

Ylläolevista esimerkeistä ensimmäisessä Berlusconi toteaa, että “maa ottakoon mallia Milanista”. Semino ja Masci (1996, 249) kritisoivat lauseen hämäryyttä, sillä siitä ei käy selväksi millä tavalla Italian tai italialaisten tulisi ottaa Berlusconin jalkapallojoukkueesta mallia: luottamalla hänen ohjeisiinsa tai kenties kovalla työnteolla? Esimerkkitarina AC Milanista on epäilemättä tehokas keino välittää Berlusconin sanoma yleisölle, sillä se pohjaa vahvasti Berlusconin henkilökohtaiseen kokemukseen menestyksekkään joukkueen omistajana. Toisaalta, esimerkkitarinat ovat aina monitulkintaisia ja Berlusconin kertomuksen AC Milanista voisi tulkita myös siten, että kuten jalkapallossa menestyksekkään joukkueen rakentaminen vaatii usein tähtitieteellisten summien pulittamista pelaajakauppojen yhteydessä, vaatiiko Berlusconin menestys politiikassa niin ikään “pelaajien ostamista” omalle puolelleen?

Toisessa esimerkissä Berlusconi kertoo uskovansa vaalivoiton kielivän siitä, että ihmiset ovat ymmärtäneet urheilun saralla hankittujen meriittien heijastelevan laajemmin hänen “globaalia ideologiaansa”, joka koostuu “sinnikkyydestä, työnteosta, uhrauksista ja vastustajan kunnioittamisesta”. Nämä Berlusconi esittää toimintaa ohjaavina arvoina urheilussa, ja joita hän implisiittisesti antaa ymmärtää soveltavansa politiikkonakin. Lisämystiikkaa ja ripauksen hengellisyyttä AC Milanin voittoisan ideologian taustalle loi osaltaan myös lehdistö, joka nosti vaalivoiton jälkeen useaan kertaan esille Berlusconin vierailun paavi Johannes Paavali II:n luokse, jossa Berlusconin kerrottiin kehuneen paavin ja AC Milanin maailmalle viemän voittoisan sanoman olevan myös Jumalan sanoma²⁷. AC Milanin mestaruusjuhlista 1994 Berlusconi lupasi seuraavasti:

Faremo diventare l' Italia come il Milan (Corriere della Sera 19.4.1994)

Berlusconi lupasi “tehdä Italiasta AC Milanin kaltaisen” eli voittavan ja menestyksekkään. Berlusconille AC Milan oli täydellinen menestystarina, eräänlainen ryysyistä rikkauksiin - kertomus, jollainen hänen oma uransakin oli ollut. Olihan Berlusconi itsekin aloittanut uransa pölynimurikauppiaina ja noussut sittemmin mediamiljardööriksi. Samalla lailla hän lupasi nostaa Italian poliittisesta sekasorrosta loistoon ja luoda siitä samanlaisen menestystarinan kuin jalkapallojoukkueestaan. Se, missä määrin jalkapallojoukkueen voitokas luotsaaminen ja sen tuoma poliittinen legitimitaatio ja kyvykkyys ovat kytköksissä, ei ole niinkään oleellista – tärkeintä oli että kansa tuntui siihen uskovan.

²⁷ Ks. esim. La Repubblica 29.4.1994 “Da Arcore al governo il blob del Cavaliere” ja La Stampa 10.4.1994 “Berlusconi, il Cavaliere mistico”.

Huvittavin esimerkki jalkapallon ja politiikan yhteenkietoutumisesta, joka ansaitsee tulla lainatuksi yleisön vastaukset huomioituna, kuultiin AC Milanin mestaruusjuhlissa 1994, jossa Berlusconi villitsi yleisöä huudattamalla sitä:

Siamo stanchi dei successi? (...) [Nooo...] Vinceremo ancora? (...) [Siii] Dovunque e comunque? [Siii] Faremo diventare l'Italia come il Milan? [Siii] E allora possiamo tagliare la torta, sicuri che ci saranno tante torte in più per tutti (Corriere della Sera 19.4.1994)

Berlusconi sai väen huutamaan hurmiossa, että he eivät väsy menestykseen, he voittavat vastaisuudessa ja että Italiasta tehdään toinen AC Milan. Lopuksi Berlusconi antaa luvan leikata mestaruuskakkua “varmana siitä, että kakkuja tulee olemaan kaikille lisää”. Berlusconi siis samalla lupaa, että vaalivoitto merkitsee vastaavanlaista mannaa kansalle.

AC Milaniin liitetyt positiiviset merkitykset ja niiden henkilöityminen Berlusconiin oli varsinkin keväällä 1994 mainio vaaliase Berlusconiin. Kun hallitus kaatui, myös viittaukset AC Milaniin ehtyivät ja sen sijaan poliittisen vainon uhriksi joutumisen retoriikka sai sijaa Berlusconiin puheissa. Hän pyrki korostamaan niitä uhrauksia ja kärsimyksiä, joita hänen oli pyyteettömän politiikkaan lähtönsä vuoksi kestävä:

Vedi, (...) la cosa che mi dispiace di più è che prima di fare politica mi attaccavano soltanto gli interisti. Bei tempi (...) (Corriere della Sera 27.10.1995)

Berlusconiin mukaan häntä harmittaa eniten se seikka, että ennen politiikkaan lähtöään “vain Interin kannattajat” hyökkäsivät häntä vastaan. Julkilausumaton ajatus taustalla on se, että politiikassa häntä vastaan hyökkäävät lähestulkoon kaikki: entiset liittolaiset, poliittiset vastustajat, parlamentti ja oikeuslaitos. Inter-kannattajien hyökkäyksiä Berlusconi vaikuttaa kuitenkin pitävän legitiimeinä, ovathan he AC Milanin arkkivihollisia Milanossa. Lopun toteamus “ne olivat hyviä aikoja” ilmentää nostalgiaa mennyttä seesteistä aikaa kohtaan, jolloin Berlusconi ei vielä ollut itse mukana politiikassa.

Vielä ennen vuoden 1996 vaaleja Berlusconi pyrki käyttämään jalkapallojoukkuettaan vaaliaseena, muistuttaakseen yleisöä omista saavutuksistaan:

Con la mano sinistra, e così, per hobby, ho rifatto il Milan. Come li ho portati alla vittoria? Eliminando la paura della trasferta, che è una faccenda vecchia, come la politica della prima Repubblica. Vada a rileggersi cosa scrivevano quando presi Sacchi, mi davano addosso tutti. E chi aveva ragione, poi? (La Stampa 29.2.1996)

Berlusconi kertoi luoneensa joukkueensa ”tuosta noin vasemmalla kädellä” ja tehneen siitä voittoa ”eliminoimalla vierasotteluiden pelon”, joka nähdäkseni kuvaa metaforisesti yleistä muutoksen pelkoa, jota hän vertasi ensimmäisen tasavallan (1946) korruptiosta ja lehmänkaupoistaan tunnettuun politiikkaan. Lopuksi hän toteaa toimittajalle, että ”menkää lukemaan mitä minusta kirjoitettiin kun otin Sacchin [valmentajaksi Milaniin], kaikki kävivät päälleni, mutta kuka oli lopulta oikeassa?” Tällä hän viittaa kritisoituun päätökseensä nostaa suhteellisen tuntematon Arrigo Sacchi AC Milanin peräsimeen, mutta joka lopulta osoittautui hyväksi valmentajaksi joukkueelle. Näin Berlusconi haluaa osoittaa, että jalkapallon parissa hänen kiistellytkin ratkaisunsa ovat lopulta osoittautuneet oikeiksi. Se ehdottaa salakavalasti, että Berlusconin poliitikkona tekemiin päätöksiin tulisi luottaa sokeasti ja tyrehdyttää näin kaikenlaisen debatin perusteellisemmista linjanvalinnoista, eli ilmentää sellaista aiemmin siteeraamaani Colombon (ks. s. 21) kuvailemaa demokraattiselle järjestelmälle outoa yksisuuntaista viestintää, joka perustuu kuulijan ehdottomaan sanoman hyväksymiseen. Yleisön ja äänestäjien rooli typistyy jalkapallokannattajan rooliin, jossa omia kannatetaan lojaalisti huolimatta siitä, ettei heillä ole valtaa vaikuttaa poliittiseen agendaan. Berlusconi pyysikin yleisöä usein vain ”luottamaan” häneen ja lupasi tulosten näkyvän kunhan hänen annetaan suorittaa poliittista missiotaan kaikessa rauhassa, ”omantunnon” toimiessa hänen aikeidensa vakuutena ja mittarina (ks. esim. Forconi 1997, 45–46 ja 134).

Burken mukaan retoristen trooppien teho perustuu usein identifikaatioon. Tästä näkökulmasta katsottuna AC Milan toimi nimenomaan positiivisen arvottamisen kautta me-konstruktioita luovana asiana. Ryhmäkonstruktioita voi rakentaa myös erottautumisen kautta esimerkiksi ottamalla etäisyyttä joihinkin ryhmiin, ideologioihin tai arvoihin. Tämä kävi ilmi esimerkiksi Berlusconin kommentista taloustieteilijä Spaventalle, jossa Berlusconi pyrki tekemään pesäeroa itsensä, menestyneen liike- ja jalkapallomiehen sekä poliittiseen eliittiin kuuluvan Spaventan välille. Vaikka erottautuminen voi olla joskus tehokas identifikaation keino, niin se ei kuitenkaan aina palvele tarkoitusta, kun pyritään luomaan samastumista yleisön ja toimijan välille. AC Milanin avulla Berlusconi pyrki luomaan identifikaatiota positiivisen merkityksenannon kautta. Esimerkki siitä, kuinka Berlusconi toteaa että ”teemme Italiasta uuden Milanin” kuvaa hyvin sitä, kuinka Berlusconi määrittelee yhteiset tavoitteet ja kutsuu yleisön osallistumaan näiden tavoitteiden saavuttamiseen. Vaikka se näennäisesti jättää vastuusuhteet määrittelemättä, aivan kuin Berlusconin henkilökohtainen osallisuus olisi samanvertaista kuin puhutellun

yleisön, on esimerkiksi viimeisessä lainatussa esimerkissä nähtävissä selkeä arvohierarkia johtajan ja yleisön välillä.

5.3 Tiivistä joukkuepelejä

Berlusconi käyttää paljon joukkue-metaforaa retoriikassaan. Berlusconi voi erotella käyttäneen tätä metaforiikkaa ainakin kolmessa erilaisessa yhteydessä. Ensiksikin Berlusconi käyttää joukkue-metaforaa rakentaessaan uhkakuvaa vasemmistopuolueista ”yhtenäisenä joukkueena”. Toiseksi, liittyen edelliseen, Berlusconi käyttää joukkue-metaforaa perustellakseen laajan keskustaoikeistokoalition tarpeellisuuden. Kolmanneksi, vaalien jälkeen Berlusconi käytti joukkue-metaforaa puhuessaan hallituksestaan.

Joulukuussa 1993 kävi selväksi, etteivät oikeistopuolueet onnistuisi solmimaan sopua vaaliyhteistyöstä Berlusconiin yrityksistä huolimatta. Spekulaatiot ehdokkuudesta kiihtyivät Berlusconiin ympärillä, vaikka hän useaan otteeseen kielsi aikeensa asettua ehdolle vaaleissa. Berlusconi kuvaa omaa rooliaan sovittelussa välittäjänä, joka pyrkii lähentämään oikeistopuolueita ja muodostamaan niistä koalition, joka voisi haastaa vasemmistokoalition vaaleissa. Vaaleja Berlusconi kuvaa metaforisesti kahden joukkueen välisenä jalkapallo-otteluna:

Dobbiamo scontrarci con una squadra, la sinistra, che oggi incassa in 40 per cento dei voti. Noi dobbiamo scendere in campo per conquistare il 41 per cento. (La Stampa 19.12.1993)

Vado avanti per la mia strada, cerco di mettere in campo una formazione da opporre un'altra e mi rendo conto che è sempre piu difficile. (...) Sono fuori dal campo, per ora. (La Stampa 19.12.1993)

Berlusconiin mukaan oikeistopuolueiden ”täytyy ottaa yhteen vasemmiston joukkueen kanssa”, joka oli gallupien perusteella oikeistoa edellä, ja ”tulla kentälle” kiriäkseen eron kiinni. Omaksi tehtäväkseen Berlusconi katsoi toimivan ”kokoonpanon” aikaansaamisen. Se, että Berlusconi itse sanoo olevansa ”toistaiseksi ulkona kentältä”, on vain puoliksi totta, sillä vaikkei Berlusconi virallisesti ollutkaan ilmoittanut ehdolle asettumisestaan, niin hänen sovittelijan roolinsa oli jo tuolloin erittäin keskeinen. Oikeastaan Berlusconi onnistui dominoimaan Italian poliittista näyttämöä joutumatta kuitenkaan vastaamaan mihinkään kiperiin poliittisiin kysymyksiin tai joutumatta esittämään minkäänlaista poliittista ohjelmaa. Se, että Berlusconi omasta mielestään on ”kentän ulkopuolella” voidaan tulkita

myös etäisyyden otoksi poliittisista kinasteluista, joihin eritoten *Lega Nord* ja *Alleanza Nazionale* olivat joutuneet.

Berlusconiin ehdokkuuden ympärillä velloneet huhut saivat pisteen tammikuun lopulla 1994, kun Berlusconi ilmoitti asettuvansa ehdolle kevään vaaleissa. Keskustaoikeistokoalition rakentaminen ei ollut helppo tehtävä Berlusconille, joka joutui tasapainottelemaan pohjoisen *Lega Nordin* ja eteläisen *Alleanza Nazionalen* välillä. Vaivalloinen tehtävä saattaa yhteen nämä kaksi toisilleen vihamielistä puoluetta oli Berlusconilta eräänlainen taidonnäyte. Perustellakseen yhteistyön välttämättömyyden Berlusconi kuvaa vasemmistoa joukkueena – yhtenäisenä ja valmiina otteluun. Se kuinka valmiina vasemmistokoalitio todellisuudessa oli, ei ollut niin selvää kuin Berlusconi antoi olettaa. Olihan silloinen Italian toiseksi suurin puolue, *Partito Comunista Italiano* joka sittemmin vuonna 1991 muutti puolueyyppinsä sekä nimensä *Partito Democratico della Sinistraksi*, suljettu hallitusvastuusta sotien jälkeen. Tosiasiassa vasemmistopuolueidenkin oli vaikea löytää yhteistä poliittista linjaa sekä uskottavaa johtajaa (Gundle & Parker 1996, 10). Berlusconi kuitenkin maalaili uhkakuvia ainoastaan keskustapuolueiden ”pirstaleisuudesta” ja oikeiston ”hajanaisuudesta”, jonka hän ajatteli asettavan ne lähtökohtaisesti heikompaan asemaan verrattuna vasemmiston muodostamaan koalitioon, kuten alla olevista esimerkeistä käy ilmi:

Il Centro era a pezzi, la Destra era sbrindellata, ho cercato invano di convincerli a fare un accordo, a formare una squadra (La Stampa 7.4.1994)

Nel paese ci deve essere una parte che governa e una che sta all'opposizione e per arrivare a questo occorre aggiungere voto a voto, occorre sommare consenso a consenso, così come una squadra, quella della sinistra, ha già fatto e così come deve fare la squadra liberaldemocratica se non vuole consegnarsi alla sconfitta (Berlusconi 2000, Il primo discorso 6.2.1994)

Metaforinen puhe yhtenäisestä vasemmistopuolueiden muodostamasta joukkueesta on omiaan vahvistamaan oikeistopuolueiden yhteenkuuluvuutta. Se luo selkeän vastustajan, jonka edessä tulee olla vahva ja yhtenäinen ja jonka edessä mitättömät erimielisyydet ja keskinäiset kiistat tulisi unohtaa. Berlusconiin uhkakuvien maalailu oli myös uutudella pelottelua, sillä Italiassa ei ollut koskaan ollut vasemmistohallitusta. Berlusconi pyrki kuitenkin systemaattisesti samaistamaan vasemmiston Neuvostoliittoon ja kommunisteihin, vaikka nämä olivat irtisanoutuneet niistä, ja julisti ehdolleasettumispuheessaan: ”vasemmistolaiset väittävät muuttuneensa. He väittävät muuttuneena liberaalidemokraateiksi. Mutta se ei ole totta.” (Berlusconi 2013, Il discorso

della discesa in campo 26.1.1994). Tällainen vahvan dikotominen jalkapallometafora kahdesta toisiaan vastaan kamppailevasta joukkueesta sopi poliittiseen kilpailutilanteeseen, jossa uuden vaalitavan ajateltiin johtavan järjestelmään, jossa vaalikamppailu käytäisiin kahden koalition välillä. Tosiasiassa Italian puoluekenttä on aina ollut melko pirstaleinen, eikä uusi vaalitapa tuonut tähän muutosta.

Yhtäältä vaalikamppailun käsitteellistäminen kahden joukkueen välisenä otteluna korostaa pelimetaforille tyypillisiä asioita – osapuolten välisiä erimielisyyksiä ja kireää kilpailutilannetta, jossa kummankin osapuolen päämääränä on voittaa toinen. Toisaalta Berlusconi käytti joukkuemetaforaa ennen vaaleja myös osoittaakseen laajan keskustaoikeiston tarpeellisuuden. Vaikka pelimetaforat usein korostavat poliitikkojen välisiä erimielisyyksiä (ks. esim. Hellsten 1997, 147), niin Berlusconi osoitti joukkuemetaforallaan, että jalkapallosta ammentavia metaforia voidaan käyttää myös implikoimaan yhteistyötä ja sen tarpeellisuutta. Tämän toinen puoli on tietenkin se, että se nojaa samalla vastustajan ulossulkemiseen tai heidän legitimitteettinsä kiistämiseen.

Berlusconiin johdattamana *Forza Italia* saavutti vaalivoiton maaliskuussa 1994. Italiassa presidentti nimittää hallituksenmuodostajan ja tehtävä lankesi odotetusti Berlusconille *Forza Italian* kahmittua suurimman äänipotin, vaikka presidentti Scalfaro empikin päätöstään antaa tehtävä Berlusconille tämän intressiritiriitojen vuoksi. Berlusconin mielestä hänen tehtävänsä hallituksenmuodostajana on verrattavissa jalkapallojoukkueen muodostamiseen. Puhumalla hallituksen sijaan ”joukkueesta” Berlusconi onnistui sovittamaan yhteen hallituksen muodostamisen jalkapallon vastaavuuksien kanssa, mikä toimi myös perusteluna sille, että hän on poliittisesta kokemattomuudestaan huolimatta täysin pätevä johtamaan Italiaa, sillä olihan hän jo todistanut aiemmin AC Milanissa pystyvänsä luomaan menestyvän unelmajoukkueen. Berlusconi kuvasi tehtävänsä seuraavasti:

Adesso il Presidente della Repubblica deve prendere una decisione, che è quella dell'incarico di governo. Credo che al momento dell'incarico, chiunque lo riceverà, e se in particolare dovessimo essere, come probabile, noi del polo delle libertà, ci si metterà all'opera per costruire la squadra, e dovrà essere un lavoro necessariamente non frettoloso (La Stampa 18.4.1994)

Vaalivoiton jälkeen Berlusconi totesi niin sanotusti pallon olevan presidentti Scalfarolla, jonka täytyy tehdä päätös siitä, kuka ryhtyy hallitustunnustelijaksi. Berlusconi pohti, että kuka tahansa sen tehtävän saakaan hoitaakseen, ja kuinka se todennäköisesti tulee olemaan

Polo delle Libertà, täytyy ”ryhtyä töihin rakentaakseen joukkueen, eikä sitä työtä voi tehdä kiireessä”. Kommentti on suunnattu eritoten presidentti Scalfarolle, sillä Berlusconi hyvin tiesi Scalfaron punnitsevan antaako tehtävä Berlusconille. Esimerkissä Berlusconi kuitenkin esiintyy ikään kuin olisi jo hallitustunnustelija.

Berlusconille hallituksen muodostaminen on hyvän joukkueen rakentamista. Edellisissä esimerkeissä hän alleviivaa sitä, että hyvän ”joukkueen” muodostaminen vaatii aikaa. Tämä huomautus oli osoitettu erityisesti suurelle yleisölle, sillä Berlusconiin johtama koalitio oli sisäisesti melko hajanainen, koska siinä oli mukana alun alkaen kaksi toisilleen vihamielistä puoluetta *Lega Nord* ja *Alleanza Nazionale*. Tällä tavoin Berlusconi pystyi etukäteen hankkimaan itselleen poliittista pelivaraa ja pehmentämään mahdollista kritiikkiä, mikäli hallituksenmuodostaminen osoittautuisi hankalaksi.

Berlusconi pyrki esittämään oman puolueensa ja sittemmin hallituksensa kansallisen yhtenäisyyden symbolina, joka peitti alleen Berlusconiin johtaman koalition eripuraisuuden (Semino & Masci 1996, 250). Ennen vaaleja Berlusconi oli käyttänyt joukkuemetaforaa tuodakseen keskenään nahistelevat oikeistopuolueet yhteen. Vaalien jälkeen joukkuemetafora oli retorinen keino korostaa joukkueen yhtenäisyyttä muille ja vahvistaa konsensusta myös oman hallituksen sisällä. Vakuuttelu joukkueen tiiviistä yhteishengestä ja oman joukkueen paremmuudesta oli Berlusconille ensiarvoisen tärkeää, sillä vasemmiston harjoittaman oppositiopolitiikan lisäksi *Lega Nord* oli eräänlainen hallituksen sisäinen oppositio.

Vi darò la miglior squadra (Corriere della Sera 29.4.1994)

Ora però ho una buona squadra e una certa esperienza nel guidare gli uomini (La Stampa 12.5.1994)

Debbo dire che Fini è stato un partner perfetto. Con lui ho giocato di sponda. Anche Bossi per come è lui (...) (La Stampa 12.5.1994)

Berlusconille onnistuminen hallituksen muodostamisessa oli sinänsä jo voitto, sillä monet eivät uskoneet hänen siihen pystyvän. Hän kehuu antavansa Italialle ”parhaan joukkueen”, ja viittaa omaavansa ”tiettyä kokemusta johtamisesta”, minkä voi tulkita taitona johtaa niin liikeyrityksiä kuin jalkapallojoukkuetta. Puhumalla joukkueesta syntyy kuitenkin mielikuva, kuinka Berlusconi nimenomaan jalkapallon saralla on onnistunut luomaan menestyvän joukkueen ja että hän tulisi onnistumaan samalla tavalla myös politiikassa.

La Stampa toimittajan kysyessä, millainen rooli Bossilla ja Finillä oli ollut hallituksen muodostamisessa, Berlusconi kiitteli erityisesti *Alleanza Nazionale* Finiä hyvästä kumppanuudesta ja korosti, kuinka eritoten heidän välillään yhteispeli oli sujunut. Berlusconi käyttää tästä yhteispelin sujuvuudesta melko erikoista jalkapallometaforaa *giocare di sponda*, joka kuvaa yksinkertaista syöttökuviota, jossa pelaaja syöttää pallon joukkueoverilleen, joka puolestaan palauttaa sen takaisin tukien näin joukkuekaverinsa etenemistä hyökkäystilanteeseen. Berlusconi siis piti Finiltä saamaansa tukea erityisen tärkeänä, kun hallitusta muodostettiin. Bossin rooli jää Finin saamien kehujen varjoon – Berlusconi myöntää nihkeästi saaneen häneltäkin jonkinlaista tukea, mutta tosiasiasa vaikutelmaksi jää se, että Bossi ei ole ollut Finin veroinen pelikumppani. Hallituksen kaatumiseen johtuneet säröt olivat näin nähtävissä jo hallitustaipaleen alussa.

Kuten edellä on käynyt ilmi, Berlusconin ensimmäisen hallituksen tie oli kivinen, vaikka Berlusconi pyrkikin ”joukkueesta” puhumalla korostamaan hallituksensa yhtenäisyyttä. Erityisesti *Lega Nord* osoittautui melkoiseksi riippakiveksi Berlusconille. Vaikka vielä keväällä 1994 vaikutti siltä, että Berlusconi oli luonut eräänlaisen unelmajoukkueen, niin saman vuoden lopulla kävi selväksi, että joukkue oli pikemminkin tilanteen sanelema ja kiireessä kokoon kyhätty:

Lo sapete quanto tempo ci vuole a fare la squadra? (...) E qua, al governo, con una squadra imposta, si vorrebbe subito quella giusta? (Corriere della Sera 24.11.1994)

Il governo è come una squadra: per giocare bene gli serve tempo. (La Stampa 24.12.1994)

Berlusconi tuskailee *Corriere della Seran* haastattelussa, ettei monille tunnu olevan selvää, kuinka kauan ”joukkueen rakentaminen” kestää. Berlusconi kuvaa yllä olevissa esimerkeissä hallitusta ”tilanteen sanelemana joukkueena”. Berlusconin mielestä se kaatui lopulta siihen, että sille ei annettu tarpeeksi aikaa toteuttaa tavoitteitaan – hänen mukaansa ”hallitus on kuin joukkue, se tarvitsee aikaa pelataksaan hyvin”. Berlusconi siis samaistaa hallituksensa jalkapallojoukkueeseen, jossa toisilleen tuiki tuntemattomat pelaajat laitettaisiin yhtä aikaa kentälle ja toivottaisiin, että yhteispeli sujuisi.

Kuten luvussa neljä todettiin, metaforat usein korostavat niitä piirteitä, jotka sen logiikkaan sopivat ja toisaalta häivyttävät niitä, jotka siihen eivät sovi (Burke 1969a ja Perelman 1982). Berlusconin tapa puhua hallituksestaan ”joukkueena” onkin omiaan korostamaan

hallituksen yhtenäisyyttä ja piilottamaan Berlusconin johtaman hallituskoalition ideologiset erimielisyydet ja vähättelemaan niiden merkitystä. Ricœurin (1993) tulkinnan mukaan metaforat pyrkivät paitsi tuomaan esiin asioiden välisen identtisuuden ja eron, niin myös samalla olemaan ikään kuin ratkaisu. Metaforat ehdottavatkin implisiittisesti, että pienellä lisäharjoituksella, hieman taktiikkaa viilaamalla ja pelikuviota hiomalla yhteispeli alkaa sujua. Samalla metaforat vihjaavat, että Berlusconiin pääministerinä pitäisi suhtautua samalla tavoin kuin jalkapallojoukkueen valmentajaan, joka on saanut luotsattavakseen hajanaisen joukkueen, jolloin olisi täysin ymmärrettävää, ettei joukkue välttämättä menesty heti.

Berlusconi syyttää vastustajiaan epärehdistä pelistä, sillä he olivat vaikeuttaneet Berlusconin työskentelyä ”tulemalla jaloille” eli käyttäytymällä sääntöjen vastaisesti. Berlusconi ei vieritä syytä joukkueensa huonoista edesottamuksista kuitenkaan pelkästään vastustajalle, vaan myös hänen oma joukkueensa, tarkemmin *Lega Nord*, saa kritiikkiä siitä, että he eivät ”syöttäneet oikeanalaisia syöttöjä” Berlusconille:

Io sono come un centravanti acquistato per fare 30 gol a cui i compagni non hanno fatto i passaggi giusti e gli avversari hanno spaccato le gambe. Lasciate lavorare il centravanti. (La Stampa 24.12.1994)

Berlusconin valinta kritisoida hallituskumppaniaan siten, ettei Berlusconi saanut heiltä hyviä syöttöjä, on kuitenkin lopulta melko kesy, kun pohtii miten *Lega Nord* tutisutti Berlusconin hallitusta sen alkumetreiltä lähtien. Oikeastaan metafora sortuu jopa liikaan komediallisuuteen, jonka vuoksi se ei välttämättä ole kovin tehokas tilanteen vakavuuden korostamiseksi. Berlusconi vaikuttaa itsekin tuskastuneen joukkuepelin toimimattomuuteen, kun lopun vetoamus ”antakaa keskushyökkäjän työskennellä” vaikuttaa pikemminkin alaisilleen käskyjä jakavan liikemiehen kuin tiimipeliä hiovan poliitikon retoriikalta.

Jeffrey L. Bineham (1991) väittää, että joukkuepelimetaforia käyttämällä poliitikot voivat vahvistaa ”joukkueensa”, esimerkiksi hallituksensa, sisäistä lojaalisuutta. Käyttämällä joukkuemetaforaa Berlusconi asetti hallituksensa muut jäsenet tilanteeseen, jossa heiltä odotetaan samanlaista toimintaa kuin joukkuepelaajilta. Joukkuepelin etiikkaan kuuluu esimerkiksi se, että joukkueen jäsenet omistautuvat täydellisesti joukkueelleen, että joukkue tai sen jäsenet eivät koskaan luovuta ennen kuin peli on ohitse ja että omaa joukkuetta ei koskaan kritisoida (Kruse 1981, 273-274). Joukkuepeliin osallistuvilta pelaajilta odotetaan lojaalisuutta ja kurinalaisuutta ideologisista erimielisyyksistä

huolimatta. Vaikka Berlusconi ei eksplisiittisesti niin väitäkään, ilmenee hänen puheistaan, että *Lega Nord* oli eräänlainen sooloilija Berlusconin joukkueessa, joka toiminnallaan sabotoi yhteispelin sujuvuutta, koska he eivät joukkuepelin etiikan mukaisesti osoittaneet lojaalisuutta joukkueelleen.

Joukkue-metaforan käyttäminen oli tietoinen valinta Berlusconilta. Sen avulla hän onnistui siirtämään urheilun ideologisen ongelmattomuuden politiikkaan. Puhumalla hallituksen sijaan joukkueesta Berlusconi antoi ymmärtää, että lojaalisuus politiikassa on yhtä ongelmantonta kuin jalkapallossa, jossa oman joukkueen rinnalla tulisi seistä loppuun saakka. Tällainen joukkueeseen nojaava metaforiikka, jota Berlusconi pääministerinä ollessaan käytti, on siten myös tietyllä tasolla depolitisovaa, ja sen avulla Berlusconin oli mahdollista kaventaa hallituskumppaniensa poliittista pelivaraa. Kaikenlainen asioiden ja päätösten kyseenalaistava toiminta tulee helposti leimatuksi moraalisesti paheksuttavaksi sooloiluksi – toisin sanoen kukaan ei halua tulla nähdyksi huonona joukkuepelaajana.

Joukkueeseen nojaava metaforiikka loppui miltei kokonaan Berlusconin hallituksen kaaduttua. Tämä johtui nähdäkseni siitä, ettei enää ollut selvää, ketä Berlusconin joukkueeseen oikein kuului. Vuoden 2001 vaaleihin tultaessa joukkueretoriikka teki kuitenkin paluun Berlusconin ja Bossin haudattua sotakirveen ja *Lega Nordin* ollessa mukana Berlusconin toisessa hallituksessa. Päivä ennen uuden hallituksensa virkaanastujaisia Berlusconi kehuikin olevansa ”luottavainen ja optimistinen” sen suhteen, että ”joukkue on tehtäviensä tasalla”²⁸.

5.4 Joka paikan höylä

Politiikassa sekä jalkapallossa voi erottaa erilaisia pelaajaprofiileja ja rooleja. Joukkojaan määrätietoisesti johtavaa poliitikkoa voisikin verrata jalkapallovalmentajaan, kun taas ärhäkkää oppositiopoliitikkoa voisi kuvailla Aki Riihilahtimaiseksi tai Gennaro Gattusomaiseksi pelinrikkojaksi, joka pyrkii haastamaan ja vaikeuttamaan vastustajan peliä. Häikäisevistä intressiritiriidoistaan huolimatta pari vuosikymmentä Italian politiikan tahtipuikkoa heiluttaneen Berlusconin kohdalla, joka kuvasi asemaansa poliittisella pelikentällä jalkapalloroolien avulla, ei liene yllätys että hän ei sido itseään mihinkään tietylle pelipaikalle tai mihinkään tiettyyn rooliin, vaan kuvaa itseään pelaajana, joka

²⁸ L'Unità 11.6.2001 ”Bossi, Maroni, Gasparri, l'ottima squadra di Berlusconi”.

vaihtaa sujuvasti roolia pelitilanteiden mukaan ollen eräänlainen joka paikan höylä. Berlusconi käyttikin jalkapallometaforia kuvaamaan rooliaan erilaisissa poliittisissa tilanteissa.

AC Milanin mestaruusjuhlien tuoksinassa ja vaalivoiton jälkimainingeissa Berlusconista oli omien sanojensa mukaan jokaisen roolin täyttäjäksi, kuten seuraava esimerkki kertoo:

Personalmente mi sento fungibile per tutti i ruoli. Difensore, centrocampista, attaccante, regista anche in panchina. (...) (Corriere della Sera 19.4.1994)

Ylläolevassa esimerkissä Berlusconi kuvailee olevansa valmis pelaamaan “jokaista roolia” – niin puolustajaa, keskikenttää, hyökkääjää kuin keskikentän keskellä toimivaa “pirlomaista” pelinrakentajaa (*regista*) tai olemaan jopa “penkillä”. Pelinrakentajan rooli tuntuu monesti olevan Berlusconille mieluisin pelipaikka keskushyökkääjän tai kenties nykyjalkapallon termein kärkipelaajan ohella. Keskikentällä pelaavat pelaajat ovat usein joukkueensa taitavimpia yksilöitä, jotka rytmittävät ja ohjaavat peliä. Tällainen pelinrakentajan rooli oli varsinkin Berlusconin poliittisen uran alussa hänelle ominainen, sillä koko *Forza Italian* suosio ja menestys nojautui Berlusconin henkilökohtaiseen karismaan. Tämä on tietysti myös heikkous, sillä kuten Pekonen (1996, 108) esittää, karisman teho ja sen hyväksyminen riippuu loppuen lopuksi yleisön eli tässä tapauksessa äänestäjien hyväksynnästä, jolloin se on myös potentiaalisesti murenevaa. Lisäksi Berlusconia tarvittiin rakentamaan mahdottomalta vaikuttavaa yhteistyötä *Lega Nordin* ja *Alleanza Nazionale* välille.

Hyökkääjän tehtävä sen sijaan on jalkapallossa kiteytetysti maalinteko, ottelujen ratkaiseminen, eli analogiaa seuraamalla Berlusconin voi väittää olevan sopiva tekemään ratkaisevia päätöksiä politiikassa. Puolustajan tehtäväksi voisi sen sijaan kuvailla vastustajan maalinteon estämisen, jolloin Berlusconi esiintyy myös eräänlaisena todellisten tai kuviteltujen uhkien estäjänä ja torppaajana. Se, että Berlusconi kertoo voivansa olla jopa “vaihtopenkillä”, siis aktiivisten pelitapahtumien ulkopuolella on oudohko, joka ei tunnu istuvan hänen tuolloiseen hallituksenrakentajan rooliinsa ja joka tässä valossa vaikuttaakin jälleen kerran yhdeltä yritykseltä peitota henkilökohtaiset motiivit politiikkaan lähdössään, ikään kuin hän jopa mielellään seuraisi tapahtumia sivusta, jos tilanne sen sallisi.

Aina Berlusconi ei kuitenkaan eksplisiittisesti kuvannut itseään jonkun tietyn pelipaikan pelaajana tai tietynlaisen roolin haltijana, vaan nämä positiot tulivat esiin ikään kuin

julkilausumattomina ajatuksina. Esimerkiksi puoluejohtajana Berlusconi konstruoi itselleen eräänlaista pelaajavalmentajan roolia. Berlusconi lupasi ennen vaaleja “astua kentälle johtaakseen ehdokkaitaan” sekä kertoi vaalivoiton jälkeen vielä voivansa mahdollisesti pysyä “penkillä”, mitkä implisiittisesti vihjaavat Berlusconin rooliin pelaajavalmentajana:

(...) Scenderò in campo a guidare i miei candidati, mi dimetterò da tutte le cariche, tranne la presidenza del Milan (...) (La Stampa 19.1.1994)

Personalmente mi sento fungibile per tutti i ruoli. Difensore, centrocampista, attaccante, regista anche in panchina. (...) (Corriere della Sera 19.4.1994)

Pelaajavalmentajan rooli yhtäältä viestii Berlusconin olevan esimerkillinen johtaja, joka osallistuu alaistensa rinnalla myös itse työntekoon, eikä pelkästään jaa ohjeita kentän laidalta. Toisaalta, se myös antoi Berlusconille mahdollisuuden puuttua itse peliin, jos tilanne sitä vaati. Jalkapallossa pelaajavalmentajat ovat tyypillisempiä puulaakisarjoissa ja mitä enemmän mennään kohti kilpaurheilua, sitä harvinaisemmiksi pelaajavalmentajat käyvät ja valmentajat muuttuvat päätoimisiksi. Noustuaan puoluejohtajasta pääministeriksi Berlusconikin vaikutti esiintyvän pikemminkin päätoimisena valmentajana kuin pelaajavalmentajana:

Ora però ho una buona squadra e una certa esperienza nel guidare gli uomini (La Stampa 12.5.1995)

Se lavoriamo insieme, Italia può andare in serie super A (La Stampa 11.9.1994)

Edellisessä esimerkissä Berlusconin metafora “hyvästä joukkueesta” ja taidosta johtaa sitä konstruoi hänelle eräänlaista valmentajan roolia, vaikkei hän eksplisiittisesti väitäkään niin. Rooli luo odotuksia Berlusconille hallituksensa johtajana, sillä valmentajan tehtävä on luoda joukkueelle jonkinlainen pelitapa ja -ideologia, koordinoida toimintaa asetettuihin tavoitteisiin nähden sekä näiden summana tietynlainen “me-hengen” luominen. Valmentajan rooli yhtäältä vahvistaa Berlusconin asemaa ja arvovaltaa koalitionsa johtajana Bossin ja Finin rinnalla, mutta toisaalta etäännyttää hänet pelin tietyistä satunnaistekijöistä, kuten pelaajien mahdollisista improvisaatioista ja irtiotosta pelistrategiasta. Tämä oli sikäli tarkoituksenmukaista, että vielä vaaliliiton muodostumisen jälkeenkin Bossi kritisoi varsin kärkkäästi liittolaisiaan. Berlusconi epäilikin Bossin

haluavan kuulua Vapauksien liiton (*Polo delle libertà*) sijasta pikemminkin lennokkaiden lausuntojen liittoon²⁹.

Toisessa esimerkissä valmentaja-Berlusconi pyrkii motivoimaan joukkojaan ja lupaa että “jos työskentelemme yhdessä, Italia voi nousta Super Serie A:han”. Kommentin taustalla on Italian sakkaava talous, jota Berlusconi pyrki kääntämään nousu-uralle ja jossa super Serie A:han nouseminen viittaa talouden elpymiseen. Kuvitteellisena liigatasona se toimii itsemäärittelyn mittapuuna. Koska talouden kääntämiseksi tarpeelliset toimet vaativat usein ponnistuksia koko kansalta, Berlusconi pyrkii metaforallaan “nousemisesta super Serie A:han” luomaan mahdollisimman positiivisesti kansaa arvottavan tulkintakehyksen. Ylettömän myönteinen viesti antaa ymmärtää, että Italia itse asiassa pelaa jo parhaiden joukossa, korkeimmalla mahdollisella sarjatasolla Serie A:ssa, mutta sen tarkoituksena on harpata vielä pykälä ylemmäs, super Serie A:han, jota ei todellisuudessa ole olemassa. Berlusconi olisi toisaalta voinut verrata Italian nousevan kuvitteellisen Super Serie A:n sijasta oikeasti pelattavaan Mestarien liigaan, jossa Euroopan parhaat seurajoukkueet ottavat mittaa toisistaan. Ilmeisesti Italian yskivän talouden vertaaminen Euroopan taloudellisesti menestyneimpiin maihin olisi kuitenkin vaikuttanut suhteettoman falskilta.

Viimeiseksi todettakoon, pääministerin tehtävän vertaaminen valmentajan rooliin antaa sopivasti liikkumatilaa ja pelivaraa Berlusconille, sillä valmentaja voi aina perustella peli-ideologian muutoksia pelitilanteiden vaihteluilla ja muilla pelissä eteen tulevilla yllättävillä ja odottamattomilla seikoilla, jolloin valitun strategian muuttaminen tai jopa hylkääminen voi olla perusteltua ja jossa pääministerin vastaanvanlaiset liikkeet leimattaisiin helpommin takinkäännöiksi. Berlusconi ei kuitenkaan kaikilta osin käyttänyt tämän roolin konstruoimia mahdollisuuksia hyväkseen esimerkiksi hallituskriisin aikana, vaan päätti esiintyä joukkueovereidensa ja tuomareiden boikotoimana “tähtipelaajana”, kuten myöhemmin tässä luvussa käy ilmi. Tosin tämäkin saattoi olla retorinen peliliike, sillä vastuun joukkueen kehnosta menestyksestä kantaa usein valmentaja, eikä Berlusconilla sen sijaan ollut kiinnostusta tehtävänsä jättämiseen.

Lyhyen hallitustaipaleensa aikana Berlusconi turhautui vastustukseen, jota hän kohtasi niin hallituksen ulko- kuin sisäpuolelta. Turhautuminen purkautui erityisesti silloin, kun tieto Berlusconin yritystoimintaan kohdistuneista korruptioepäilyistä tuli julki. *La*

²⁹ Ks. L'Unità 8.3.1994 "*Berlusconi: è geloso e terrorizzato*".

Repubblicassa Berlusconi kertoi ensin pelastaneensa Italian syvästä kriisistä ja kuvasi sen jälkeen poliittista taivaltaan metaforisesti:

E' come se al Milan mi chiedessero di fare il Van Basten. Ma è molto diverso fare il presidente o fare il centravanti... Io mi trovo oggi a fare il centravanti, qualche volta il mediano, molto spesso il portiere. E non credo di aver anche il dovere di esserne felice. (La Repubblica 12.10.1994)

Hallituskauden alussa Berlusconi kuvasi itseään mielellään virtuoosimaisesti paikkaa vaihtavaksi pelaajaksi, mutta väsyi tähän rooliin pian. Hän kuvasi roolista toiseen vaihtamista samana, kuin että häntä pyydettäisiin AC Milanissa puheenjohtajan sijasta toimimaan hyökkääjä Van Bastenin roolissa. Hän kuvasi joutuvansa pelaamaan “tänään keskushyökkääjänä”, “joskus puolustavana keskikenttäpelaajana” ja “hyvin usein maalivahtina”. Itsensä vertaaminen keskushyökkääjään on viittaus niihin ratkaisijan paineisiin, joita Berlusconi hyvin usein omalla kohdallaan alleviivasi. Ratkaisujen tekeminen oli kuitenkin vaikeaa, koska hän ei voinut keskittyä vain niihin, vaan toimi usein muissakin rooleissa. Hän joutui siirtymään usein puolustusasemiin, joskus jopa maalivahdiksi. Maalivahtina toimimisen voi tulkita Berlusconin tehtävään toimia puolustuksen viimeisenä lukkona, eli huolehtia siitä että hallitus viimekädessä pysyy pystyssä. Metafora on jokseenkin kryptinen, mutta nähdäkseni puolustusasemiin siirtyminen on seurausta paitsi *Legan* poukkoilusta hallituksessa niin myös Berlusconin omista tarpeista puolustautua häntä kohdanneilta syytteiltä.

Lyhyeksi jäänyttä hallitustyöskentelyään Berlusconi kuvasi seuraavasti:

Io sono come un centravanti acquistato per fare 30 gol a cui i compagni non hanno fatto i passaggi giusti e gli avversari hanno spaccato le gambe. Lasciate lavorare il centravanti. (La Stampa 24.12.1994)

Yllä olevassa esimerkissä Berlusconi kuvaa itseään ”keskushyökkääjänä”, maalintekijänä, joka ”hankittiin tekemään 30 maalia”. Hän esitti olevansa ikään kuin jalkapallon siirtomarkkinoilla hankittu tähtipelaaja, jolta kansa odotti käänteentekeviä ratkaisuja – metaforisesti ”kolmeakymmentä maalia” – Italian kurssin kääntämiseksi. ”Maalinteolla” Berlusconi viittaa poliittisten lupaustensa lunastamiseen. Maalimäärä, 30 osumaa, ei tässä tapauksessa ole mikään eksakti luku vaan kuvaa metaforana ylimalkaan suurta määrää, jonka on tarkoitus korostaa maalintekijän, eli tässä tapauksessa Berlusconin, ylivertaisuutta. Luku täytyy tietenkin suhteuttaa myös siihen, että Italian jalkapalloliigassa Serie A:ssa maalikuninkaat harvoin yltyvät 30 maaliin kaudessa, esimerkiksi 1990-luvulla siihen ei kyennyt kukaan. Täytyy kuitenkin huomata, että koko esimerkki esitetään ei-

tapahtuneena, mutta kuitenkin potentiaalisesti mahdollisena, joka vahvistaa pettymystä ja katkeruutta menetetyistä tilanteista. Berlusconi avautuikin *La Stampalle* siitä, kuinka ”suuri tilaisuus on toden totta menetetty”³⁰. Lisähaastetta toivat vastustajat, jotka Berlusconiin tuomion mukaan käyttäytyivät epäurheilijamaisesti ”tulemalla jaloille”. Omille hallitustovereillekaan ei kiitosta jaettu, sillä maalintekijä-Berlusconi ei saanut heiltä kunnon syöttöjä. Nämä toimivat samalla perusteina sille, miksei Berlusconi pystynyt vastaamaan hänelle luotuihin ratkaisupaineisiin.

Boikotoidun tähtipelaajan roolin jälkeen Berlusconi otti myös tuomarin roolin tulkitessaan pelin sääntöjä ja julistaessaan tuomioitaan. Tuomarin rooli on valmentajan roolin lisäksi toinen implisiittisesti konstruoitu identiteetti, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(...) Diciamo che Dini è fuorigioco (La Repubblica 25.2.1996)

Il ribaltone per la Lega è già un autogol (La Stampa 5.1.1995)

Non si era mai visto che nel corso di una partita di calcio l'arbitro e i guardalinee si mettessero a giocare con una delle due squadre (...) E non solo il regolamento federale, ma nemmeno il mio regolamento morale prevede una cosa del genere (...) (Corriere della Sera 25.2.1996)

Berlusconi muun muassa julisti Dinin olevan ”paitsiossa” sekä *Legan* tehneen ”oman maalin” ja hämmästeli kuinka presidentti Scalfaro ja pääministerinä toiminut Dini sääntöjenvastaisesti pelaavat toisen joukkueen puolella. Tuomarin roolin ottaminen on kuitenkin luettavissa vain rivien välistä, sillä yhtäältä se oli osittain Berlusconiin oman retoriikan vuoksi hyvin negatiivisesti latautunut, ja toisaalta Berlusconiin hallituksen kaaduttua hän esiintyi mieluummin nimenomaan tuomaripelin vääryyksistä kärsineenä rehtinä pelaajana kuten alaluvussa 5.6 käy ilmi. Sääntöjen tulkinta oli kuitenkin tärkeää Berlusconiin pyrkiessä politisoimaan presidentti Scalfaron päätöksen olla järjestämättä uusia vaaleja ja hänen pyrkimyksissään osoittaa vaihtoehtoisia toimintatapoja umpikujalta vaikuttavassa tilanteessa. Berlusconi pyrkii osoittamaan myös olevansa parempi ja oikeutetumpi sääntöjen tulkitsija kuin vastustajansa, erityisesti presidentti Scalfaro, jolla on niin ikään oikeustieteen tutkinto. Toisin sanoen Berlusconi pyrkii pelaamaan myös juristin pätevyydellään, vaikkei hän sitä eksplisiittisesti tuokaan ilmi.

Berlusconiin poliittista asemaa ja roolia kuvaavista metaforista on myös mielenkiintoista kiinnittää huomiota siihen, millä pelipaikalla Berlusconi ei koskaan pelaa. Tämä tuli

³⁰ La Stampa 23.12.1994 ”Berlusconi: Scalfaro? Non capisce cosa succede”.

eksplisiittisesti esiin *La Stampa*ssa, jossa viittaus oman jalkapallo- ja poliittisen uran välillä on ilmeinen:

Anche quando giocavo a calcio, non ho fatto mai l'ala sinistra. A dire il vero nemmeno la destra. Giocavo da centravanti e facevo molti gol. (La Stampa 5.1.1995)

Berlusconi kertoman mukaan hän ei ole koskaan, edes jalkapallourallaan, pelannut ”vasenta laitaa” eikä myöskään ”oikeaa laitaa” vaan toiminut sen sijaan maalihaarana keskushyökkääjänä. Vasemman laidan karttaminen lienee ollut tietoinen osa Berlusconiin poliittista strategiaa aina, mutta hän ei selvästikään halua myöskään asemoitua poliittisen pelikentän oikealle laidalle, vaan pyrkii esiintymään suurelle yleisölle maltillisena keskustalaisena vaihtoehtona, ratkaisukeskeisenä ”keskushyökkääjänä”.

Yhteenvetona voisi todeta, että Berlusconi pyrki jalkapallometaforin osoittamaan olevansa niin sanottu ”joka paikan höylä”, joka selviää poliittisella pelikentällä millä paikalla ja missä roolissa tahansa, joskaan kaikilla pelipaikoilla hän ei pelannut mielellään vaan lähinnä olosuhteiden pakosta. Tässä luvussa eriteltyt erilaiset pelaajaroolia osoittavat metaforat, joilla Berlusconi kuvaa asemaansa poliittisissa kamppailuissa, ovat tilanteen mukaan vaihtelevia toimijapositioneja. Niiden avulla Berlusconi pyrki vahvistamaan omaa rooliaan koalition sisällä esiintymällä valmentajana sekä poliittisia uudistuksia läpivievänä maalintekijänä. Hallituksen kaaduttua hän otti etäisyyttä vastuusta esiintymällä hyljeksittynä tähtipelaajana. Tuomarin roolissa Berlusconi politisoi tehtyjä ratkaisuja, tulkitsi tilanteita uusista näkökulmista ja pyrki osoittamaan asioiden kiistanalaisuuden. Tällainen roolien vaihto kumpuaa osittain mielestäni myös Italian politiikalle ominaisista nopeista käänteistä ja Berlusconiin tarpeesta sopeutua ja luovia alati vaihtuvissa tilanteissa. Lisäksi näennäisen ketterä pelipaikan ja poliittisten roolien sekoittuminen ja lennosta vaihtaminen on myös omiaan hämärtämään Berlusconiin tehtäviä ja tavoitteita pääministerinä. Tähän monen roolin ristiriitaan tarttui myös journalisti Indro Montanelli, joka näki ongelman siinä, että demokraattisessa järjestelmässä yksi mies voi toimia monenlaisissa rooleissa: ”vaarana onkin, että [AC] Milanin puheenjohtaja haluaa olla myös toimitusjohtaja, valmentaja, hieroja, kapteeni ja keskushyökkääjä” (Donofrion 2012, 108 mukaan).

5.5 Viheliäisiä vastustajia

Berlusconiin poliittista uraa ovat leimanneet alusta saakka jatkuvat hyökkäykset poliittisia vastustajia, tuomarikuntaa ja jopa tasavallan presidenttiä sekä parlamenttia kohtaan. Kuten aiemmissa luvuissa on käynyt ilmi, Berlusconi onnistui vuoden 1994 vaalien alla konstruoimaan onnistuneesti uhkakuvaa vasemmiston muodostaman ”vastustajajoukkueen” yhtenäisyydestä ja sen tuomista vaaroista. Todellisuudessa vasemmistoliittouman yhtenäisyys oli lähinnä imaginäärinen ja vastustajan yhtenäisyydellä pelottelu oli tarkoitettu lujittamaan Berlusconiin omaa liittoumaa. Vaalivoiton jälkeen suurimmaksi vastustajaksi nousi paradoksaalisesti *Forza Italian* oma liittolainen ja hallituskumppani *Lega Nord*, vasemmisto-oppositio sekä tuomarikunta.

Joukkuepelaajien sijasta *Lega Nordin* todellinen rooli hallituksessa muodostui nopeasti vastustajan rooliksi. Kesän 1994 eurovaaleissa heidän kannatuksensa oli sulanut kevään parlamenttivaaleihin nähden kaksi prosenttiyksikköä. *Forza Italia* haastoi *Lega Nordin* sen omalla maaperällä Pohjois-Italiassa, jonka vuoksi *Legan* oli hankala esiintyä poliittisena vaihtoehtona (ks. esim. Diamanti 1996, 125–126). Ensimmäinen vakava yhteentörmäys *Legan* ja *Forza Italian* välillä tapahtui kesällä, kun oikeusministeri Alfredo Biondi esitteli nimeään kantavan asetuksen, joka olisi toteutuessaan suojellut korruptioepäiltyjä. Asetus vedettiin takaisin *Legan* aloittaman arvosteluryöpyä jälkeen.

Lakiesityksestä noussut myrsky oli alkusoittoa *Forza Italian* ja *Lega Nordin* välisille kahnauksille. Elokuussa 1994 Berlusconi tarttui Bossin jatkuviin yrityksiin nakertaa hänen arvovaltaansa:

Ho le caviglie corazzate come i miei giocatori del Milan (La Stampa 13.8.1994)

Berlusconi sanoi kirjaimellisesti, että ”minulla on panssaroidut nilkat kuten Milanin pelaajillani”. Taustalla on ajatus siitä, että Bossi pelaa likaista peliä kampittamalla Berlusconiä tuon tuosta. Vaikka kommentti on verhottu näennäiseen huumoriin, sen voi myös nähdä vakavanakin implisiittisenä varoituksena Bossille, että Berlusconiin kärsivällisyyttä ei pidä erehtyä luulemaan heikkoudeksi tai pehmeudeksi, vaan tarpeen vaatiessa Berlusconi on valmiina ottamaan *Legan* iskut vastaan vahvana ja pystypäin kuten hän mainetta niittäneet jalkapalloilijansa. Hän varoittikin Bossia keikuttamasta venettä liiaksi:

Attenzione, dico, attenzione: perché se dovesse vincere il gioco al massacro, i distruttori pagherebbero un costo altissimo, perderebbero ogni credibilità.
(*La Repubblica* 5.11.1994)

Marraskuun lopulla hallituksensisäisen vellonnan kiihtyessä Berlusconi varoitti, että “mikäli sääntöjen vastainen ja moraaliton peli voittaa, tuhoajat maksaisivat kalliin hinnan, he menettäisivät kaiken uskottavuutensa”. Sääntöjen vastaiseen peliin Berlusconi liittää jatkuvat *Lega Nordin* taholta tulleet hyökkäykset. Berlusconin tulkinnan mukaan tällainen moraaliton sääntöjen vastainen toiminta pelissä voi johtaa siihen, että *Lega* on pian pelistä ulkona. *Lega* vetikin lopulta luottamuksensa Berlusconin hallitukselta, mitä Berlusconi piti virheenä heidän itsensä kannalta:

Il ribaltone per la Lega è già un autogol (La Stampa 5.1.1995)

Lega Nordin vetäytymistä hallituksesta Berlusconi kuvasi ”omana maalina”, eräänlaisena tilanteen ratkaisuna ja käännekohtana. Koska jalkapallossa omaan maaliin tehdyt osumat lasketaan vastustajajoukkueen hyväksi, Berlusconille *Legan* oma maali näyttäytyy hyödyllisenä asiana, joka siivittäisi hänet selvään voittoon uusissa vaaleissa. Samalla se osoittaa konkreettisesti *Lega Nordin* siirtyneen liittolaisesta vastustajaksi. Berlusconin haaveet kerätä poliittiset pisteet entisen hallituskumppaninsa sooloilusta valuivat kuitenkin hiekkaan sen myötä, kun uusia vaaleja ei järjestettykään.

Lega Nordin lisäksi vasemmisto-oppositio kritisoi Berlusconia, jonka hallitus vaikutti *Legan* kurittomuuden vuoksi kyvyttömältä viemään läpi tarvittavia maan poliittista toimintaa vakauttavia uudistuksia. *Partito Democratico della Sinistran* johtoon heinäkuussa 1994 valittu Massimo D’Alema oli yksi virkamieshallitusta (*governo delle regole*) vaatineista henkilöistä³¹. Berlusconi torppasi *La Repubblica* haastattelussa ajatuksen poliittisen hallituksen korvaamisesta:

Ma un 'governo delle regole' è una cosa inconsistente: sarebbe come una partita di calcio giocata da ventidue arbitri. (...) (La Repubblica 5.11.1994)

Berlusconin mielestä virkamieshallitus (*governo delle regole*) olisi “kuin kahdenkymmenen kahden tuomarin pelaama jalkapallo-ottelu”. Berlusconin tarkoituksena on nähdäkseni osoittaa, että virkamieshallitus itse asiassa tekisi poliittisten päätösten toteuttamisesta entistä hankalampaa, kun kentällä olisi “kaksikymmentäkaksi tuomaria” – aivan kuten jalkapallossakin yhden tuomarin järjestelmä (muiden ollessa vain avustavia) edesauttaa pelin sujuvuutta, kun jokaisesta päätöksestä ei tarvitse välttämättä keskustella

³¹ Corriere della Sera 3.11.1994 ”D’Alema: adesso ci vuole un governo delle regole”.

tuomarikollegion kanssa. Berlusconi myös operoi implisiittisesti ajatuksella, että poliitikkojen paheksujat ovat tietyllä tapaa naiiveja tai ennakkoluuloisia. Tässä esimerkissä mielestäni myös tulee esiin Berlusconin tietynlainen politiikan pelimäisen luonteen myöntäminen, vaikka hän usein retorisesti paheksuikin politikointia ja “pelin politiikkaa”.

Halluskriisi puhkesi joulun alla 1994. Ennen kuin parlamentin oli tarkoitus äänestää luottamuksesta hallitukselle, Berlusconi lähetti kaikille televisiokanaville videoidun viestin, jossa hän syytti kovin sanoin Bossia petturuudesta sekä loi uhkakuvaa tulevasta, mikäli hallitus kaatuisi:

Vogliono togliere al popolo la sovranità che gli appartiene. Vogliono prendere i vostri voti e rendere possibile quel governo illiberale per contrastare il quale noi siamo scesi in campo convinti che avrebbe condannato l'Italia a un futuro senza libertà e senza benessere. Ma chi vuole questo ha fatto male i conti. (La Repubblica 20.12.1994)

Berlusconi julisti videolla, että “he haluavat ottaa teidän [kansan] äänet ja mahdollistaa niillä sen epävapaan hallituksen, jota vastustaaksemme me tulimme kentälle vakuuttuneina siitä, että se olisi tiennyt Italialle tulevaisuutta ilman vapautta ja hyvinvointia”. “Kentälle astellut” kansa oli siis Berlusconin tulkinnan mukaan otellut voitokkaasti kevään vaaleissa, jossa vastustajajoukkue oli edustanut pimeyden syvintä ydintä: vapaudettomuutta ja pahoinvointia. Tällä tavoin Berlusconi pyrkii alleviivaamaan tilanteen yhteiskunnallista vakavuutta ja toisaalta esittämään “kansan” omana viiteryhmänään, jonka ylevänä puolustajana ja motivoijana hän myös esiintyy. Lisäksi Berlusconi konstruoi asetelmaa, jossa tarkemmin määrittelemättömät “he” ryöväävät röyhkeästi ikään kuin kabinettipäätöksellä kentällä kunniallisesti saavutetun voiton. Viime kädessä vahingonkärsijäksi joutuu pikemminkin synkkään tulevaisuuteen tuomittu kansa kuin Berlusconi itse. Yllä mainitun kaltainen kansan suvereenisuuteen vetoaminen, joka ilmenee Berlusconin vaatimuksissa hajottaa parlamentti, on populistisille poliitikoille tyypillinen antiparlamentaarinen piirre, jossa politiikka rajoittuu ainoastaan vaaleihin ja hallitusohjelman toteuttamiseen, ja jossa itse parlamenttityöskentelylle ei anneta suurtakaan arvoa.

Halluskriisin puhjettua Berlusconin retoriikassa tapahtuu selkeä muutos, kun ennen rentona ja letkeänä jalkapallometaforia suoltavana urheilumiehenä esiintynyt pääministeri näyttäytyykin omien lausuntojensa valossa laupiaana hyväntekijänä ja Italian pelastajana, joka kuitenkin joutui häijyjen salaliittojen ja juonittelujen uhriksi sekä omiensa pettämäksi

(vrt. McCarthy 1997 ja Lyttelton 2009). Berlusconiin politiikkaan lähtöä leimanneet messiaaniset sävyt yhdistyivät halluskriisin aikana lopulta raamatulliseksi draamankaareksi, kun Bossi Berlusconiin sanoin “Juudaksena” petti “herran voitelemaksi” itseään kutsuvan Berlusconiin. Tällainen uskonnollispaatoksellinen retoriikka jalkapallometaforien rinnalla myös nähdäkseni vahvisti pettymyksen intensiteettiä ja alleviivasi tilanteen kohtalokkuutta.

Keväällä 1995 Italian poliittista agenda dominoi muun muassa Berlusconiin kiivaasti vastustama yritys rajoittaa kaupallisten televisiokanavien määrää yhdeksi toimijaa kohden. Toteutuessaan tämä olisi hajottanut Berlusconiin monopolin alalla. Asiasta pidettiin kansanäänestys yhdentoista muun kysymyksen yhteydessä kesällä 1995. Berlusconi kampanjoi koko kevään esitystä vastaan:

A cinquantotto anni, dopo tutto quello che ho fatto nella vita, devo subire un tentativo di esproprio. E' giusto? Ecco, questo dirò al capo dello Stato, questo dirò e griderò davanti agli italiani. E sono convinto che gli italiani capiranno, non cadranno nella trappola di questi referendum truffa, voluti per far morire la tv commerciale e rovinare un concorrente politico. Certo, io mi gioco tutto, ma questa è una partita per la libertà e non posso tirarmi indietro. (La Repubblica 4.5.1995)

Berlusconi oli suivaantunut, että kaiken elämäntyönsä jälkeen häntä uhkaa omien televisiokanaviensa “pakkolunastus”. Tämän taustalla hän näki vasemmiston halun “tuhota poliittinen kilpailija” sekä “tappaa kaupallinen televisio”, mutta oli luottavainen etteivät italialaiset putoa näihin “petoksellisten kansanäänestysten ansaan”. Berlusconiin mielestä kyse ei ollut kuitenkaan pelkästään halusta rajoittaa hänen televisiokanavaomistuksiaan, vaan ilmoitti kyseessä olevan “ottelu vapauden puolesta” josta hän ei voi “perääntyä”. Berlusconi lupaa myös “laittaa kaikkensa peliin”, jolla hän korostaa kamppailun dramatiikkaa. Niinpä “ottelu vapauden puolesta” ei liity pelkästään kamppailuun kaupallisen television tulevaisuudesta, vaan se saa laajempia merkityksiä kamppailuna koko Italian ja sen kansan vapauden puolesta, jonka järkkymättömänä puolustajana Berlusconi esiintyy. Metaforinen puhe “ottelusta vapauden puolesta” ei pelaa pelkästään voiton ja tappion dynamiikalla, eikä ottelun palkintona ole pisteet, pokaalit tai mitalit vaan vapaus, jonka kääntöpuolena mahdollisen tappion seuraukset saavat niin ikään kohtalokkaita ja synkkiä sävyjä. Burkelaisittain identifikaation näkökulmasta tarkasteltuna kamppailun laajentaminen retorisesti koskemaan vapautta on sikäli mielekäästä, että se herättänee tarttumapintaa laajemmassa yleisössä, kuin pelkkä mediaomistuksiin liittyvä kiistely.

Kesäkuun alussa kansanäänestysten lähestyessä Berlusconiin yhden miehen taistelu muuttui intensiivisemmäksi. Berlusconiin *La Repubblica*lle annettu haastattelu on otsikoitu kohtalokkaasti "*Berlusconiin houkutus: 'jäähyväiset politiikan teatterille'*"³², jossa Berlusconi spekuloi poliittisella tulevaisuudellaan:

Io sono sceso in campo per cambiare le cose, per migliorare questo Paese, per fare i fatti. Invece mi trovo costretto quotidianamente a difendere me stesso e quello che ho costruito in anni di lavoro e sacrifici. Mi hanno circondato e condannato nella palude della politica delle parole. Questo non posso tollerarlo. (La Repubblica 1.6.1995)

Berlusconi kertoi "tullessa kentälle muuttaakseen asioita, parantamaan maata, tekemään konkreettisia asioita", mutta onkin joutunut jatkuvasti "puolustelemaan itseään" ja sitä mitä hän on "vuosien työnteolla ja uhrauksilla rakentanut". Vastakkainasettelua Berlusconi luo kuvaamalla itseään konkreettisen työn tekijäksi vastakohtana perinteisten poliitikkojen harjoittamalle "sanojen politiikalle". Tällainen retorisesti konstruoitu konfliktiasetelma kehottaa yleisön identifioitumaan joko positiivisessa valossa esitettyyn "konkreettisia tekoja" vaativaan liikemieheen tai toiseutta edustavaan negatiivisten konnotaatioiden värittämään poliittiseen eliittiin. Kieltäytyminen tunnustamasta poliittisten vastustajiensa legitimitettiin ja rehellisyyttä ja heidän syyttämisen "politikoinnista" siinä missä Berlusconi itse irtisanoutui tästä ja esitti "konkreettisen työn tekijänä" olevansa jollakin tapaa moraalisesti ylevämpi ja siten oikeutetumpi poliittinen toimija, on ollut perustavanlaatuisen osa Berlusconiin retoriikkaa pitkään. Carl Schmittin mukaan juuri "se, että vastustajaa pidetään poliittisena ja itseä epäpoliittisena (toisin sanoen tieteellisenä, oikeutettuna, objektiivisena, puolueettomana jne.) on todellisuudessa tyypillinen ja erityisen intensiivinen tapa harjoittaa politiikkaa" (Schmitt 2015, 24, toinen alaviite).

Berlusconiin ensimmäisen hallituksen viimeisiä kuukausia varjosti *Lega Nordin* lähdön lisäksi Berlusconiin yritystoimintaan kohdistuneet korruptio- ja lahjusepäilyt, jotka olivat haudanneet monen Berlusconiin edeltäjän poliittiset urat. Berlusconi puolustautui syyttämällä tuomarikuntaa raivokkaasti poliittisesta vainosta. Omasta mielestään likaisen pelin uhriksi joutuneen Berlusconiin sanoman pönttä lisäsi se, että Berlusconi sai virallisen tiedon häneen kohdistuvista rikosepäilyistä marraskuussa 1994, samaan aikaan kun Napolissa järjestettiin G8-maiden kokous järjestäytyneestä rikollisuudesta. Ajoitus oli Berlusconiin valittu aiheuttamaan hänelle tahallisesti mahdollisimman suurta häpeää ja osoitus poliittisesta juonittelusta. *Cristiani Democratici Uniti* puolueen Rocco Buttiglione

³² La Repubblica 1.6.1995 "*La tentazione di Berlusconi 'addio al teatrino della politica'*".

ilmaisi sympatiansa Berlusconille kuvaamalla ”turmeltuneeksi” peliä, jossa tuomarikunta ”pela” toisena osapuolena³³.

Tulevat vaalit vaikuttivat kuitenkin taittavan Berlusconin retoriikalta terävimmän kärjen, sillä profeetallisen julistajan sijasta Berlusconi vaikutti odottavan oikeudenkäyntiä tyynin mielin:

Non temo il processo davanti agli italiani, potremo far andare avanti e indietro la moviola e se non ci sarà qualche errore vistoso dell'arbitro io non ho dubbi sull'esito della partita. Ma se, Dio non voglia, dovesse finir male, giocherò il girone di ritorno. (La Stampa 17.1.1996)

Berlusconi vähätteli häneen kohdistuvia epäilyjä, itsevarmana siitä, että hänet lopulta todetaan syyttömäksi. Berlusconi kertoo, ettei pelkää vastata syytteisiin italialaisten edessä, sillä ”hidastuskuvaa voi kelata edes takaisin”. Berlusconin mukaan hänellä ei ole epäselvyyttä ”pelin tuloksesta” sillä vain ”tuomarin räikeä virhe” voisi muuttaa sen. Lisäksi hän vannoo ottavansa revanssin, ”jos tämä luoja varjelkoon päättyy huonosti”.

Se ettei Berlusconilla vaikuta olevan epäilyksiä ottelun lopputuloksesta, viittaa siihen, että hänet todetaan syyttömäksi oikeudessa. Hän on siis varma voittavansa oikeudessa käytävän ”ottelun”. Oikeuden tuomareihin Berlusconi viittaa nimenomaan jalkapalloerotuomareina käyttämällä sanaa *arbitro* sen sijaan että viittaisi heidän toimiinsa tarkemmin lainopillisina tuomareina (*giudice tai magistrato*).

Perelmanin (1982) mukaan *teemaa* evaluoidaan, jäsennetään ja selvennetään perustasta eli *phoroksesta* käsin ja *phoros* voi olla teemaa ylistävä taikka halventava. Nähdäkseni oikeuden tuomarin (teema) tehtävän vertaaminen jalkapallotuomarin (phoros) tehtävään implikoi negatiivista ja halventavaa suhtautumista heihin ja redusoi koko oikeudenkäynnin eräänlaiseksi jännittäväksi peliksi. Tällainen leikinomaiseen sävyyn verhottu retoriikka on omiaan nakertamaan riippumattoman oikeuslaitoksen arvovaltaa ja auktoriteettia, jota vastaan Berlusconi on hyökännyt väsymättä koko poliittisen uransa ajan. Sikäli tällainen ennakkoon langettavalta tuomiolta puolustautumisen retoriikka on ymmärrettävää, että juuri oikeuslaitos murensi monen Berlusconin edeltäjän poliittiset urat, kuten myös Nelken (1996) huomauttaa.

Hidastuskuvan merkitys jää hämäräksi – ehkä Berlusconi tarkoittaa, että on toiminut dokumentoidusti läpinäkyvästi, jolloin todistusaineistoon palaamalla hänet voi todistaa

³³ Ks. La Stampa 6.10.1995 ”Buttiglione: gioco perverso”.

syöttömäksi, toki ainoastaan mikäli ”erotuomarin räikeä virhe” ei tätä estä. Lopun dramaattinen viittaus revanssiin on tarkoitettu jättämään pelivaraa Berlusconille, sillä vaikka oikeudenkäynnissä kävisikin huonosti, on pelissä aina mahdollisuus revanssiin, aivan niin kuin Italian Serie A:ssa joukkueet kohtaavat kauden aikana kahdesti, jolloin niillä on aina mahdollisuus myös revanssiin. Revanssilla hän viitanee ennen kaikkea mahdollisuuteen vedota ylempiin oikeusasteisiin.

5.6 Likaista tuomaripeliä

Italian jalkapallokulttuurissa erotuomarikysymys on aina ollut ja on edelleen tunteita kuohuttava seikka. Katkera purkaus puolueelliseksi koettua tuomaritoimintaa kohtaan kuultiin viimeksi lokakuussa 2014, kun AS Roma ikoni Francesco Totti syytti Juventuksen saaneen lahjamaaleja tuomarilta tasapeliin päättyneessä kärkikamppailussa. Lopulta tuomarityöskentelyä ruodittiin Italian parlamentissa asti. Italialaiserotuomari Fabio Baldasin mukaan erotuomarikysymys onkin Italiassa tärkeämpi kuin Etelän kysymys³⁴. Tämä vaikutti olevan totta myös politiikassa, kun vuoden 1994 lopulla *Lega Nordin* jättäessä Berlusconin hallituksen, syrjäytetyn pääministerin kiukku purkautui värikkäinä metaforina virheellisestä tuomaritoiminnasta, kun uusia vaaleja ei Berlusconin toivomuksesta järjestettykään. Metaforien perimmäinen tarkoitus olikin politisoida erotuomariksi nimetyn presidentti Scalfaron ratkaisu ja osoittaa sen kiistanalaisuus sekä korostaa oman moraalin ylevyyttä kontrastina muihin Berlusconin mielestä likaisesti pelaaviin poliittisiin toimijoihin.

Italiassa presidentti nauttii yleensä muita poliitikkoja suurempaa luottamusta ja on perinteisesti pyrkinyt pysyttelemään päivänpolitiikan yläpuolella. Epävakaina aikoina presidentti on kuitenkin saattanut ottaa aktiivisemmän roolin esimerkiksi hallituksen muodostamiseen tai hajottamiseen liittyvissä asioissa (Grimaldi 2011, 109). Koska presidentin roolia ja valtaoikeuksia ei ole tarkasti kirjattu Italian perustuslakiin, riippuu niiden tulkinta paljon presidentistä itsestään. Entisen Italian pääministerin ja oikeustieteen professori Giuliano Amaton mukaan puolueiden ja muiden instituutioiden ollessa heikkoja

³⁴ Etelän kysymys (*La questione meridionale*) viittaa Italian alueellisen kehityksen epäsuhtaan, joka sai alkunsa jo ennen Italian yhdistymistä 1861. Sillä viitataan etenkin jakoon taloudellisesti vauraaseen Pohjois-Italiaan ja köyhään Etelä-Italiaan, mutta kysymykseen nivoutuu myös muita poliittisia ja sosiaalisia aspekteja.

presidentti on yleensä käyttänyt valtaoikeuksiaan laajemmin, kun taas vahvojen hallitusten aikana presidentti on saattanut olla sekaantumatta päivänpolitiikkaan. (Pasquino 2003, 495.)

Berlusconiin johtaman hallituksen kaaduttua kritiikistä sai osansa ennen kaikkea presidentti, joka Berlusconiin mielestä oli toiminnallaan sabotoinut hallituksen toimintaa. Berlusconi vertaa presidenttiä jalkapallotuomariin, joka puolueettomuuden hyveen sijasta on ratkaisuisissaan puolueellinen ja muuttaa mielivaltaisesti pelin sääntöjä haluamansa lopputuloksen aikaansaamiseksi. Berlusconiin syytökset saivat myös presidentin tarttumaan jalkapallometaforaan, kun hän jyrähti *Quirinalen* palatsista, ettei presidentti ”kannata mitään osapuolta”³⁵. Tosin presidentin metafora tulee mielestäni nähdä pikemminkin ironisena irtiottona jalkapallokurssista kuin sen tarttumisenä valtionpäämiehen retoriikkaan.

Korruptioskandaalin luoman poliittisen epävakauden vuoksi Scalfaro joutui puuttumaan hallituksen työskentelyyn useasti 1990-luvun alkupuolella. Ehkä yllättävämpää kuin kieltäytyminen uusien vaalien järjestämisestä Berlusconiin hallituksen kaaduttua oli Scalfaron aktiivinen rooli virkamieshallituksen muodostamisessa sekä Lamberto Dinin nimittäminen sen johtoon. Berlusconi myös väitti presidentin luvanneen, että uudet vaalit järjestettäisiin ennen kesää, minkä Scalfaro kuitenkin kiisti³⁶. Berlusconi tulkitsi tämän epärehdiksi peliksi valtionpäämiehen taholta:

Prima del 27 marzo andammo a votare perché così voleva la sinistra sicura di vincere: niente è più instabile e volubile della funzione di arbitro nel nostro paese (La Stampa 28.3.1995)

Siamo intenzionati a ripetere il motto degli antichi romani, repetere libertatem, vogliamo riprenderci la libertà (...) e questa volta la vittoria sarà ancora più bella (La Stampa 28.3.1995)

Vuoden 1995 aluevaalien alla Berlusconi muistutti, että kevään 1994 vaalit järjestettiin, koska ”voitonvarma vasemmisto halusi niin” ja lisäksi jatkaa, että ”mikään ei siis ole oikukkaampaa ja epävakaaampaa kuin maamme tuomarin toiminta”. Se, että ”tällä kertaa voitto tulee olemaan entistä kauniimpi” ammentaa retorisen voimansa eritoten italialaisen jalkapallokulttuurin kontekstista, jossa tietyt kyseenalaiset tuomaripäätökset tärkeissä otteluissa ovat ratkaisseet jopa mestaruuksia saaden näin eppiset mittasuhteet, ja joihin

³⁵ Corriere della Sera 26.11.1994 ”Il Quirinale non tifa per nessuno”.

³⁶ Ks. esim. Corriere della Sera 26.1.1995 ”Scalfaro: mai detto voto a giugno”.

vääryyttä kärsineet joukkueet vielä vuosia tapahtuneen jälkeen viittaavat ”ryöstöinä”. Berlusconi esitti presidentin toiminnan juuri tällaisena ratkaisevana jalkapallostakin tuttu tuomarivirheenä, jolla kevään 1994 vaaleissa saavutettu voitto vietiin tai ”ryöstettiin” heidän hyppysistään epälegitiimillä tavalla. Berlusconi pyrkii kuitenkin myös motivoimaan joukkojaan lupaamalla, että vääryyksistä huolimatta tai oikeastaan niistä johtuen tuleva voitonjuhla tulee olemaan entistä suurempi ja makeampi ja kehottaa yleisöä ikään kuin jatkamaan ottelua ”vapauden” puolesta, jotta vaikea poliittinen tilanne raukeaisi. Berlusconi uskoi, että aluevaalien mahdollinen menestys loisi poliittista painetta myös uusien parlamenttivaalien järjestämiseksi.

Berlusconi presidentin ratkaisu olla hajottamatta hallitusta ja muodostaa virkamieshallitus tuli kenties yllätyksenä, johon hän ei ollut osannut varautua. Hän pyrki osoittamaan, että kyseessä ei kuitenkaan ole puutteellinen pelisilmä tai taito ennakoida pelin tapahtumia:

Hanno cambiato le regole del gioco mentre si stava giocando. E' come se, giocando a calcio, fosse successa una cosa così: all'altezza del corner un giocatore tocca la palla con la mano e l'arbitro fischia rigore. Perché? Perché tra il primo e il secondo tempo sono cambiate le regole. Oppure: siamo al 90' e siccome la squadra dell'arbitro al 90' sta perdendo lui stesso decide di far scattare i tempi supplementari. (Corriere della Sera 3.4.1995)

Berlusconi vertasi Scalfaron väliintuloa hallituskriisissä yhtä räikeäksi virheeksi, kuin että ”kulmalipulla tapahtuneesta käsivirheestä tuomittaisiin rangaistuspotku”, sillä ”ensimmäisen ja toisen puoliajan välissä säännöt olivat muuttuneet”. Berlusconi väittääkin, että ”säännöt muuttuivat pelatessa”. Analogia politiikasta sääntörajoitteisena pelinä ja sen merkityksestä on tietenkin ilmeinen: sääntöjen tarkoituksena on taata kummallekin osapuolelle yhtäläiset olosuhteet ottelussa. Jalkapallossa neutraalin tuomarin toimivaltaan kuuluu panna täytäntöön pelin säännöt ja soveltaa niitä ottelun kulkuun nähden, ei keksiä tai luoda uusia sääntöjä kesken ottelun, kuten Berlusconiin metafora esittää tapahtuneen. Berlusconiin jalkapalloerotuomariin liittyvät metaforat kuitenkin operoivat usein ajatuksella, että tuomarilinja olisi ”vakio”, muuttumaton tai muuten yksiselitteinen. Berlusconi saattaa tarkoituksella sivuuttaa sen seikan, että pelissä nousee aina esiin useita tulkinnanvaraisia tilanteita, ja eri erotuomarien väliset linjat saattavat poiketa toisistaan. Näin ajatellen pelaajilla on aina myös mahdollisuus koetella kulloistakin tuomarilinjaa. Berlusconiin varsin avoimen uhmakkaan käytöksen tasavallan presidenttiä kohtaan voi

tulkita juuri tällaisena ”tuomarilinjan” koetteluna ja samalla hän pyrkii esiintymään itse sääntöjen parempana tulkitsijana.

Jonkunlaisen rikkeen Berlusconi kuitenkin implisiittisesti myöntää tapahtuneen kuvailemalla ”pallon osuneen käteen”, mutta ei hyväksy tuomarin asettamaa sanktiota, ”rangaistuspotkua”, sillä rike tapahtui ”kulmalipulla” eikä suinkaan pelin kannalta strategisesti oleellisella rangaistusalueella. Ilmeisesti Berlusconi laskee siis jonkunlaiset pienet rikkeet hyväksyttävissä oleviksi, aivan kuten pelissäkin tiettyjen rikkeiden voi nähdä kuuluvan pelin henkeen, kun taas osa rikkeistä ovat paheksuntaa herättäviä ja rangaistavia. Sääntötulkintoja voi tietenkin tehdä loputtomiin, sillä mitään objektiivista mittaria rikkeiden laadun ja paheksuttavuuden suhteen ei ole.

Ensimmäisen hallituksensa ajauduttua kriisiin Berlusconi vaati Scalfaroa toistuvasti puhaltamaan pelin poikki ja järjestämään uudet vaalit, sillä oli varma äänestäjien rankaisevan sooloillutta *Lega Nordia*. Berlusconin mukaan peli oli jo ohitse – pelikellon 90 minuuttia olivat täynnä – mutta “tuomari päättää käynnistää lisäajan, sillä hänen oma joukkueensa on tappiolla”. Peliajan venyttäminen viittaa presidentin kieltäytymiseen uusien vaalien järjestämisestä. Tällainen moralisointi on tietenkin tuttua myös jalkapallossa, jossa tuomarin antamaa lisäaikaa on aina liikaa tai liian vähän. Jalkapallossa tuomari voi lisätä tiettyjen peliä viivyttävien seikkojen vuoksi peliaikaa, mutta peliajan pidennys ainoastaan toisen joukkueen tappioaseman nojalla ei tietenkään tule kysymykseen. Berlusconi pyrki kuitenkin osoittamaan Scalfaron toimineen juuri tällä tavoin sääntöjen vastaisesti saavuttaakseen itselleen mieluisan ratkaisun.

Berlusconin tilanteesta käyttämät jalkapallometaforat ovat silmiinpistävästi räikeitä. Tällä tavoin Berlusconi varmistaa, että jalkapallon hienouksista tietämätönkin ymmärtää viestin sisällön, sillä tietyt perustavanlaatuiset säännöt – kuten puolueettoman tuomarin merkitys jalkapallo-ottelulle – ovat epäilemättä kaikille selviä:

Non si era mai visto che nel corso di una partita di calcio l'arbitro e i guardalinee si mettesero a giocare con una delle due squadre (...) E non solo il regolamento federale, ma nemmeno il mio regolamento morale prevede una cosa del genere (...) (Corriere della Sera 25.2.1996)

Ylläolevassa esimerkissä Berlusconi hämmästelee “ettei ole koskaan jalkapallo-ottelussa nähnyt erotuomarin ja avustavien erotuomarien ryhtyvän pelaamaan toisen joukkueen puolella”. Tuomarilla hän viittaa presidentti Scalfaroon ja avustavalla erotuomarilla pääministerinä toimineeseen Lamberto Diniin. Joukkueina sen sijaan Berlusconi käsittää

oikeisto- ja vasemmistopoolit. Scalfaron ja Dinin hän tulkitsee pelaavan vastapuolen, eli vasemmiston puolella, vaikka heidän roolinsa “tuomareina” vaativatkin puolueettomuutta. Pelaamisena Berlusconi käsitti nähdäkseni näiden harjoittaman politikoinnin, jonka paheksuminen oli tietenkin peliliike Berlusconilta itseltään. *Forza Italian* uskollinen liittolainen *Alleanza Nazionalen* Fini säästi Berlusconia syyttämällä Diniä “jekkuja keksiväksi tuomariksi” ja Scalfaron puolestaan olevan “yhteen suuntaan viheltävä tuomari”³⁷.

Berlusconi jatkaa esimerkissä, etteivät “liiton säännöt” saati hänen omat “moraalisääntönsä” salli tällaista. Se millaisista moraalिसäännöistä Berlusconi puhuu jää tarkentamatta. Tästä voi ajatella Berlusconin olettavan kaikkien kansalaisten ymmärtävän millaisiin arvoihin tai sääntöihin hän viittaa ja että kansalaiset jakavat saman arvopohjan. Berlusconi myös tulkitsee näiden täsmentämättömien mutta konnotaatioiltaan ylevien moraalिसääntöjen toimivan perustana kaikelle toiminnalle myös politiikassa, ja osoittaa samalla muiden toimijoiden poikenneen niistä. Mielestäni Berlusconin tulkinta sääntöjen rikkomisen vahingollisuudesta kiteytyy nimenomaan ajatukseen moraalisen sääntökoodiston rapautumisesta, joka uhkaa perustavammalla tasolla kaikkea politiikkaan ja yhteiskuntaan liittyvää, sillä olihan *Tangentopoli* -skandaalissakin kyse pitkälti julkisen moraalin mädännäisyydestä. “Liiton säännöt” sen sijaan viitannevat jalkapalloanalogialle johdonmukaisena konkreettisesti Italian jalkapalloliiton sääntöihin, jotka eivät nekään salli vastaanvanlaista toimintaa ja huomautuksen tarkoituksena on lähinnä teroittaa äärimmäisen yksinkertaisella tavalla poliittisen tilanteen absurdiutta kuulijalle.

Keväällä 1996 Dini ilmoitti perustavansa uuden puolueen, joka lähtisi vaaleihin keskustavasemmistokoalition kanssa. Berlusconi piti Dinin temppua takinkääntönä:

(...) *Diciamo che Dini è fuorigioco (La Repubblica 25.2.1996)*

Sen lisäksi, että Berlusconi kuvasi Diniä aiemmin “avustavaksi erotuomariksi”, hän myös totesi *La Repubblica*ssa Dinin olevan “paitsiossa”. Jalkapallossa paitsioasema ei sinällään ole rangaistava, mikäli paitsiossa oleva pelaaja ei aktiivisesti osallistu pelitapahtumiin. Berlusconin metaforan voi siis tulkita ilmentävän Dinin poliittista positiota: hän ei paitsioasemassa ollessaan voi aktiivisesti osallistua peliin. Tällä tavoin Berlusconi pyrkii osoittamaan vääränlaisten peliliikkeiden vieneen Dinin pois pelistä.

³⁷ La Stampa 26.2.1996 “Fini: Lamberto un arbitro? Ricorda Farina, guai a fidarsi” ja La Repubblica 12.3.1995 “Ma Silvio attacca ancora ‘guai se l’arbitro non è imparziale’”.

Yhteenvetona voisi todeta, että Berlusconi pyrkii retoriikallaan osoittamaan Scalfaron luopuneen tuomarin ylimmästä hyveestä, puolueettomuudesta, ja vikuroineen sääntöjä mielensä mukaan. Berlusconin retoriikasta voi erotella kahdenlaisia sääntöjä. Ne muodostuvat metaforaksi sille, miten politiikassa tulisi toimia. Perustavanlaatuiset säännöt – eli politiikassa lait – ovat niitä, jotka määrittelevät, millaiset toimenpiteet ovat sallittuja ja mitä seuraamuksia niiden rikkomisesta aiheutuu. Reilun pelin säännöt sen sijaan viittaavat urheilijan – tai tässä tapauksessa poliittisen toimijan – arvomaailmaan. Berlusconi pyrki jalkapallometaforian osoittamaan, että presidentti Scalfaro oli rikkonut parlamentaarisia pelisääntöjä venyttämällä presidentille suotuja valtaoikeuksia liiaksi. Kritiikki osuu ensisijaisesti presidentin menettelytapoja koskevien säännösten väljyyteen. Samalla hän tulkitsee Scalfaron toimineen myös moraalisesti kyseenalaisella tavalla ja pelissä vaadittavan fair play-hengen vastaisesti. Näin Berlusconi myös pyrkii kohottamaan omaa moraalista profiiliaan rehtinä pelaajana kontrastina muihin poliittisiin toimijoihin. Vaikka Berlusconi joutuikin nielemään tappion karvasta kalkkia joutuessaan eroamaan pääministerin paikalta, hän esiintyy ikään kuin moraalisena voittajana, joka kärsi likaisesta tuomaripelistä.

Politisoidakseen presidentti Scalfaron tekemän ratkaisun ja osoittaakseen sen kiistanalaisuuden Berlusconi käytti apuna metaforaa presidentistä jalkapallotuomarina. Pekosen (1996) mukaan Ricœurin kuvailema elävä metafora on väline kuvaamaan asioita jostain yllättävästä perspektiivistä ja se haastaa näin vallitsevia tulkintoja tuomalla esiin jonkin uuden näkökulman mahdollisuuden. Useissa tämän alaluvun esimerkeissä metaforinen jännite perustuu epätavalliseen nimeämiseen, kun presidentin roolia tarkastellaan ja jäsennetään jalkapallotuomarin roolista käsin, jolloin tulkitsijan on annettava merkityksiä sille, missä mielessä presidenttiä voisi verrata jalkapallotuomariin (Ricœur 1993). Systeemaattisella erotuomari-metaforan käyttämisellä Berlusconi pyrki arvioimaan presidentin roolia ja asemaa jalkapallosta omaksumamme käsityksen nojalla (vrt. Perelman 1982).

Berlusconin käyttämien metaforien tarkoitus on mielestäni ensinnäkin projisoida presidenttiin hyvään jalkapallotuomariin liitettyjä puolueettomuuden ja tasapuolisuuden ideoita sekä toiseksi odotuksia olla häiritsemättä pelin luonnollista kulkua esimerkiksi käyttämällä liioitellusti hänen asemansa suomaa auktoriteettia – aivan kuten jalkapallossakin hyvää tuomaria kuvataan usein ”näkymättömäksi” tai vastaavasti kritisoidaan ”roolin ottamisesta”. Berlusconi ilmeisesti toivoi presidentin olevan

eräänlainen *pouvoir neutre*, neutraali voima, joka astuisi esiin kriisitilanteissa, mutta ei sekaantuisi päivänpolitiikkaan.

Berlusconi pyrki osoittamaan Scalfaron olleen sekä puolueellinen että ylittäneen mandaattinsa suomat valtuudet, eli rikkoneen hyvän tuomarin ideaaleja vastaan. Toisaalta presidentin tehtävä perustuslain vartijana saattaa joskus vaatia presidentin puuttumista peliin tavalla, joka saattaa kyseenalaistaa tämän neutraaliuden. Hallituskriisin aikana Scalfaro käyttikin kahta perustuslain hänelle suomaa asetta: valtaa nimittää pääministeri sekä valtaa hajottaa parlamentti ja määrätä uudet vaalit – tai olla hajottamatta sitä, kuten Scalfaro teki (ks. myös Furlong 2015). Uudet vaalit järjestettiin keväällä 1996 Dinin ilmoitettua mandaattinsa päättyneen, joten Berlusconiin ajama vaihtoehto uusien parlamenttivaalien järjestämisestä viimeistään kesään 1995 mennessä ei onnistunut. Sinänsä Berlusconi onnistui politisoimaan tilanteen, että asia herätti runsaasti keskustelua sekä muiden poliitikkojen että suuren yleisön keskuudessa.

Jalkapallodiskurssin puitteissa erotuomariin liittyvät metaforat olisivat voineet tarjota myös Berlusconiin vastustajille mahdollisuuden ammentaa vaihtoehtoisia ja vastakkaisia tulkintoja Berlusconiin esittämille tulkinnoille. Koska jalkapallossa erotuomarinnottelussa tekemät ratkaisut, vaikkakin ovat kontingenteja ja saattavat jälkikäteen osoittautua virheellisiksi, ovat ottelun päätyttyä lopullisia. Berlusconiin jatkuva protestointi tuomaripäätöksiä vastaan olisi tarjonnut aineksia esimerkiksi konstruoida kuvaa Berlusconiin huonona häviäjänä, sen sijaan että hän olisi ollut vääryyttä kärsinyt moraalinen voittaja, kuten hän itse pyrki asian esittämään.

6 POHDINTA

Italialainen elokuvaohjaaja ja intellektuelli Pier Paolo Pasolini on kuvannut jalkapalloa aikamme viimeiseksi pyhäksi riitiksi. Tämän poeettisen eetoksen kannattelemana alkoi myös Silvio Berlusconi poliittinen ura, kun hän tammikuussa 1994 dramaattisessa televisiopuheessaan ilmoitti astuvansa poliittiselle pelikentälle. Berlusconi ymmärsi – ranskalaishyökkääjä Michel Platania mukailleen – että siinä missä muualla jalkapallo on osa elämää, niin Italiassa elämä on osa jalkapalloa. Jalkapallosta muovautuikin oleellinen osa Berlusconiin populistista auraa.

Berlusconiin lähtö politiikkaan voidaan ajoittaa eräänlaiseen *kairos*-hetkeen, kun Italian ensimmäisen tasavallan perustamisesta, vuodesta 1946 lähtien Italian politiikkaa hallinneet puolueet olivat korruptioskandaalien luhistamia. Taloudellisten vaikeuksien riepottelemaa maata hämmensi myös poliittisen kentän uusjako uusine vaalilakeineen. Vuoden 1994 vaalit edustivatkin eräänlaista katkosta historiassa ja toisaalta uuden poliittisen pelitilan avautumista. Tähän kontekstiin ajoittui Berlusconiin politiikkaan lähtö. Hän inkarnoi sitä muutosta, jonka italialaiset toivoivat näkevänsä.

Berlusconiin poliittinen imago pohjasi vahvasti hänen liikemiestaustaansa ja jalkapallokytköksiinsä. Koska Berlusconi ponnisti politiikkaan suoraan liike-elämästä vailla poliittista kokemusta, legitimoit hän asemaansa jalkapallon parissa annetuilla näytöillä. Tätä imagoa korostaakseen Berlusconi omaksui käyttöönsä lukuisia jalkapallosta lainattuja metaforia sekä rakensi poliittisen liikkeensä jalkapallosymbolismin varaan, josta eniten hämmennystä lienee herättänyt puolueen nimen valinta *Forza Italiaksi*.

Euroopassa 1990-luvun murroskausi merkitsi monien suurten ideologioiden tai aatteiden painoarvon vähentymistä. Näiden muutosten myötä myös äänestäjien puoluekiinnittyneisyys ja -uskollisuus heikentyi, ja nämä muutokset johtivat vaaleissa yhä korostetumpaan henkilöityyn johtajuuteen. Tästä ilmiöstä paraatiesimerkkinä käy juuri Italian vuoden 1994 parlamenttivaalit ja Berlusconiin johtaman *Forza Italian* nousu. Näiden yleiseurooppalaisten murrosten lisäksi Italian korruptioskandaali järjestytti maan poliittista kenttää entisestään, sillä se luhisti lähes koko sen aikaisen poliittisen eliitin. Näiden muutosten myötä politiikan pelivarat ja toimintamahdollisuudet muuttuivat huomattavasti: entisiä sulkeutui ja uusia avautui, ilman että kukaan tiesi tarkkaan mitä vanhaa katosi ja mitä uutta tuli tilalle. On ilmeistä, että puolueiden johtohahmot voivat

tällaisessa tilanteessa muovata sitä, millaisia seurauksia poliittisen pelitilan avautumisella on.

Berlusconi valinta käyttää jalkapallometaforiikkaa puheissaan ja nojata omaan jalkapallomiehen eetokseensa oli tämän avautuneen politiikan pelivaran käyttötaitoa. Kuten italialaisfilosofi Norberto Bobbio (2002, 125) huomioi, merkillepantavaa Berlusconi puolueessa *Forza Italiassa* oli se, että jonkin poliittisen ohjelman tai linjan sijasta äänestäjät valitsivat ennen muuta *henkilön*, Berlusconi. Tämä heijastui Berlusconi retoriikassa siten, että hänen puheissaan oli epideiktinen ja eetosta painottava sävy deliberatiivisen sijaan (ks. Antelmi & Santulli 2010), eli Berlusconi retoriikka ylisti hänen omaa mainettaan ja saavutuksiaan. Berlusconi ilmeisesti arvioi, että hänen henkilökohtainen karismansa ja omintakeinen profiilinsa vetoaa äänestäjiin siinä määrin, että poliittiseksi 'ohjelmaksi' riitti suhteellisen löyhät puheet vapaudesta ja kommunismin vastustamisesta. Tämä osoitti kuitenkin tarkkaa poliittista pelisilmää Berlusconilta, sillä sikäli kun poliitikon työ käsitetään yhdysvaltalaiseen tyyliin vaalivoiton järjestämiseksi, "the 'work' of politics means in America the business of winning nominations – and elections (ks. Bryce 1995, 737) voi Berlusconi vuoden 1994 vaaleissa nähdä kääntäneen kontingentin tilanteen menestyksekkäimmin omaksi edukseen.

Kuten johdannossa kävi ilmi, Berlusconi viljelemää jalkapallopuhetta voi pitää yhtä lailla poliittisena "kielenä", siten kuten Pocock (1989) sen esittää. Tämä kuitenkin sisältää omat riskinsä. Karisman retoriikkaa tutkinut Pekonen (1996, 102) kuvailee antiautoritaarisen karisman retoriikkaa "kommunikatiiviseksi transkendenttaalisuudeksi", eli sen on tavoiteltava yhtäältä todellisuuden poikkeuksellista esittämistä, esimerkiksi elävän metaforan avulla, ja rutiinien rikkomista sekä toisaalta olla samanaikaisesti mahdollisimman monen ymmärrettävissä, niin mahdottomalta kuin se saattaakin kuulostaa. Onnistuessaan tällainen puhe siis vahvistaa puhujan johtajuutta. Jalkapallometaforiikan käyttö sen alkuperäisen käyttöyhteyden ulkopuolella oli Berlusconille haasteellisuudessaan riski, mutta hänen voi tulkita kääntäneen epävarmuuden edukseen ja onnistuneen sekä välittämään sanomansa äänestäjille että esittämään todellisuuden uudella, poikkeavalla tavalla ja näin legitimoimaan omaa asemaansa johtajana, jolla on parempia ratkaisuja Italian ongelmiin kuin muilla poliitikoilla.

Jalkapallon kieli poliittisena "kielenä" mahdollisti lisäksi sitoutumattomuuden mihinkään suuriin maailmankatsomuksellisiin aatteisiin, minkä voi nähdä lisäävän poliittisten

toimijoiden pelivaraa. Berlusconiin valinta oli myös siinä mielessä hyvä, että se hyödynsi sanastoa ja metaforia, jotka herättivät jo ennestään kaikupohjaa suuressa yleisössä. Berlusconiin ei siis tarvinnut itse ”keksiä” uutta kieltä, vaan hän hyödynsi kieltä, joka oli sen ajan poliittisessa kontekstissa jo ”olemassa”, esimerkiksi politiikan toimittajien käyttämänä (ks. Semino & Masci 1996). Jalkapallosta ammentava poliittinen kieli saattoi siten vaikuttaa monille jo luonnollisesti hyväksyttävältä, vaikka toki se kirvoitti kritiikkiäkin (ks. luku 3). Berlusconiin henkilökohtainen side jalkapallomaailmaan AC Milanin myötä kuitenkin toi retoriikkaan henkilökohtaisesta kokemuksesta ammentavaa uskottavuutta, jolloin jalkapallometaforien voi katsoa saaneen syvempiä merkityksiä Berlusconiin kuin jonkun muun poliitikon käyttämänä, jolla ei ole vastaavaa sidettä urheilumaailmaan.

Vuoden 1994 vaalien jälkeen alettiin puhua siirtymästä ensimmäisestä tasavallasta toiseen tasavaltaan. Tätä siirtymää Berlusconi halusi alleviivata myös uudennlaisella retoriikallaan. Se oli myös keino tehdä pesäeroa vanhaan poliittiseen eliittiin, johon Berlusconiin oli liikemiehenä solminut tiiviit siteet. Jalkapallo oli pitkään ollut Italiassa politiikkaa, mutta nyt myös politiikasta tuli jalkapalloa – ainakin kielellisesti. Jalkapalloretoriikan perimmäinen hyve oli sen näennäinen epäpoliittisuus: ikään kuin poliittisen jargonin olisi nyt korvannut kaikkien ymmärtämä universaali kieli: jalkapallo.

Kuten analyysistä on käynyt ilmi, jalkapallometaforien käyttö ja tietynlainen antipoliittisuudella ratsastaminen olivat kuitenkin harkittuja poliittisia peliliikkeitä Berlusconiin. Hänen poliittisen identiteettinsä taustalla oli tarve pyrkiä erottautumaan vieroksumistaan ”politikoivista poliitikoista” sekä ”politiikan ammattilaisista”. Vaihtoehdoksi ja kontrastiksi tälle hän tarjosi itsensä, ”työn ammattilaisen”. Tällainen ”pelin politiikan” ja yleensä poliitikkojen paheksunta implikoi sitä, kuinka poliittinen puhe nähdään tyhjänä jutustelua vailla mieltä, ja jossa vain teoille, niin kutsutulle ”oikealle työlle”, annetaan arvoa (vrt. Arendt 2002, aktiviteettien kolmijako). Pelin politiikan tai poliittisen teatterin vastustus tekee kuitenkin Berlusconiin jalkapallometaforien viljelyn sikäli paradoksaaliseksi, että niiden käyttäminen implikoi kuitenkin jonkinlaista politiikan peliluonteen myöntämistä, sillä Berlusconiin jos kenen voisi otaksua operoivan eräänlaisella jalkapalloilijalle ominaisella asenteella, jossa joka tilanteen suomina mahdollisuuksia punnitaan, arvioidaan ja käytetään otollisella tavalla eduksi. Tässä mielessä Berlusconiin politikoinnin paheksunnan voi nähdä myös pelisilmän hyödyntämisenä, jossa vallitsevaa tilannetta pyritään käyttämään hyväksi mahdollisimman

onnistuneesti. Berlusconin kritiikki tulisikin siksi nähdä peliliikkeenä, jolla pyritään kosiskelemaan niitä äänestäjiä, jotka tunsivat syvää epäluottamusta koko Italian poliittista järjestelmää ja poliitikkoja kohtaan korruptioskandaalin paljastumisen jälkeen.

Berlusconin suhtautuminen retoriikkaan ei nähdäkseni ole siis kuitenkaan niin yksiselitteisen torjuva, kuin mitä hän usein antaa puheissaan ymmärtää torjuessaan retoriikan “oikean työn” nimissä. Retoriikan moittiminen oli ennen kaikkea keino ottaa etäisyyttä vanhaan poliittiseen eliittiin, mutta myös mahdollisesti peitellä sitä, että Berlusconi oli yrittäjäuransa aikana hyötynyt retorisisista taidoistaan muun muassa myynti- ja markkinointitehtävissä. Omaelämäkerrassaan Berlusconi kertoo, että poliitikon uransa alussa hän kirjoitti lähes kaikki mainospalat ja puheet itse ja osallistui *Forza Italian* julkisuuskuvan ja sanoman pienimpienkin yksityiskohtien suunnitteluun (Friedman 2015, 102), mikä kieli siitä, että Berlusconi ymmärsi hyvin retoriikan merkityksen ja voiman myös politiikassa. Augusta Forconi huomautti muutama vuosi Berlusconin poliittista debyyttiä seuranneessa kirjassaan *Parola da Cavaliere*, kuinka Berlusconi itse asiassa ylpeili jo poliittisen uransa alkuvaiheessa olevansa uudistaja myös poliittisen retoriikan saralla (Forconi 1997, 7–8).

Berlusconin paradoksaalinen suhde retoriikkaan voidaan nähdä myös jatkona sellaiselle Quentin Skinnerin *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* -teoksessa kuvailemalle retoriikan traditiolle, jossa oman toiminnan retorisuus pyritään kätkemään (Skinner 1996). Skinner kuvaa, kuinka myös englantilaisfilosofi Thomas Hobbes, vaikka varmasti tunsi klassisen retoriikan perusteet, torjui retoriikan määrätietoisesti loogisuuden ja deduktiivisen päättelyn nimissä, mutta palaa kuitenkin *Leviathanissa* käyttämään klassisen retoriikan keinoja. Berlusconi on niin ikään esimerkki puhujasta, joka yhtäaikaisesti tuomitsee retoriikan ja samalla käyttää sitä ajoittain hyvinkin taitavasti. Tämänkaltaiselle retoriikan torjuvalle retoriikalle saattoi olla Italiassa 1990-luvun alussa avautua mahdollisuus, jota Berlusconi taitavana puhujana osasi käyttää hyväkseen. Berlusconi ilmiselvästi ymmärsi sen, ettei poliittisissa kysymyksissä pelkkään järkeen vetoaminen koskaan riitä, jolloin klassisen retoriikan keinoin – esimerkiksi taidokkain metaforin – voi yleisön käännä puolelleen (ks. tarkemmin Skinner 1996, 427).

6.1 Jalkapallometaforien merkitys Berlusconin retoriikassa

Jalkapallometaforilla on monenlaisia funktioita Berlusconin retoriikassa. Poliittisen uransa alussa Berlusconi vahvisti niiden avulla imagoaan menestyksekkäänä liike- ja ennen kaikkea jalkapallomiehenä ja asemoi samalla itsensä likaisena ja moraalittomana pitämänsä politiikan ulko- tai yläpuolelle. Poliittisen pelikentän haltuunotto tapahtui niin ikään jalkapallometaforan avulla, kun Berlusconi ilmoitti tammikuussa 1994 ”astuvansa kentälle”. Kaikista Berlusconin käyttämistä jalkapallometaforista juuri tämä on jäänyt vahvimmin elämään jokapäiväiseen kieleen, sillä se merkitsi alkusysäystä Berlusconin pari vuosikymmentä kestäneelle poliittiselle uralle.

Kampanjavaiheessa metaforat nojasivat joukkuetematiikkaan ja Berlusconi pyrki niiden avulla lujittamaan oman koalitionsa yhtenäisyyttä vasemmiston muodostamaa todellista tai kuvitteellista uhkaa vastaan. Vaikka joukkuepeleihin liittyvä metaforiikka korostikin Berlusconin retoriikassa myös kahden koalition välisiä kilpailullisia asetelmia, niin sen ensisijainen tarkoitus oli kuitenkin harmonisoida oman koalition ja sittemmin hallituksen sisäisiä jännitteitä ja saada se näyttämään ulospäin yhtenäiseltä ja kitkattomalta.

Lennokkuutta Berlusconin retoriikkaan toi AC Milanin satumainen menestysputki, jota häikäilemättä käytettiin poliittisten tarkoitusperien ajamiseksi. Sen avulla pyrittiin assosioimaan Berlusconin jalkapallojoukkueen menestys ja politiikassa menestyminen toisiinsa. Berlusconi ylpeilikin usein AC Milanin esimerkin toimivan sellaisenaan myös Italialle. Vaikka Berlusconi saattoi nauttia pelikentillä joukkueensa ennakkoluulottomasta pelityylistä, politiikassa hän vaikutti kuitenkin pyrkivän kitkemään hallitustoveriensä improvisaatiot pyrkien lähes teknokraattiseen järjestyksenpitoon, joka lopulta kuitenkin voisi olla verrattavissa apaattiseksi ja tylsäksi moitittuun *catenaccio*-taktiikkaan. Tässä mielessä Berlusconin jalkapallometaforien voi retorisesti tulkita myös pyrkineen kitkemään hallituskumppanien poliittisia avauksia.

Berlusconi pyrki jalkapallometaforin asemoimaan itsensä poliittisella pelikentällä ja hallitsi suvereenisti jokaista pelipaikkaa. Erilaiset pelaajaroolit loivat Berlusconille pelivaraa, kun hän pyrki pitämään kaikki mahdollisuudet avoinna. Jatkuva pelipaikan vaihtaminen oli tarpeen poliittisten tilanteiden vaihtuessa ja sen voi nähdä muistuttavan hollantilaista totaalisen jalkapallon taktiikkaa, jossa pelaajat eivät ole sidottuja tiettyyn pelipaikkaan vaan vaihtavat sitä alati. Tärkeintä Berlusconille vaikutti olevan juuri se, että

“pelipaikasta” huolimatta hän pystyi kontrolloimaan ja koordinoimaan hallituksensa työtä, ikään kuin pitämään kaikki langat käsissään.

”Joka paikan höylänä” Berlusconi voi myös käsittää olevan korostetusti Palosen (2012, 194–195) kuvailema yleispoliitikko, jolle parlamentaarikon paikka on ainutlaatuisen pelivaran lähde. Yleispoliitikko näkee Palosen mukaan kaikissa tilanteissa jonkinlaista pelivaraa, ja niiden poliittisen merkityksen arviointi nousee aina asiakysymysten ratkaisujen ohi. Berlusconi ei koskaan ryhtynyt minkään erikoisalan ministeriksi, ei edes valtiovarainministeriksi, vaikka hän profiloituikin vahvasti menestyneenä liikemiehenä ja vapaiden markkinoiden puoluepuhujana. Jonkin erikoisalan ministerinä Berlusconiin olisi toki kohdistunut erityyppistä kritiikkiä kuin pääministerinä.

Monien metaforien teho perustui identifikaatioon, eli sille että Berlusconi pyrki luomaan samastumista itsensä ja mahdollisimman suuren yleisöjoukon välille. Hän pyrki luomaan identifikaatiota me-retoriikalla, yhteisen vastustajan konstruoimisella sekä sitomalla toimintoja johonkin hengelliseen, kuten poliittisia kamppailuja osaksi taistelua hyvän ja pahan tai oikean ja väärän välillä. Tämä korostui välillä myös parlamentaaristen vastustajien demonisointina, joka oli intensiivinen osa Berlusconiin harjoittamaa politikointia.

Politiikan ja jalkapallon oleellisimpiin moraalisiin opetuksiin kuuluu vastustajan kunnioittaminen, sillä kumpaakaan ei olisi ilman vastustajia. *Fair play* ja sääntöjen kunnioittaminen kiteytyy siihen, kuinka eri osapuolten välisten kiistojen muodot sivilisoidaan sen sijaan että ne latistettaisiin (Palonen 2012, 20). Reilun pelin hengen vastaisuuteen kuuluu sen sijaan vastustajan redusointi viholliseksi tai pahan ilmentymäksi. Berlusconi, joka usein syytti vastustajiaan tietynlaisen *fair play*-hengen vastaisesta toiminnasta itseään kohtaan, syyllistyi tähän myös itse demonisoimalla heidät viholliseksi ja kieltämällä näiden legitiimiyden parlamentaarisina vastustajina. Tämä saattoi johtua myös siitä, että Berlusconi ylenkatsoi vastustajiensa poliitikontaitoja ja valmiutta peliin, toisin sanoen hän siis käsitti heidät pikemminkin passiivisiksi sivustaseuraajiksi kuin aktiivisiksi pelaajiksi. Tämä saattoi olla myös yksi syy sille, miksi Berlusconi oli parempi kampanjoija ja puoluejohtaja kuin parlamentaarikko ja pääministeri ja myös sille, miksi Berlusconiin voi tulkita tulleen pelatuksi ulos vuoden 1994 hallituskriisin seurauksena.

Metaforilla pyrittiin myös luomaan kontrastia puhtaasti ja likaisesti pelaavien poliittisten toimijoiden välille. Näin metaforille rakentui myös tietynlainen hyve-eettinen ulottuvuus,

kun Berlusconi projisoi itseensä hyvään urheilijaan liitettyjä arvoja ja taas vastaavasti esitti poliittiset vastustajansa näiden ideaalien rikkojina. Presidentti Scalfaroon liitetyt metaforat pelasivat usein ajatuksella, että epäurheilijamainen käytös ei liity pelkästään kirjoitettujen sääntöjen rikkomiseen, vaan että hänen käytöksensä oli niin sanotusti pelin hengen vastaista, jolloin moraalisesti paheksuttava vaikutti olevan yhtä tuomittavaa kuin mikä on lailla kiellettyä. Tällä tavoin Berlusconi politikoi myös pelin säännöillä, sikäli kun ne politiikassa ovat aina tulkinnanvaraisia ja potentiaalisesti kiistanalaisia.

Berlusconin *Forza Italia* onnistui mobilisoimaan hämmästyttävän suuren äänestäjäjoukon keväällä 1994. Berlusconin jalkapallometaforat puhuttelivat suurta yleisöä ja niiden tarkoitus oli rohkaista poliittiseen osallistumiseen tilanteessa, jossa korruptioskandaalit olivat järkyttäneet italialaisten uskoa entiseen valtaeliittiin. Jalkapallometaforilla pyrittiin epäilemättä projisimaan politiikkaan jalkapallokannattamisesta tuttua hurmosmielialaa, mutta samalla äänestäjien rooli vaikutti kuitenkin tyypistyvän omalle joukkueelle hurraavan kannattajalauman rooliksi, sillä *Forza Italian* organisaatio oli heikko ja kannattajien demokraattinen osallistuminen vähäistä. Äänestäjän tai kannattajan näkökulmasta jalkapalloon nojaava metaforiikka oli ainoastaan näennäisen osallistavaa.

Ilmeinen syy jalkapallometaforien viljelyyn oli se, että ne herättivät kaikupohjaa laajassa yleisössä. Puheen kautta pyritään vaikuttamaan siihen, kenen todellisuusrepresentaatioita on uskomisen. Metaforat ovat tähän oivallisia välineitä siksi, että ne ovat luonteeltaan vajavaisia, sillä ne korostavat asioiden tiettyjä piirteitä jättämällä samalla toisia varjoon. Samalla ne saattavat ehdottaa vaihtoehtoja myös toimintamalleja, miten tietyissä tilanteissa tulisi ajatella ja toimia. Jalkapallometaforat olivatkin monesti suunnattu erityisesti parlamentin ulkopuoliselle suurelle yleisölle oman todellisuustulkinnan markkinoimiseksi.

Yleisesti ottaen Berlusconin käyttämät jalkapallometaforat perustuivat suhteellisen yksinkertaisille jalkapallosta lainatuille aspekteille. Tämä oli sikäli tarkoituksenmukaista, että Berlusconin retoriikka oli suunnattu puhuttelemaan mahdollisimman suurta äänestäjien joukkoa, jolloin lajiin vihkiytymätönkin saattoi ymmärtää, mistä Berlusconin pelikirjassa oli kysymys. Nykyjalkapallosta tuttujen muotifraasien kuten esimerkiksi *negatiivisen suunnanmuutoksen* tai *positiivisen peliasennon* lainaaminen poliittiseen puheeseen vaatisi paitsi puhujan retorista luovuutta niin myös kuulijan melko syvällistä pelin terminologian hallintaa. On kuitenkin huomattava, että metaforien konventionaalisesta luonteesta huolimatta niitä käytettiin ajoittain myös melko luovalla tavalla, kuten Berlusconin

käyttämä metafora “kentälle astumisesta” kuvaamaan ehdolle asettumistaan vaaleissa osoittaa.

Berlusconin käyttämät jalkapallometaforat eivät liity mihinkään tiettyyn poliittiseen kamppailuun, vaan ovat läpitunkeva ja alati läsnäoleva osa hänen retoriikkaansa. Jalkapallosta lainatut metaforat olivat sopivia kuvaamaan vaalikamppailua antaen sille antagonistisia sävyjä. Uuden vaalilain ajateltiin johtavan kaksipuoluejärjestelmään, jolloin metaforilla korostettiin vaalikamppailua kahden joukkueen taistona. Jalkapallometaforat sopivat myös voittojen juhlistamiseen sekä juhlahumun ja joukkuehengen nostatukseen hyvin. Ne toimivat siis sangen hyvin osana Berlusconin kampanjaretoriikkaa ja viittasivat samalla vaivihkaa Berlusconin luomaan AC Milanin menestystarinaa.

Hallituskriisin yhteydessä Berlusconin peli-ilo vaikutti kuitenkin kadonneen, ja vaatimus “antakaa keskushyökkääjän työskennellä” ilmaisi kuinka pelin eleganssi sai väistyä tiukan liikemiesmäisen järjestyksenpidon tieltä. Berlusconin ensimmäisen hallituksen kaatuminen muutti Berlusconin retoriikkaa jonkin verran, ja jalkapallometaforiikkaa leimasivat myös uhriutumisen sävyt. Joulun 1994 hallituskriisi osoitti myös sen, että Berlusconi oli huono häviöjä: hänen oli ilmeisen vaikea käsittää, ettei mikään menestys kestä *ad infinitum* ja että demokratiaan kuuluu myös vallan vaihtuminen. Italian ensimmäiseen tasavaltaan vallan vaihtuminen ei kuulunut, eikä Berlusconi näyttänyt pitävän sitä vaihtoehtona toisessakaan, vaan pikemminkin näki oman politiikkaan lähtönsä historian päätepisteenä.

Hallituskriisin aikana Berlusconin käyttämät jalkapallometaforat saivat pontta uskonnollissävyyteisestä retoriikasta, jolloin Berlusconin onnistui taitavasti pelata uhrin ja syrjityn tähtipelaajan roolia. Uskonnollispaatoksellinen retoriikka oli jalkapallometaforien rinnalla mielekäs myös siksi, että raja onnistuneen ja teatraalisuuteen lankeavan jalkapallometaforan välillä oli joskus hiuksenhieno, jolloin uskonnolliset sävyt alleviivasivat tilanteen vakavuutta ja toisaalta myös Berlusconin poikkeuksellisuutta politiikkona. Uskonnollisilla viittauksilla jalkapallometaforien yhteydessä kosiskeltiin samalla sitä äänestäjäjoukkoa, joka oli kristillisdemokraattisen puolueen romahduksen vuoksi epä tietoinen ketä äänestää.

Berlusconin vaikutti kuitenkin olevan vaikea löytää uskottavaa hallitusretoriikkaa. Menestyksen politiikassa Berlusconi liittää onnistuneesti oman voittoisan ideologiansa tulokseksi, mutta vastuu tappioista vieritetään milloin erotuomarille ja milloin taas epärehdisti käyttäytyville hallitustovereille. Tappiot vaikuttavat olevan aina seurausta siitä,

että hänen viitoittamaltaan voittoisalta tieltä on poikettu. Tämän voi tulkita Berlusconin ymmärrettävänä yrityksenä minimoida tai neutralisoida politiikan kontingenssia ja esiintyä johtajana, joka selviää kaikesta voittajana. Esimerkki pätee paitsi politiikassa, niin myös nurmikenttien puolella. Vuonna 1998, kun AC Milan sijoittui Serie A:ssa vasta kymmenenneksi, Berlusconi kommentoi, että AC Milan ei enää pärjää, koska hän ei itse ole huolehtimassa joukkueesta³⁸.

6.2 Yritysjohtajat parlamentaaris-demokraattisen politiikan peleissä

Populistisesta sädekehästään huolimatta Berlusconin retoriikka oli, kuten Furio Colombokin Berlusconin hallituksen kaaduttua *La Repubblica* tulkitsi, autoritääristä ja yksisuuntaisuudessaan demokratialle vierasta³⁹. Jalkapallometaforat voi näin nähdä myös keinona pehmentää ja peitellä autoritäärisen ja yksinvaltaisen yritysjohtajan imagoa. Berlusconi yhdisti populistisesti liikkeenjohdon opit ja jalkapallon *Forza Italiassa* niin, ettei siitä Norberto Bobbio mukaan enää tiennyt onko se ”yritys vai jalkapallojoukkue, vai kumpaakin samanaikaisesti” (Bobbio 2002, 124).

Yritysjohtajuudesta ammentava populismi ei tietenkään ole mikään leimallinen italialainen piirre. Suomessa keskustan puheenjohtaja ja pääministeri Juha Sipilä herätti huomiota syksyllä 2015, kun hän piti poikkeuksellisen nauhoitetun televisiopuheen kansalle Ylellä. Niin ikään yritysjohtajataustainen pääministeri pääsi näin puhumaan suoraan kansalle ilman median tai opposition väliintuloa. Kuten Colombo Berlusconin retoriikkaa pohdiskeli, siinä missä politiikassa operoidaan eräänlaisella ”jos minä teen tällaisen peliliikkeen, miten vastustaja siihen reagoi” -asenteella, ei yritysjohtajan tarvitse siitä murehtia, sillä hänen ei tarvitse kohdata oppositiota. Yritysmailmassa kaikenlainen vastustus yrityksen sisällä nähdään pikemminkin poiskitettävänä ilmiönä. Myös pääministeri Sipilän televisiopuhe muistutti tässä mielessä enemmän yritysjohtajan kuin pääministerin retoriikkaa.

Berlusconin tavoin myös Sipilä tulee yritysmailmasta, ikään kuin politiikan ulkopuolelta ja on nojannut osaavan ja tekevän yritysjohtajan imagoonsa. Sipilä pelaa siis poliittisesti sillä, että hän näyttäytyy ”antipoliitikko-poliitikkona”, Palosen (2012, 194) termiä

³⁸ Corriere della Sera 7.2.1998 ”Il Milan va male perché non me ne occupo”.

³⁹ Furio Colombo, La Repubblica 27.12.1994 ”Ma come parli, Silvio”.

lainatakseni. Siinä missä Sipilän hallitusta edeltänyt hallitus vaikutti ideologisten erimielisyyksien repimältä ja siksi kyvyttömältä tekemään päätöksiä, vaikutti Sipilä Berlusconiin tavoin tuovansa politiikkaan jotain uutta, ”tekemisen meininkiä”, ainaisten puheiden tilalle. Sipilä (2015) vaatiikin 2.10.2015 julkaistussa blogikirjoituksessaan *Katse eteenpäin*, kuinka ”puheiden on muututtava käytännön teoiksi”. Kuten työstä on käynyt ilmi, myös Berlusconi asetti usein retorisesti puheen ja työn vastakkain.

Puheiden kritisoiminen pelkäsi sanahelinäksi tai muutoin tyhjäksi ja merkityksettömäksi ”oikean” tai ”konkreettisen työn” rinnalla on kuitenkin ristiriitaista, sillä parlamentissa politikoidaan puhumalla, jolloin sanat ja puhe ovat tekoja ja näin oleellinen osa parlamentaarista politiikkaa. Koska poliittisiin kysymyksiin on myös mahdoton löytää mitään politiikan ylä- tai ulkopuolisia absoluuttisia totuuksia tai vastauksia, nimenomaan puheen kautta perustellaan, arvioidaan ja punnitaan tehtyjä päätöksiä. (Palonen 2012.) Puheiden väheksyntä viittaa implisiittisesti autoritääriin ajattelutapaan, jossa parlamentin tehtäväksi jää ainoastaan toteuttaa etukäteen sovittua hallitusohjelmaa ilman että eri vaihtoehtoista käytäisiin aitoa deliberaatiota.

Sekä Berlusconiin että Sipilän pääministerikauden alkua leimasi tietynlainen velvollisuudentunto kansakuntaa kohtaan. Lähtiessään politiikkaan Berlusconi ilmoitti dramaattisesti olevansa valmis juomaan ”katkeraa kalkkia” ja tahrimaan kätensä politiikassa pelastaakseen rakastamansa Italian. Myös Sipilä on pyrkinyt esiintymään pääministerinä, joka vastentahtoisesti mutta yhteisen hyvän vuoksi on valmis tekemään kipeitäkin päätöksiä pelastaakseen kansakunnan (ks. Tilli 2015). Hän esimerkiksi kuvailee blogikirjoituksessaan, kuinka ”leikkausten tekeminen on äärimmäisen vastenmielistä ja epämukavaa puuhaa” (Sipilä 2015). Poliitikka näyttäytyy näin liiketoimintamaisina rationaalisina ratkaisuuina, jotka jonkun vastuullisen henkilön on vain tehtävä.

Tällainen retoriikka kuitenkin olettaa tietyt arvot tai päämäärät annetuiksi, politiikan pelin yläpuolella oleviksi, ja häivyttää näin politiikasta sille ominaiset kamppailut. Päätöksiä perustellaan välttämättömyyksillä ja pakoilla, ikään kuin yritysjohtamisesta tuttu yksi paras tapa toimia olisi samalla ainoa mahdollinen. Sipilä (2015) pohtiikin edellä siteeratusta blogikirjoituksessaan ”onko tämä maa valmis väistämättä edessä oleviin uudistuksiin” (kursivointi oma). Tällaisella vaihtoehtottomuuden retoriikalla on mahdollista kaventaa muiden poliittisten toimijoiden pelivaraa, joka sinänsä on yksi politikoinnin muoto.

Politiikan pelimetaforat sen sijaan korostavat pelkän vaihtoehdottomuuden julistamisen sijaan taitoa pelata vaihtoehdoilla myös ahtaissa tiloissa ja ajan niukkuuden oloissa.

Kuten aiemmin mainittiin, Berlusconiin tapauksessa jalkapallometaforien käyttö saattoi olla taitava poliittinen peliliike siinä mielessä, että se pehmensi hänen kovaa ja häikäilemätöntä yritysjohtajan imagoansa, ilmensi politiikassa tarvittavaa ”pelimäistä” mielikuvitusta paremmin ja mahdollisesti helpotti näin hänen siirtymistään liike-elämästä politiikkaan. Poliitikassa agenda muuttuu jatkuvasti, jolloin myös politiikon on osattava analysoida uusien tilanteiden suomia mahdollisuuksia ja pelivaroja. Tässä mielessä jalkapallometaforat osoittivat parempaa poliittista pelinlukutaitoa kuin yritysjohtajan puhe. Siinä missä jalkapallossa jokainen liike voidaan potentiaalisesti tehdä myös eri tavalla ja jossa tilanteiden lopputulemat ovat usein kontrolloimattomia ja jonka vuoksi tietty pelitaktiikka täytyy tarvittaessa osata myös hylätä, yritysjohtaja on usein sitoutunut – joskus härkämäisestäkin – tiettyjen pelivaroja kaventavien ”strategioiden” ja linjausten tai *policyjen* noudattamiseen. Samankaltainen *policy*-orientoituneisuus saattaa rajoittaa myös ministerin retoriikkaa, kuten Palonen (2008, 214) huomauttaa.

Siinä missä jalkapallometaforiikka osoittautui onnistuneeksi puhettavaksi vaalikampanjan yhteydessä, Berlusconiin yritysjohtajan retoriikka puski esiin erityisesti hallituskriisin aikana, kun hän ensiksi haukkui *Lega Nordin* Bossin petturiksi, jonka jälkeen antoi hallituksen kaatumiseen johtaneeksi selitykseksi sen, ettei hänen annettu rauhassa ”työskennellä”. Berlusconiin katkerat purkaukset voi ymmärtää myös siltä kannalta, että kun yritysjohtaja menettää paikkansa yrityksen johdossa, hän harvoin enää palaa sinne. Myös pääministeri Sipilä on entisenä yritysjohtajana nostanut tulostavasti politiikkansa keskiöön ”tulos tai ulos” -mentaliteetin mukaisesti, ikään kuin tulosten arvioimiseksi politiikassa olisi olemassa jokin objektiivinen mittapuu.

Politiikka ei kuitenkaan ole yritysjohtamista tai edes jalkapalloa, vaan sitä voisi tulkita sartrelaisittain (ks. Palonen 2006, erit. 279–282) joustavana pelien kompleksina, jossa pelaajat yrittävät pelata toisensa ulos tilanteesta ja tulevat mahdollisesti itsekin ulospelatuiksi, mikä ei niinkään merkitse pelin loppua vaan pikemminkin uutta käännettä, siinä missä peli on määräämättömän ajan käynnissä. Tuloksellisuuteen tuijottaminen saa unohtamaan paitsi sen, että ne politiikassa ovat usein suhteellisia niin myös sen, että politiikassa tappiot kuuluvat luonnollisena osana asiaan, ja taitava poliitikko pystyy paitsi oppimaan niistä myös mahdollisesti kääntämään ne vastaisuudessa voitokseen (ks. Palonen

2012, 107–108). Ensimmäisen hallituksensa lyhytikäisyydestä huolimatta Berlusconi käytti oppositiossa ollessaan enemmän aikaa poliittisen ohjelman sekä harmonisemman koalition rakentamiseen ja voitti vuoden 2001 vaalit. Hänen toinen hallituksensa oli sodanjälkeisen Italian tähän saakka pitkäikäisin.

Etukäteen ei tietenkään voi olla täysin varma, millainen ”poliittinen kieli” voisi lyödä läpi. Poliitikassa ei koskaan voi olla täysin varma päätöstensä tai ratkaisujensa seurauksista, sillä ne ovat aina enemmän tai vähemmän arvaamattomia ja voivat kääntyä jopa itseään vastaan. Kaikesta epävarmuudesta huolimatta jonkinlaisia ratkaisuja on kuitenkin aina tehtävä. Aivan kuten Berlusconi käytti hyväkseen jalkapallomeriittejään noustessaan pääministeriksi keväällä 1994, Sipilän valinta nojata yritysjohtajan eetokseensa osoittautui epäilemättä menestykselliseksi kevään 2015 vaaleissa. Spekulaatiivisesti voisi kuitenkin pohtia sitä, onko vaalien aikainen yritysjohtajan eetos kääntynytkin itseään vastaan, eli toisin sanoen sopiko tehokkaan ja osaavan yritysjohtajan retoriikka ja imago vaalikampanjaan, mutta pääministerin roolissa samainen puhetyyli vaikuttaakin autoritääriseltä ja yksisuuntaiselta sanelulta?

Kuten edellä on käynyt ilmi, kaikilla valinnoilla – olipa kyse sitten jalkapallo- tai yritysretoriikasta – on omat ilmeiset rajoituksensa ja toisaalta loputtomat tulkintamahdollisuutensa, jonka vuoksi valinnat eri kielten tai puhetapojen välillä on tavallaan sellaista mahdolloman taitoa, jota poliitikolta usein vaaditaan. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että nämä puhetavat olisivat jollain tavalla toisiaan poissulkevia, vaan ne voivat olla myös rinnakkaisia. Kuten Pocock (1989, 23–24) toteaa, kieli on luonnostaan monitulkintaista, jonka vuoksi politiikkaa voi löytää myös sieltä, missä kirjoittaja tai puhuja ei koskaan tarkoittanut tai ymmärtänyt sitä olevan. Samalla tulkinta avaa tilaa uusille politisoinnin ja politikoinnin mahdollisuuksille.

6.3 Pelin ja tuloksellisuuden jännite osana Berlusconin poliittikotyyppiä

Jalkapallon ja politiikan yksi keskeinen kysymys liittyy siihen, onko pelin päämääränä niittää menestystä hintaan mihin hyvänsä vai onko peli päämäärä sinänsä, eli toisin sanoen onko sillä itseisarvoa. Palatakseni johdannossa siteeraamaani Berlusconin ajatukseen, jossa hän piti elämän ja jalkapallon – ja nähdäkseni implisiittisesti myös politiikan – tarkoituksena vastustajan lannistamista elegantisti ja tyylikkäästi, hän pyrkii ylittämään

tuon tuloksen ja pelin itseisarvon välisen kuilun ja kiertämään sen tavoittelemalla kumpaakin samanaikaisesti. Berlusconiin poliittikotyyppiä luonnehtiikin tutkimusajanjakson aikana pelin ja tuloksellisuuden välinen jännite.

Hannah Arendt on *Vita Activassa* (2002) esittänyt aktiviteettien kolmijakoa työntekoon, valmistamiseen ja toimintaan. Aristoteleen käsitteistöllä toiminta vastaa *praxiksen* ja valmistaminen *poiesiksen* käsitettä. Arendtin mielestä politiikkaa ei tulisi sekoittaa työntekoon tai valmistamiseen: politiikassa tulokset eivät ole mitään konkreettisia valmisteita, vaan politiikka on toimintaa, jolla on arvo sinänsä. Toiminnan arvo ei siis määräydy välineellisesti tulosten saatikka muiden toiminnan ulkopuolisten päämäärien kautta. Berlusconiin aikaansaavan yritysjohtajan ja jalkapallomiehen eetos alleviivasi korostuneesti menestyksen ja tuloksellisuuden merkitystä politiikassa. Tämän voi tulkita siten, että Berlusconi käsitti politiikan sellaiseksi Arendtin kritikoimaksi valmistamiseksi, jossa toiminnan päämäärä nähdään sen itsensä ulkopuolella. Esimerkit AC Milanin tekemästä kovasta työnteosta menestyksen eteen viittaavat siihen, kuinka oman jalkapalloseuran ja hallituksen johtaminen vaatii kovaa ja sitoutunutta puurtamista, mikä lopulta kantaa hedelmää.

Berlusconi on kuitenkin nähdäkseni oivaltanut – ehkä jalkapallokokemuksistaan ammentaneena – politiikan pelimäisen luonteen siinä mielessä, että vaikka hänen ensimmäinen hallituksensa kaatui, jatkoi hän Italian parlamentissa oppositiojohtajana. Hallituksen kaatuminen vaikutti relativoiivan joskus naiiviakin tuloksellisuuden merkitystä Berlusconiin puheissa, eli toisin sanoen Berlusconiin voi tulkita vähä vähältä hyväksyneen ajatuksen siitä, ettei politiikassa ole mitään takeita siitä, että kova puurtaminen lopulta veisi pitkälle, sillä tilanteet ovat riippuvaisia myös muista toimijoista ja yllättävistä käänteistä. Hän oli siis valmis ainakin osittain luopumaan yritysjohtajakäytännöistä, myöntämään tappion luonnolliseksi osaksi peliä, ja käytti sen tilaisuutena oppia paremmaksi politiikoksi.

Toisaalta Berlusconiin puheita voi tulkita myös siten, että jalkapallokokemustensa perusteella Berlusconi oli oivaltanut myös sen, että menestys tai tuloksellisuus täytyy suhteuttaa siihen, että pelillä itsellään, sen kauneudella, eleganssilla tai reiludella on myös oma arvonsa, jonka vuoksi ne voivat toimia perusteina rajoittaa menestystä, mikä tietyllä tavalla pehmensi Berlusconiin yritysjohtajamaista tuloskeskeisyyttä. Pelityylin kauneus on kuitenkin tärkeä osa pelin itseisarvoiseksi kokemista, minkä Berlusconiin tunnusti.

Ilmeisesti poliitikon uransa alkuvaiheilla Berlusconi ajatteli pystyvänsä yhdistämään politiikassa sekä kauneuden että tehokkuuden *à la* AC Milan, eli hän toisin sanoen kuvitteli, että pärjäisi myös politiikassa tekemättä välillä kompromisseja ideaalisen ja reaalisen välillä. Hallituksen kaaduttua Berlusconi sen sijaan paheksui vastustajiaan *fair play* -hengen puuttumisesta, joka implikoi ajatusta politiikasta pelinä, jossa reilu menettely olisi tuloksia tärkeämpää. Menestyksen ja tuloksellisuuden läpitulokinnanvaraisuuden politiikassa voi siis nähdä antaneen tilaa myös pelityyliä koskeville kysymyksille Berlusconin retoriikassa. Olennaista Berlusconin poliittikotyyppin jännitteessä on se, ettei tiukan tuloksellisuuden ja pelin välille voi tehdä selvää juopaa, vaan Berlusconin retoriikkaa värittää tuloksellisuuden ja pelin sisäisen arvon merkitysten jatkuva rajankäynti, mikä konkretisoi sitä, että politiikassakin on oltava pelisilmää arvioida milloin tulos on tyyliä tärkeämpää ja päinvastoin.

Uruguaylainen kirjailija ja jalkapallofanaatikko Eduardo Galeano on kuvaillut jalkapalloa odottamattoman ja yllättävän taiteeksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että jalkapallon hienous ja viehätys piilee sen ennalta-arvaamattomuudessa, sillä pelin tulos on usein monien satunnaistekijöiden summa. Poliitikassa tätä ennakoimattomuuden aspektia kuvaa kontingenssi. Virtuosisimaisen poliitikon ja pelaajan erottaakin kyky pelata tällä ennakoimattoman aspektilla, kontingenssilla, sen sijaan että antaisi sen lamauttaa tai kieltäisi sen olemassaolon (Palonen 1993, 13). Siinä missä jalkapallossa voitot, tappiot ja tasapelit ovat selviä, ovat tulokset politiikassa aina suhteellisia ja kiistanalaisia – ja tätä Berlusconi on sittemmin hyödyntänyt koko poliittisen uransa ajan. Hän on osoittanut löytävänsä pelattavaa myös silloin, kun muut ovat jo ennättäneet julistaa hänen poliittisen perikatonsa olevan käsillä. Tämä viittaa siihen, miten Berlusconi on oppinut ainakin jossain määrin pelaamaan kontingenssilla ja se kuvastaa sellaista poliitikolle hyödyllistä asennetta, jossa tappioiden ei anneta lannistaa.

Ilmeisesti Berlusconi siis lopulta olikin enemmän poliitikko, kuin mitä hän itse antoi ymmärtää tai oli valmis myöntämään. Hän vaikutti olevan valmis hylkäämään yritysjohtajamaisen käsityksen politiikasta tuloskeskeisenä puurtamisena pelaamisen nimissä. Berlusconin pitkä ura Italian politiikassa kielii myös siitä, että hänelle epävarmuus ja riskit ovat osa pelin nautintoa. Berlusconin voi siis tulkita tunnustaneen myös politiikan itseisarvon, jolloin pelin viehätys tai pelattavuus nousee lopulta tuloksellisuuden ylitse. Tämä ei tietenkään poissulje tuloksien merkitystä, mutta suhteellistaa ne muihin arvoihin. Vaikka Berlusconin politiikkaan lähdön todellisia tarkoituksiperiä voi vain arvailla –

tulkinnan kirjo kattaa motiivit parlamentaarisen koskemattomuuden turvaamisesta ja yritystoiminnan pelastamisesta aina pyyteettömään henkilökohtaiseen pelastustehtävään, ei mielestäni voi poissulkea mahdollisuutta, etteikö Berlusconi olisi myös löytänyt intohimoa politiikkaa kohtaan eräänlaisena pelinä.

6.4 Loppuvihellys - Il fischio finale

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista laajentaa tutkimuksen aikajännettä ja tarkastella Berlusconin jalkapalloretoriikkaa pidemmällä aikavälillä sekä kiinnittää huomiota myös siihen, miten Berlusconin poliittiset vastustajat käyttävät jalkapallometaforiikkaa retoriikassaan ja eroaako se jollain tavalla Berlusconin tavasta käyttää sitä. Berlusconi ei toki ole ensimmäinen eikä viimeinen jalkapalloa poliittisena aseena käyttänyt poliitikko, vaikka hän onkin onnistunut siinä kenties muita paremmin. Manteretta vaihtamalla mielenkiintoinen tutkimuskohde jalkapallon ja politiikan kytköksistä löytyy Argentiinasta. Presidentiksi marraskuussa 2015 valittu Mauricio Macri käytti Berlusconin tavoin poliittisen uransa ponnahduslautana menestyksestä argentiinalaisjalkapalloseura Boca Juniorsia, jonka puheenjohtajana hän toimi pitkään.

Vaikka Berlusconin tähti on ollut jo jonkin aikaa laskeva, ei hänen viehätöksensä jalkapallometaforia kohtaan vaikuta silti himmenneen. Marraskuussa 2014 hän myönsi, ettei hänestä ole enää ”maalintekijäksi”, ja sovitteli *Lega Nordin* johtajaa Matteo Salvinia tähän tehtävään⁴⁰. Itselleen hän petasi ”pelinrakentajan” paikkaa, mutta muistutti myös, ettei Salvinin ”maalintekijän” rooli välttämättä tarkoita sitä, että hän olisi myös ”joukkueen kapteeni”, mikä vaikutti lähinnä uppoavan ex-pääministerin viimeiseltä yritykseltä takertua valtaan.

Vaikka Berlusconi päättäisikin siirtyä lopullisesti syrjään poliittiselta näyttämöltä, ei se välttämättä kuitenkaan tarkoita jalkapallometaforien loppua. Pääministeriksi nopeassa tahdissa kiivennyt Matteo Renzi ilmoitti vuoden 2008 syksyllä metaforisesti ”aikovansa ampua tämän rangaistuspotkun”, millä hän tarkoitti pyrkivänsä Firenzen pormestarin

⁴⁰ Ks. esim. La Repubblica 25.11.2014 ”L’ultima mossa del ex Cavaliere per non uscire di scena”.

paikalle vasemmiston ehdokkaana, vaikka sitä pidettiinkin riskinä hänen poliittista tulevaisuuttaan ajatellen⁴¹.

Metafora puhutteli firenzäläisyleisöä erityisen voimakkaasti, sillä se viittasi entisen Fiorentinan rakastetun tähtipelaajan Roberto Baggion kieltäytymiseen ampua rangaistuspotkua ottelussa vanhaa seuraansa vastaan keväällä 1991 sen jälkeen, kun hän oli suuren hälyn saattelemana siirtynyt Fiorentinan arkkivihollisen Juventuksen riveihin. Baggion kieltäytyminen saattoi maksaa Juventukselle paikan euroviheriöillä. Matteo Renzi ei sen sijaan jättänyt jossitteluille sijaa, vaan ilmaisi metaforallaan olevansa valmis ottamaan riskin. Se kannatti, sillä hänet valittiin Firenzen pormestariksi kesällä 2009 ja pääministeriksi helmikuussa 2013 hänen syrjäytettyään silloisen pääministerin Enrico Lettan puolueen sisäisen valtataistelun seurauksena. Nähtäväksi jää, seuraako firenzäläispääministeriä myös jalkapallometaforien renessanssi.

⁴¹ La Repubblica 30.9.2008 *”Mi candido, tiro il calcio di rigore”*.

LÄHTEET

Aineistolähteet

Berlusconi, S. (2000). *L'Italia che ho in mente: I discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore S.p.A.

Berlusconi, S. (2013). *Discorsi per la libertà: I più importanti interventi di Silvio Berlusconi*. Milano: Mondadori.

Aineistona käytetty materiaali on saatavilla sähköisesti lehtien omista arkistoista osoitteista www.corrieredellasera.it , www.repubblica.it ja www.lastampa.it .

Corriere della Sera:

29.1.1994

19.4.1994

29.4.1994

24.11.1994

3.4.1995

27.10.1995

25.2.1996

La Repubblica:

10.3.1994

12.10.1994

5.11.1994

20.12.1994

4.5.1995

1.6.1995

25.2.1996

La Stampa:

19.12.1993

19.1.1994

7.4.1994

18.4.1994

12.5.1994

13.8.1994

11.9.1994

24.12.1994

5.1.1995

28.3.1995

17.1.1996

29.2.1996

Kirjallisuus, artikkelit ja elektroniset lähteet

Antelmi, D.;& Santulli, F. (2010). The presentation of a new Government to Parliament from ritual to personalisation: A case study from Italy. Teoksessa Ilie, C. (Toim.), *European Parliaments under scrutiny: discourse strategies and interaction practises* (111-134). Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Arendt, H. (2002). *Vita activa: ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.

Aristoteles. (1997a). *Retoriikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Aristoteles. (1997b). *Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus.

Benedetti, A. (2004). *Il linguaggio e la retorica della nuova politica italiana: Silvio Berlusconi e Forza Italia*. Genova: Erga edizioni.

- Bineham, J. L. (1991). Some Ethical Implications of Team Sports Metaphors in Politics. *Communication Reports* , 4 (1), 35-42.
- Black, M. (1962). *Models and metaphors: studies in language and philosophy*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Bobbio, N. (2002). *Entre dos repúblicas: en los orígenes de la democracia italiana*. México: Siglo Veintiuno Editores.
- Bryce, J. (1995 [1889]). *The American Commonwealth*, vol. II. Indianapolis: Liberty Fund. Saatavilla <<http://oll.libertyfund.org/titles/bryce-the-american-commonwealth-vol-2>>. Viitattu 25.4.2016.
- Burke, K. (1969a). *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Burke, K. (1969b). *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Campus, D. (2002). Leaders, dreams and journeys: Italy's new political communication. *Journal of Modern Italian Studies*, 7 (2), 171-191.
- Croci, O. (2001). Language and politics in Italy: from Moro to Berlusconi. *Journal of Modern Italian Studies* , 6 (3), 348-370.
- Davidson, D. (1978). What Metaphors Mean. *Critical Inquiry*, 5 (1), 31-47.
- Diamanti, I. (1996). The Northern League: From regional party to party of government. Teoksessa S. Gundle;& S. Parker (Toim.), *The New Italian Republic: From the Fall of the Berlin Wall to Berlusconi* (113-129). London: Routledge.
- Donofrio, A. (2012). Berlusconi y el deporte como estrategia de comunicación política. *Historia y Comunicación Social* , 17, 103-123.
- Eco, U. (1984). *Semiotics and the philosophy of language*. London: Macmillan.
- Edelman, M. (1971). *Politics as Symbolic Action: mass arousal and quiescence*. New York: Academic Press, Inc.
- Foot, J. (2007). *Calcio A History of Italian Football*. London: Harper Perennial.
- Forconi, A. (1997). *Parola da Cavaliere*. Roma: Riuniti.
- Friedman, A. (1996). The economic elites and the political system. Teoksessa S. Gundle;& S. Parker (Toim.), *The New Italian Republic: From the Fall of the Berlin Wall to Berlusconi* (263-272). London: Routledge.
- Friedman, A. (2015). *Berlusconi: tarina miehestä, joka tuli, näki ja voitti Italian*. [Berlusconi The Epic Story of the Billionaire Who Took Over Italy, suom. Veli-Pekka Ketola.] Helsinki: Art House.

Furlong, P. (2015). Silvio Berlusconi and the Italian presidency: accordions, triangles and constitutional change. *Modern Italy*, 20 (1), 77-90.

Grimaldi, S. (2011). The Role of Italian Presidents: The Subtle Boundary between Accountability and Political Action. *Bulletin of Italian Politics* , 3 (1), 103-125.

Gundle, S.;& Parker, S. (1996). Introduction: the new Italian Republic. Teoksessa S. Gundle;& S. Parker (Toim.), *The new Italian Republic: from the fall of the Berlin wall to Berlusconi* (1-15). London: Routledge.

Hellsten, I. (1997). *Metaforien Eurooppa: näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hine, D. (1996). Italian political reform in comparative perspective. Teoksessa S. Gundle;& S. Parker (Toim.), *The new Italian Republic: from the fall of the Berlin wall to Berlusconi* (311-325). London: Routledge.

Koff, S. Z.;& Koff, S. P. (2000). *Italy From the First to the Second Republic*. London: Routledge .

Kortelainen, I. (2006). Metaforan tulkinta ja imaginaatio. *Niin & Näin - filosofinen aikakauslehti* , 2, 94-102.

Kruse, N. W. (1981). Apologia in Team Sport. *The Quarterly Journal of Speech* , 67 (3), 270-283.

Kuusisto, R. (2002). Heroic Tale, Game, and Business Deal? Western Metaphors in Action in Kosovo. *Quarterly Journal of Speech* 88 (1), 50-68.

Lakoff, G.;& Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lyttelton, A. (2009). Political language in Italy and Great Britain. *Journal of Modern Italian Studies*, 14 (1), 66-74.

Mammarella, G. (2000). *L'Italia contemporanea 1943-1998*. Bologna: Il Mulino.

Mazzoleni, G. (1996). Patterns and Effects of Recent Changes in Electoral Campaigning in Italy. Teoksessa D.L. Swanson;& P. Mancini (Toim.), *Politics, Media and Modern Democracy: An International Study of Innovations in Electoral Campaigning and Their Consequences* (193-206). Westport CT: Praeger.

McCarthy, P. (1996). Forza Italia: The new politics and old values changing Italy. Teoksessa S. Gundle;& S. Parker (Toim.), *The new Italian Republic: from the fall of the Berlin wall to Berlusconi* (130-146). London: Routledge.

McCarthy, P. (1997). Italy: a new language for a new politics? *Journal of Modern Italian Studies* , 2 (3), 337-357.

- Miller, E. F. (1979). Metaphor and Political Knowledge. *The American Political Science Review* , 73 (1), 155-170.
- Monti, M. (2012). Käyttäjänimi @SenatoreMonti. *Insieme... "Saliamo in politica!" #AgendaMonti agenda-monti.it*. [Twitter-päivitys 25.12.2012]. Mario Montin Twitter-tili. Saatavilla <<http://twitter.com>>. Viitattu 7.3.2016.
- Nelken, D. (1996). A legal revolution? The judges and *Tangentopoli*. Teoksessa S. Gundle;& S.Parker (Toim.), *The new Italian Republic: from the fall of the Berlin wall to Berlusconi* (191-205). London: Routledge.
- Palonen, K. (1993). Introduction: from policy and polity to politicking and politicization. Teoksessa K.Palonen; & T. Parvikko (Toim.), *Reading the Political. Exploring the Margins of Politics* (6–16). Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Palonen, K. (2006). *The Struggle with Time: A Conceptual History of 'Politics' as an Activity*. Hamburg: LIT.
- Palonen, K. (2008). *The Politics of Limited Times: The Rhetoric of Temporal Judgment in Parliamentary Democracies*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, K. (2012). *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Pasquino, G. (2003). The government, the opposition and the President of the Republic under Berlusconi. *Journal of Modern Italian Studies*, 8 (4), 485-499.
- Pekonen, K. (1991). *Symbolinen modernissa politiikassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pekonen, K. (1996). Elävä metafora antiautoritaarisen karisman retoriikkana. *Politiikka*, 38 (2), 98-110.
- Perelman, C. (1982). *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame: The University of Notre Dame Press.
- Pocock, J.G.A. (1989). *Politics, Language and Time: Essays on Political Thought and History*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Porro, N.;& Russo, P. (2000). Berlusconi and Other Matters: the Era of 'Football-Politics'. *Journal of Modern Italian Studies* , 5 (3), 348-370.
- Ricœur, P. (1993). *The Rule of Metaphor: multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language*. Toronto: University of Toronto Press.
- Scalia, V. (2009). Just a Few Rogues?: Football Ultras, Clubs and Politics in Contemporary Italy. *International Review for the Sociology of Sport* , 44 (1), 41-53.
- Schmitt, C. (2015). *Poliittisen käsite*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Semino, E.;& Masci, M. (1996). Politics is Football: Metaphor in the Discourse of Silvio Berlusconi in Italy. *Discourse & Society* , 7 (2), 243-269.

- Simone, R. (1997). Prefazione. Teoksessa A. Forconi, *Parola da Cavaliere*. Roma: Riuniti.
- Sipilä, J. (2015). *Katse eteenpäin* [blogikirjoitus 2.10.2015]. Juha Sipilän verkkosivut. Saatavilla <<http://www.juhasipila.fi/blogi.html>>. Viitattu 20.1.2016.
- Skinner, Q. (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Summa, H. (1996). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa K. Palonen;&H. Summa (Toim.), *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat* (51-83). Tampere: Vastapaino.
- Sznajder, M. (1995). Italy's right-wing government: Legitimacy and criticism. *International Affairs* , 71 (1), 83-102.
- Tilli, J. (2015). *Pääministeri Sipilän pelastuskertomus*. Poliitikasta-fi -verkkosivut. Saatavilla <<http://politiikasta.fi/paaministeri-sipilan-pelastuskertomus/>>. Viitattu 21.1.2016.
- Vaccari, C. (2015). The Features, impact and legacy of Berlusconi's campaigning techniques, language and style. *Modern Italy*, 20 (1), 25-39.
- Viroli, M. (2012). *The Liberty of Servants: Berlusconi's Italy*. Princeton: Princeton University Press.